

MUNICIPALITY OF SEANETI

№ А-3529

4

ERA.5025.2.12225

4 - Spent
Municipality of Seaneti
District of ...
...

①. Muinsuskaitse

Prof. A. Tallgreni arheoloogilised uurimused Balti riikide arheoloogide konverents Riias l. 1

Kümnis muinsusverad kaitse alla

Muinsusasjade leind saadetakse haldusministeeriumile

Kirikute muinasvallasverad registreeritakse

Muinsusjäänuste nimetusi kokkuleadud. Muinsusjäänusiikikas l. 2

Muinsusjäänused riigimaadel valdatakse

Muinsusesened asunikunde kruntidest välja

Muinsuskalme ja loomamärgid et müüda erasmanduseks

Uudised muinsusverade kaitse alal l. 3

Esomene kirvaga asula testis

Õhtuakse kunstiaplaso võtteadlari l. 4

Noored mudrete mälestusmärkide kaitse

Rahaauhind l. 5

Vallasmuinsusverade investeerimise uus kord l. 6

Mag. Gert Sord muinsuskaitse inspektoriks

Sõti muinsusvalituse direktor Sesti l. 7

Rahaaukude leedjad sord joni

Sõnna mägede uurimine algab. Muinsuskalme
uurimise erifondi summade jaoks arve Tall. Linnapangas.

Põhja ja Põhise kloostri ja Põhise kloo restoratsioonid. l. 8

Pük mandas afaloolase A. Poriki kultuurajel. ja etnogr. kogud

Muinsuskaitse revidentide loomulikele määratud elukol.

②. Muuseumid

Dr. J. Lamminen. Sesti Rahva Muuseumi avamine Paadil l. 9

Dr. J. Hilda kogude korraldamine

Töö teatas Tallinna ja Tartu muuseumite vahel l. 10

Vabariikmuuseumidest (F. Ederberg)

Vanemate taluhoonete uurimine käimas.

Sesti Rahvamuuseum taluhoonete uurimise viisandit teostamas

Sesti taluhoonete kultuurid l. 11

Uus muuseumide seadus valmis: kesk- või linn- meakol- ja koolkoha- muuseumid

Mündkabinett Op. Sesti leht juures l. 12

Aafrika etnograafilisi esemeid muuseumile

Ajaloolised foto plaadid (Vermaste Parikaste 20000 fotot. Lehte l. 13

noisa paruni Heine 10.000 negat. mõistet. Riitil koma

ametnik Nassacken pildistas mõisn.

Gesti eramuuseumis. Rakenduskunstnik Otto Tamme - l 14
 baunni ehete - püübi- ja kepsukoogu
 GRM sai huvitava selvakoogu. l 15
 GRM korrespondentid

Sa. O. Kallaselt Ilmuorkamuseumide

- ③ Arhiivid l 16
- Arhiivilt lätlastega l 17
- Sagadi mõisa arhiiv Tall. Lõmaarhiivis l 18
- Alevi arhiivide korraldamise kava.
- Rootsi arhiivid andmed Põlde ja Lihula kohta l 18
- Gesti saab Venest väärtuslike arhiivide l 19
- Rootsi riigiarhiiv saatis kaardimiseks arhiivide
- Tall. Lõmaarhiivist on deponeeritud keskariivis rootsi-
 aegsete väikelomade: Põlde, Haapsalu ja Rakvere materjal
- Gestis leiutati arhiividele imbutusaine tulekindlaks tegemiseks. l 20
- Gesti Kultuuriajalooline Arhiiv Saastet töötanud. Uusi materjale l 21
- Tulekahjustatud keskariivide uus hoone.
- Arhiivid Lääne-Gestis. l 22

Lõppane tööplaan riigi keskariivis. I. Gesti arhiivide päev

- ④ Näitused
- Von der Genalogischen Ausstellung l 23
- Korraldusel muinasvõrde näitus.

- ⑤ Kultuurimälestiste välismaal l 26-27

- ⑥ Looduskaitse
- Looduskaitse uus korraldus. Looduskaitse inspektor ja asaldusmehed l 28
- Tervishooldu parand ja looduskaitse (g. Vilbaste)
- Täiendav suvitus - iluhoortade nimestik. l 29
- Puid kive, mard kaitse alla l 30

Lisalehed:

- l 8a Gesti vanade piltide kogu
- l 13a Tallinna muuseum uuesti avatud
- l 13b Rahvusliku kunstimuseumi kinnistus
- l 15a Tüli muuseumi pärast
 Ilmuuseumihoone Taanpeale
- l 15b Ilmuuseumi sth. asutisena Tallonna
 1683. a. Tallonna mudel
- l 19a Tallonna plaan aastast 1634
 Gildide arhiivide kinnistus
- l 27a Ed. v. Gebhardi mälestusmäitus
 Kunstinäitus "Vanade Gesti"
 Tallonn võtab osa hansonäitusest Antwerpenis

Kirjutunsti esemete alleshoidmisel.

Inventariseerimine wiatse läbi.

On teofsil wanemate Gesti kirikute kunstiesemete ja arhitektuuri inventariseerimine. Wõtte algatajaks on prof. Kjellin. Inventariseerimist tahetakse toimetada üle Gesti maakondade järgi. Töö tegelikult läbiwiimiseks on teedeministeeriumi arhitekt hra Ederberg.

Läbi on juba wõetud Järvamaa ja neil päiwil jõudis hra Ederberg lõpule Wirumaa kirikutega. Selgub, et kõige wäärtuslikumaid materjale on annud Järvamaal Koeru, Umbla, ja Peetri kirik ning Wirumaal Galjala ning Kadrina kirik. Järgmistena tulewad käsile Läänemaa kirikud.

Nimelt wõetakse inventariseerimisel üle kirikute ja kabelite wanad kirjad, samuti kirikukellade ja hauakiwide kirjad, ka kirikute plaanid, mis pole seni trükitud. Uhe sõnaga on see wanema kunsti inventariseerimine. Kõige rohkem huwitawat materjali loodetakse saada Saaremaa ja osalt Läänemaa kirikutest. Üldse annab P.-Gesti enam wäärtuslikku materjali. Seletatakse seda seega, et P.-Gesti on wähem sõdade käes kannatada saanud, kui Lõuna-Gesti. Ka arhitektuuri mõttes on P.-Gesti kirikud wähetupidawamad, kuna seal on ehitusmaterjaliks paas, L.-Gestis aga enamasti telliskivi. Samuti on P.-Gesti kirikute arhitektuur rohkem mõjutatud Skandinaawiast ja on mitmekesisem.

Töö tulemusi kawatsetakse avaldada trükkis.

Kinnismuinususwarad kaitse alla.

Haridusministeerium annab sundmääruse wälja. Väinud nädala lõpul pidas muinusunõukogu Tartus koosolekut, et läbi waadata sundmääruse kawa, mida haridusministeerium tahab wälja anda registreeritud kinnismuinususwarade kaitseabinõude kätitamise kohta. Kawas peeti soowitawaks mõnesuguseid täiendusi. Haridusministeerium kuulab järele ka weel prof. Tallgreni arwanise selles asjas ja annab siis selle sundmääruse wälja.

Sundmääruse järele peab igaüks, kelle omanduses wõi waldamisel kinnismuinususwarad on ja kellele nende kaitse alla wõtmisest teatatud on, nende warade hääwitamisest hoiduma. On keelatud rikkuda kiviaja asulaid, kalmeid, hiiu, hiiu allikaid, ohwrikive, muinaslinna ja pelgupaikaid, samuti restaureerida kirikute, losside j. m. wäremeid ja lammutada kaitse alla wõetud hooneid.

Muinasasjade leiud saadetagu haridusministeeriumile.

Ujakirjanduses ilmufid teated kaewamiste kohta Jõhwi alevi lähedal Kamba mäes. Kaewajad lootnud leida kullatünderid, mis wanarahwa jutu järele tähendatud paigas maa all olewat. Tegelikult pole aga muud leitud kui mõni wana raha. Haridusministeerium teatas nüüd kohalikule politseiwaltusele, et see korralduse teeks muinasleidude ministeeriumile saatmiseks, kui üldse midagi leitud peaks olema.

Balti riikide arheoloogide konverents Riias

peetakse 19. kuni 23. augustini. Gesti esindajana sõidab konverentsile haridusministeeriumi direktor G. Mey. Referentidena sõidawad kohale Gesti prof. Moora, mag. Schmiedehelm ja dr. Laid. Professor Moora juhatusel korraldatakse konverentsist osawõtjatele demonstratsioonkaewamisi Lätis.

Konverentsi ülesandeks on kooskõlastada eelajaloolisi uurimistööd ja anda võimalus tutwuda, kui kaugemale ühes wõi teises riigis nende töödega jõutud.

Jah! rahaaukude järele.

Muinususwarade kaitseadust ei tunta ega wõeta teda tõsiselt. — Politsei wõtab karmimad abinõud tarwitusele.

1925. a. wõeti meil muinususwarade kaitseadus vastu, mis keelab muinususwarade nimelise ja wõetud maa-alasid, kalme ja ehitusi rikkuda.

Seni on nimetatud seadust mitmel pool rikutud, ilma et süüdlane wastawat karistust oleks kannud. See nähtus on omakorda selleks kaasa mõjunud, et muinususwarade kaitseadust ei wõeta seadusena tõsiselt. Nüna aga wiimasel ajal eriti on patustatud meie muinususwarade vastu, neid rikkudes ja kalmudest warandusi ostsides, on haridusministeerium politsei poole pööranud, et wiimane jarnasel korral süüdlase kohta protokolli kokku seaks, mille alusel seaduse vastu ehitaja kohtulikule wastutusele wõetakse.

Peaasjalikult seisab kaitse selles, et wastawat maa-ala wõi matusekohhta ei kaewata, sellest kraawi läbi ei lõigata, samuti ei tohi sinna ehitusi püstitada.

Soowib aga omanik seda teha, siis tuleb tal sellest kawatsest haridusministeeriumile teatada, kelle korraldusel teadlastel nimetatud kohas wastawa uurimise korraldamad ning seal olewate muinusesemete alahoiu eest hoolitsewad.

Rahwa hulgas on põlwest põlwe kuuldufed liikunud, et wanades mäekilgastes, maalinna wäremetes ja matusekohdades leidub kulda ja teisi wäärt-

asju. Paljud unistawad suurte waranduste leiust, mida kalmudesse sõdade ja teiste erakorraliste aegade puhul olewat maetud. Nii lõhuti alles hiljuti Wändras Sepa talu maa peal olew muistne matusekoht ära, olgugi et see seisab muinuskaitse all. Nüüd on süüdlase kohta haridusministeeriumi korraldusel politsei poolt protokoll tehtud. Uuimurmes asuwa wana maalinna wäremete kallal on ja'aduslikud warandustetõhjajad juba aastaid igal jaanipõl kaewamisi korraldanud, mille läbi nimetatud muinusus teadlastele ähwardab kaduma minna.

Tõepoolest on maa seest waranduste leidmine ainult rahwa naiwne usk. Teadlaste poolt kinnitatakse, et Gestis ühegi matusekohast peale pronks- ja raudasjade midagi pole leitud.

Muinususwarade kaitseadusel o ainult teaduslik tähendus. Wanades kalmudes peitunud ainukesed kindla iseloomuga andmed, mille abil meie efwanemate omapära, nende eluwiise ja kombeid saab kindlaks määrata.

Suhusel, kui suuremate tööde ja kaewamiste juures midagi leitakse, siis tuleb töö ajutiselt kahestada ja leiust ametiwõimudele teatada, kes omakorda sellest eriteadlastele teatab.

Mis peitub maalinnades.

Muinasalme ja linnamägede ei määda eromanduseks.

Arkeoloogia kabinett algab juuremaid uurimistööd.

Hulk muinaskalme ja vanu sõjakantse ning maalinnade kohti asuvad endistel mõisamaadel ja langewad mõisamaade hõldekamisel asunik- kude kruntidesse. Tähendatud muinasjäänuste alahoidmise ja uurimiste pärast tõusis esile küsimus, kuidas toimida kalmetega ja linnamä- gedega edaspidi, kui riigimaid hakatakse era- omanduseks müüma. Haridusministeeriumi kunst- ja teaduseosjakond esitas põllutöömni- steeriumile pikema kirja, milles juhtis tähele- panu neile raskustele, mis siis võivad esile tulla, kui muinaskalmed ja linnamäed eroman- duseks asunikkuude kruntidesse planeeritakse. Muinaskaitse teostamisel võivad tulla sekeldu- sed. Samuti võib majadus tekkida mõnd täht- sat kalmet tagasi osta. Et sekeldustest hoiduda, oleks parem, kui muinaskalmed ja linnamäed asunikkuude kruntidesse üldse ei planeeritaks.

Maade hindamisel on need kohad arvatud kar- jamaa hulka, tõepoolest ei ole aga need kalmed, mis kujutavad muinasajal kokkukantud kiwi- rähku, ei karjamaaks ega põlluks kõlblikud. Nende asukoht on ka enamasti põldude keskel, nii et neid karjamaana kasutada ei saa.

Haridusministeeriumi sellekohase järelepä- rimise peale avaldas põllutöömni- steeriumi põhi- mõttelikut nõusolekut eelkirjele. Täht- sad muinasjää- nuste eromanduseks mitte müümise asjus, nõu- dis aga muinaskalmete ja linnamägede nimes- tikku. Tartu ülikooli arkeoloogia kabinett saatis üldiselt nõutud nimestiku, milles maakondade jä- rele kõik muinaskalmed ja linnamäed ära mär- gitud, mis tuleksid välja p. a. n. e. asunikkude kruntidest. Ühtlasi teatab arkeoloogia kabinett, et lähemal ajal osutakse linnamägede uurima juuremaid määrat, kui jeni.

Muinasjäänuste eralda- mine riigimaadel.

Asukohtade ja eraldamise andmed 5. oktoobriks.

Põllutöömni- steerium on ringkonna- walitsetele ja metsajäilematele saatnud riigirendimaadel asuwate muinasjää- nuste nimekirja ühes korraldusega välja selgitada nende asukohti. Andmeid nõutakse 5. oktoobriks. Selle järele wiib põllutöömni- steerium ellu wasta- wate maarentnikkudega muinasjää- nuste alahoidmiseks seaduse järele nõutawad kirjendused, üles wõttes neid lisatingimustena rendilepingutes. Koht- ade wõõrandamisel kantakse wastawad lisatingimused wõõrandamise lepingu- tesse sisse. Metsajäilematele on ülesan- deks tehtud metsamaadel asuwat mu- nasjäänust ära märkida metsaplaani-

del ja wastawatele metsawalwe amet- nikkudele neid kätte näidata looduses, kuna kasutamiseks wäljarenditud metsa maaaladel asuwate muinasjäänuste kohta teateid ringkonna walitsetele saadetakse hiljemalt 1. okt. nõuetawate lisatingimuste rendilepingutesse üles- wõtmiseks.

Muinasjäänuste eralda- mine riigimaadel.

Põllutöömni- steerium on ringkonna- walitsetele ja metsajäilematele saatnud riigi- rendimaadel asuwate muinasjäänuste ni- mekirja ühes korraldusega wäljaselgitada nende asukohti jne. Andmeid nõutakse 5. oktoobriks. Selle järele wiib põllutöömni- steerium ellu wastawate maarentnikkudega muinasjäänuste alahoidmiseks seaduse jä- rele nõutawad kirjendused, üleswõttes neid lisatingimustena rendilepingutes. Kohtade wõõrandamisel kantakse wastawad lisatin- gimused wõõrandamise lepingutesse sisse. Metsajäilematele on ülesandeks tehtud met- samaadel asuwat muinasjäänust äramär- kida metsaplaanidel ja wastawatele met- sawalwe ametnikkudele neid kätte näidata looduses.

Muinasjäänuste nimekirja tõlku- leadmisel.

Põllutöömni- steerium on ringkonnawalit- setele ja metsajäilematele saatnud riigi maa- del asuwate muinasjäänuste nimekirja, ühes korraldusega välja selgitada nende asukohtad jne. Andmeid nõutakse 5. okt. Selle järele wiib põllutöömni- steerium ellu wastawate maarent- nikkudega muinasjäänuste alahoidmiseks nõuetawad kirjendused. Üleswõtmist lisatingi- mustena rendilepingus, kohtade wõõrandamisel kantakse wastawad lisatingimused wõõrandami- selepingutesse. Metsajäilemad peawad muin- susste asukohtad wastawale walweametikule kätte näitama.

Kirikute muinas-wallaswarad registreeritakse.

Tulewal laupäewal on muinsusnõukogu koos- olek, kus tuleb arutusele kirikute wallaswarade muinsuskaitse alla wõtmise küsimus. Esmeseks jär-jekorras on kolm kuni neli maakirikut, kus muin- suswäärtusega wallaswara olemas. Edasi wa- datakse läbi suwiste kaewamiste aruanded.

Muinasjäänused riigimaadel eraldatakse.

Asukohtade ja eraldamise andmed 5. oktoobriks.

Põllutöömni- steerium on ringkonna- walitsetele ja metsajäilematele saat- nud riigirendimaadel asuwate mu- nasjäänuste nimekirja ühes korraldu- sega välja selgitada nende asukohti jne. Andmeid nõutakse 5. oktoobriks. Selle järele wiib põllutöömni- steerium ellu wasta- wate maarentnikkudega muinas- jäänuste alahoidmiseks seaduse järele nõutawad kirjendused, üles wõttes neid lisatingimustena rendilepingutes. Koht- ade wõõrandamisel kantakse wastawad

lisatingimused wõõrandamise lepingu- tesse sisse. Metsajäilematele on ülesan- deks tehtud metsamaadel asuwat mu- nasjäänuseid ära märkida metsaplaa- nidel ja wastawatele metsawalwe amet- nikkudele neid näidata, kuna kasutami- seks wäljarenditud metsa maa- aladel asuwate muinasjäänuste kohta teateid ringkonnawalitsetele saadetakse hilje- malt 1. okt. nõuetawate lisatingimuste rendilepingutesse üleswõtmiseks.

Muinsusjäänusi 112 kohta.

Haridusministeerium on põllutöömni- steeriumile esitanud nimekirja riigi maadel asuwate muinsusjäänuste kohta. Nimekirja sisaldab endas 112 kohta, kus haridusmini- steeriumi poolt muinsusjäänused riigi ren- dimaadel, asunikkuude kohtadel ja mujal kind- laks on tehtud. Põllutöömni- steerium on nende wõimaluste selgitamisele asunud, kui- das ühes ehk teises kohas muinsusjäänuste kohti saaks eraldada ja alal hoida.

Muinsusjäänuste eraldamine riigi maa- tagawaras olewatel maadel on läbiwiidaw ja kerge, kuna asunikkuude kätte antud kohtadel see ilma seaduslike aluseta üldiselt läbiwiidaw ei näi olewat. Küsimuse lahendamist lubab põllutöömni- steerium selgitada.

Asutakse muinasjäänuste kaitsemisele.

Haridusministeeriumi nimekirjas 112 kohta.

Haridusministeerium on põllutöömni- steeriumile esitanud nimekirja riigimaadel asuwate muinasjäänuste kohta. Nimekirja sisaldab endas 112 kohta, kus haridusministeeriumi poolt muinasjäänused riigirendimaadel asunikkuude kohtadel ja mujal kindlaks on tehtud. Põllutöömni- steerium on neid wõimalusi selgita- misele asunud, kuidas ühes ehk teises kohas muinasjäänuste kohti üldiselt

kasuks eraldada ehk alalhoida. Muin- susjäänuste eraldamine riigimaata- gawaral olewatel maadel on läbiwiidaw ja wõrdlemisi kergem, kuna asu- nikkudele kätte antud kohtadel see ilma seaduslike aluseta, mis praegu puudub, üldiselt läbiwiidaw ei näi olema. Küsimuse lahendamist loodab põllutöömni- steerium lähemal ajal selgitada.

Muinsusesemad asunik- kude kruntidest välja.

Haridusministeerium saatis eile põl- lutöömni- steeriumile palwe asunikkuude kruntide planeerimisel wiimastest välja jätta kiviaknuid ja muud muinsuse- semad, mille alahoidmist muinsusnõu- kogu tähtsaks peab. Sarnaseid esemeid on nimekirjas üle 200.

Wesel koolilaste

Uudiseid muinaswarade kaitse alalt.

1. Muinaswarade kaitse seaduse põhjal loetakse kõik leidasjad, mis nii wanad, et nende omanikku ei teata, riigi omanduseks. Nõudmise korral võib riik leidasjale ka taju maksta. See seaduse nõue rikutakse sagedasti jelle kaudu, et leidja müüb leidasjad erakollektsionäridele, milline tegevus seadusevastane ja mille tagajärjel muinaswarad avalikkusele ning teaduslikule uurimisele kaotki lähewad.

Teistfugune on lugu, kui leidja müüb asjad (rahad, eelajaloolised tarbeasjad jne.) mõnele eramuuseumile. Siis võib neid vähemalt uurija kasutada ja nende asukoht on teada. Sel puhul on hariduse- ja sotsiaalministeerium ringkirjaga pööranud kõikide eramuuseumide poole, juhtides tähelepanu nimetatud seadusele, palwega, et need muuseumid teataksid, misjuresed leidasjad nemad peale muinaswarade seaduse maksimaalkamist omandanud, ning saadaksid andmeid nende leiukohtast, -oludest, -ajast ja -hinnast. Need leidasjad loetakse küll riigi omanduseks, kuid deponeeritakse eramuuseumidesse. Sellega et tahta ministeerium tahtustsi teha muinaswarade kogumisele eramuuseumide poolt, mille kaudu huwi nende wastu laiemates ringkondades alal hoitakse, samuti muinaswarade kaotmine ära hoitakse. Ühes sellega oleksid aga ka kõik riigile kuuluvad leidasjad arwetele wõetud ja registreeritud.

2. Vähemal ajal algab jälle ehituste hooaeg. Nagu seni igal aastal, nii tulewad ka edaspidi arwetatavasti ümberehitusele mõned wanemad majad meie linnades. Ajalooliselt ja kunstiajalooliselt tähtsamad ehitused on muinaswaradena kaitse alla wõetud ja nende ümberehitamises on waja hariduse- ja sotsiaalministeeriumi luba. Peale nende on aga meie linnades, eriti Tallinnas suur hulk wanu ehitusi, mis kaitse alla wõetud pole. Nende ümberehituste puhul tulewad sagedasti ilmiks wanaaegsed skulptuurid, reljeefid, profileeritud kivid jne.

Sel puhul on hariduse- ja sotsiaalministeerium pööranud palwega kõikide asjaomaste isikute ja asutiste (nagu linnade ehitusosakonnad ja Arhitektide Ühing) poole palwega hoolt kanda jelle eest, et nimetatud esemeid mitte häwitataks, waid võimaluse korral kaitsutataks ümberehituste juures

kasemäärimisel nii, et nad oleksid alal hõttud, wõi antaks üle Tallinna kunstimuuseumile.

3. Samuti on hariduse- ja sotsiaalministeerium pöördunud teoksil olevate raudteede ehituste puhul teedeministeeriumi poole palwega, juhtida ehituste juures järelewalwet teostajate isikute tähelepanu muinaswarade kaitse seaduse §§ 9 ja 11, mille järele

a) tuleb teatada hariduse- ja sotsiaalministeeriumile, kui ehitustööde juures satutakse mõne eelajaloolise asula wõi leiukohta peale;

b) kõik maast, weest ja murjalt leitawad muinaswarad, mis nii wanad, et nende omanikku ei teata, lähewad riigi omanduseks.

Õhimesel juhul lasseb ministeerium koha peal tarwilisi uurimusi toime panna, tehes juhul paigutab ta leidasjad wastawasse muuseumi.

4. Opetatud Eesti Seltsi juures on ellu kutsutud kunstiajaloo ja muinsuse sektsioon, mille ülesandeks on kodumaa kunstilise minewiku uurimine, kaasaaitamine kunsti-, muinsuse- ja kultuuriajalooliste wäärtuste kaitse korraldamise alal ja nende wäärtuste kaitse tähtsuse selgitamine. Sektsioon tahab kõigepealt jatkata prof. Bjellini juhatusel algatatud kodumaa wanemate kirikute ja neis asuwa wallaswara uurimist, asutada kunstiajaloo- ja muinsusarhiivu. Seltsi praeguste wastawate kogude süstemaatilise täiendamise teel kaasa aidata tarwiliste materjalide muresemisega iga päewakorrale kerktwa muinsuskaitse asjalikule lahendamisele ning toimetada uurimistööd muinsuskaitse alla wõetud ehituste restaureerimise ja ümberehituste puhul.

Muinsusnõukogu on otsustanud tänuga wastu wõtta pakutud abi ja koostöötahtmist nimetatud sektsiooni poolt ja hariduse- ja sotsiaalministeerium lubanud neid töid aineliselt toetada.

5. Hiljuti ilmus mõnes ajalehes teade, et Tartus katwatsetakse jüriöö pühitsemisel põletada tud Loomemäel asuwal ohwriküül. Hariduse- ja sotsiaalministeerium on poltsei kaudu sanne astunud, et tulepõletamine nimetatud küül ära keelataks, sest küül on weel täiesti külm ja tulejuutamise tõttu wõiwad wanal ohwriküül tekkida praod wõi see võib täitsa lõhkeda. Mõnelpool on juhtumisi ette tulnud, kus tulepõletamise tagajärjel wanad ohwriküübid murdusid.

Esimene kiwiaja asula Eestis. *ancient*

Suwitawad arkeoloogilis-geoloogilised uurimistööd Wirtsjärwe põhjarannikul. — Emajõe sünd ja Wirtsjärwe ajaline taandumine lõunasse.

(„Päewalehe“ erikirjasaatjalt.)

26.9.30

Rolga- ja anist, 24. 9. Wõõdunud suwel leidis arkeoloog R. Jndrelo Wirtsjärwe põhjarannikul Mõõsi-Meja talu põllult haruldase ja huwitawa kiriaegse elamuaseme ühes kolde ning hulga esemetega, mis eriteadlaste hulgas ja ajakirjanduses äratas suurt tähelepanu. Neil päewil tegi hra Jndrelo ühes geoloogide erakoltsent dr. Thomsoni ja cand. b. Siversiga uue uurimisreisil Mõõsile leiu geoloogiliseks dateerimiseks. Setu-jaart ümbritsetawates soodes wõeti ette terwerid puurimisi. Kuigi nende Wirtsjärwe põhjarannikul esimeste uute meetodite järele toimetatud soogeoloogiliste uurimiste lõplikud tulemused selguvad alles hiljem pärast saadud materjali laboratoorsest läbitöötamisest, wõib siiski juba praegu öelda enam-wähem kindlasti, et ajal, mil kiriaegsed inimesed asusid Mõõsi woorel, Wirtsjärw ulatus hra Jndrelo leitud elamupaigani ning et järwe taandumine küni kolm klomeetrit lõuna poole sündis ühenduses Emajõe tekkimisega.

Dr. Thomson ja R. Jndrelo jutustasid oma tulemustest „Pwl.“ kirjasaatjale järgmist:

Suwel tehtud arkeoloogiline leid Mõõsil on niitwõrd huwitaw ja onapärane Eesti kultuurriigimade hulgas, et tõstab terwe rea küsimusi, mis pole lahendatawad üksi arkeoloogia najal, waid nõuawad paratamatult ka geoloogilisi uurimisi. See koostöö annab kahtlemata positiivseid tulemusi, kuna Eestis seni samast kultuurist on peamistelt ühikutele ning Mõõsi leid on esimesteks asulaleitud.

Peale Eesti ala tuntakse jama kultuurwoorme Soomes, mis seal on dateeritud wõrdlemisi reljeefidel wäljaarenemud geoloogiliste juhete najal.

Küesolew juht Mõõsi woorel pakub ka wõrdlemisi häid tingimusi geoloogilisteks dateerimisteks, — kui mitte otsekohe, siis kaudselt, — sest wooret piirab igalt poolt soo. Dr. Thomsoni juhatusel (kes juba warem mitmel korral arkeoloogidele olnud lahelt abiks ja sel alal teinud hulga tööd), toimetati puurimisi Mõõsi wooret ümbritsetawes soos ida ja lääne pool, et kindlaks määrata seal kunagi asunud järwekõhede wanus.

Juba puurimistel selgus, et endise järwe kühid on siin jama pakitud kui Emajõe orus, s. t. walitseb koostöla Emajõe sisejärwe ning Wirtsjärwe põhjarannikul asunud järwe wahel. Ülemised kühid näitawad, et siin on tegemist ajalise järwe kadumisega, mis wõis sündida jällegi ühes Emajõe sisejärwega, kui see leidis endale wäljawaolu Peipsi järwe. Ülalpool on puhast metsaturwas, kuid järwekõhede ja metsaturba wahel asub mingi küh, mida ei saa määrata mikrofoobilise uurimiseta. Kõhpealsete tundemärkide najal wõib aga öelda, et siin on tegemist transgressiooni ja regressiooniga, mis satuwad ühte Emajõe oru muudatustega, kuna edaspidised järeldused wõimalduwad täpsemate uurimiste tulemustest. Siis selgub ühtlasti, kumwõrd oli leitud asulakoht seotud endise järwega.

Hra Jndrelo tahab tulewal suwel tegemisi jatkata.

Õffitsitse kunstiajaloo eriteadlasi.

Muinsusnõukogu viimasel istungil tulid koosolevad härrad, nagu ajalehed teatavad, ühemeelselt otsusele, et meil polewat kunstiajaloo eriteadlasi, kes võiksid juhatajaks ja nõuandjaks olla kirikuhoonete remonteerimisel ning kirikutest leiduvate vanade kunstiesemete ja arhivaalide registreerimisel. Sa siis otustatud juba mitmendamat korda paluda haridusministeeriumi, et see saadaks noormehi välismaale õppima.

On weidi kentsakas kuulda, nagu poleks meil kunstiajaloo eriteadlasi, kui alles hiljuti otsustati kaotada ülikoolist kunstiajaloo õppetool, kui mittetarwiline ja üleliigne. Miks ei ütelnud muinsusnõukogu selle otsuse tegemise puhul oma kaaluvat sõna? Kunstiajaloo õppetooli professor oleks olnud kõige kohasem ja juhtima nii kirikute renoveerimist kui ka neis leiduvate kunstiväärtsliste asjade registreerimist ja nende najal siis ka edaspidiste uurimuste toimimist. Omad wiisid pehkavad.

Õdigil on ju alles väga wärskelt mees, kuidas omal ajal Tartu ülikooli juure kutsutud kunstiajaloo professor Kjellin ostas noori teadushimulisi enese ümber koguda, neid waimustada ja just kirikukunsti alal tööle rakendada, nii et wõrdlemisi lühike aja jooksul hull väga huvitawat ja wäärtsulist materjali meie wanemast kunstikultuurist loetu sai. On lõpmata kahju, et juure innuga alustatud töö nii kurwalt katkes ja pooleli jäi. Sa kahju on ka neist noortest, kes lootusrikkalt andusid paljutõotawale õpingule ja selle tejet hoogsat tõuju pidid pooleli jätma oma juhataja ootamata lahkumise tõttu. Kas ei oleks nüüd otse muinsusnõukogu kohus hoolt kanda, et wähemalt needki, kes prof. Kjellini juures oma õppimisega juba lõpule hakkasid jõudma, õige pealt arwesse wõtaks, kui tõesti wõimalikke kedagi välismaale saata.

Samuti võiksid muinsusnõukogu ja haridusministeerium wast kaalumisele wõtta, kas ei saaks kuidagi anda wõimalusi õpingute lõpetamiseks ühele kunstiajaloolajale, kes haridusministeeriumi stipendiaadina mitu head aastat õppis välismaa ülikoolides, kuid teotuse äkilise edasiandmata jätmise pärast järsku pidi katkestama oma õppimise just siis, kui ta parajasti asus oma magistri- või doktoritöö walmistamisele. Tegutsedes ajakirjanduse alal teatri- ja kunstiarwustuste kirjutamisega ning joonealuste septsimisega mõnesuguste moenähutuste üle ei ole meie oludes ja meie tingimuste juures ometi wõimalik nii palju teetada, et enese kulul välismaale saaks pääseda, kus weel tarwis oleks umbes aasta wõrra teha intensiivset tööd, mis ei luba mingit kõrwalteenistust.

Kuid mitte üffi muinsusnõukogul ei ole tarwis kunstiajaloo eriteadlasi, waid ka weel mujal. Praegu õffib teatawasti Tallinna Eesti muuseum enesele asjatundjat juhatajat. Sa samasuguse mehe järele tuleb tarwidus lähemas tulewikus ka Tartu muuseumil. Wõlemas kohas oleks laialtalusline tegewusala

ootamas, eriti aga Tallinnas. Seal nõuaks efiotja muidugi küll muuseumi kordaseadmine terwet tööjõudu, kuid see ei kehtaks nüüd, mil nii õelda suured laastud juba löödud, mitte enam väga kaua, kuna pärastpoole kindlasti weel aega üle jääks ka väljaspoolseks tegewuseks, mis ei oleks wähem hädatarwilik. Esikätt tuleks siin mõelda kunstikultuuri propageerimise ja lewitamise peale meie ses asjas nii maha jäänud seltskonnas nii juusõnal loengute näol kui ka kirjalikult ajakirjanduse weergudel, sest mis meil selle poolest siamaani tehtud, on waevalt nimetamise wäärt.

Muuseumidega ühenduses seisab maalide restaureerimise ja konserweerimise küsimus. Seni on meil mõnesuguseid wäiksemaid ja ajutisi restaureerimisi tehtud enamasti kodusel teel, aga warsti on kuulda olnud kaebusi, nagu poleks ette wõetud parandused igatord mitte küllalt hästi õnnestunud. Minult Tallinna muuseum on rea wanemaid maale lastud puhastada ja korda seada Riias, kus on ametis üks wilunud restaureeriija, kes oma oskuse on omandanud kauaaegse praktilise tööga Peterburi Ermitaashis. Kui tilikaks see asi on muuseumile ja ühtlasi ka Tallin. peaks igatõele olema selge. Sellepärast saadetagu ometi paar meie oma kunstnikku, kes selle küsimusega tegemist on teinud (Tasfa, Greenberg), välismaale mõnesse wastawasse asutusse praktiseerima ja oma teadmisi täiendama, siis oleksid ühelt poolt meie muuseumid garanteeritud ja teiselt poolt oleks loodud töowõimalusi neile, kellel asja wastu huwi.

Mis puutub wiimaks kirikute renoveerimisse, nagu juba paljudes kohtades tõesti kaawatatakse, siis ei puudu meil siingi mehi, kes heameelega anduks sellele tegewusele. Wõõratagu aimult kindlamate järelepärimistega ja konkreetsemate ettepanekutega meie arhitektide poole. Peale A. Kühnerti, kes efiotja ses asjas palutud piiskopile nõuandjaks, leidub weel teisi, kes põhjalikumalt on sünenenud kirikukunstisse. Tahaksin siinkohal mainida hra Ederbergi, kelle sulest koguteoses „Eesti“ on ilmunud pikem iseseisew uurimus sellest alalt, kuna ka akadeemik Polestschukil on asjas laialisi kogemusi, sest Peterburi kunstide akadeemia professorina on ta ühtlasi pikemat aega olnud ka püha sinodi arhitektiks.

Käesolewa kirjutuse lühike mõte on see, et enne kui hakataks välismaale saatma uusi inimesi, õffitagu illes ja kasutatagu ära need isikud, kes wastawatest aladest hurvitatud ja kellel on juba teadmisi ja oskust, kuid kellel wast mõnesugustel põhjustel puudub tarwiline wilumus, ja antagu neile wõimalus oma sagedasti juurte raskustega kogutud teadmiste lõpule wiimiseks ja oskuste täiendamiseks. See oleks meie rahwamajanduslikest seisutest hõlpsaim ja odawam, sest meil ei ole põhjust pillarawalt talitada ka mitte oma waimliste warandustega, kuna aineliselt isegi juba wõlgadest elame.

M. P.

Moored muistsete mälestusmärkide kaitsele.

Sajomini ringkiri koolidele.

Haridus-otjiaalministeerium on saatnud koolidele ja raamatukogudele laiali wäikese broshüüri „Õidde kodumaa muistsete mälestusmäärke“.

Wälismaal, eriti Soomes on saawatatud häid tulemusi muististe kaitse selgitamise teel koolides. Ka meilgi on tulnud ilmsiks, et koolide laudu wõib selline selgitustöö anda paremaid tulemusi muinsuskaitse tutvustamisel. Ministeerium palus sellepärast teatada ringkirjalikelt koolidele, et ajaloo ja koduloo õpetajad igal temabel wähemalt ühes tunnis selgitaksid õpilastele muinsuswarade kaitse mõistet. Ühtlasi on õpetajatele pandud südamele, et need õpilaste laudu katjusid saada teada andmeid muististe kohta, mida seni ametlikult ei ole registreeritud. Tuleks ergutada õpilasi neid teateid andma.

Laialisaadetud broshüür selgitab lühidalt muinsuskaitse tähtsust ja muististe tunnuseid.

Selgitust muinsuswarade hoiu kohta.

Haridusministeerium saatis koolidele, raamatukogudele ja ühikondadele broshüüri, milles antakse juhiseid muinsuswarade hoiu kohta.

Rahaaugud.

Muinaswarad maapõues. Kui talupidajad matšid sõja kar- tufel raha ja hõbeaarded maha.

Kes ei tunneks muinasjutte rahaaugudest? Sellaseid jutte on palju. Keegi näeb unes, et tõuse üles, võta labidas ja mine kaeva välja seal ja seal kohal rahaauf. Aga ärge uneleja kartu neid, kes tulevad vastu rahaaugu juures. Znimene ärkab, raha järele on küll isu, aga kus ja lähed keisõõsi rahaaufu kaevama, kui seal kargavad sulle ninna tont teab millised päkapikumebed või viirastused... Mõnikord leidub siiski julgeid. Kord üks noormees näinud pimedal ööl, et põllul põleb rahaauf. Mees paneb südame kõvaks ja lähed jaole. Wiskab kolmekandilise pastlanõela rahaaugu tulle ja kukub kaevama. Mees juba kuuleb, kuidas rahapada kukub kõlisedes auku. Aga siis hakkab ilmuma kummalisi elukaid, kes takistavad tööd. Üks elukas kohutavam teisest. Mees kukub warest välja ja pistab plagama. Kuuleb, et keegi jookseb järele. Tagasi ei hoji rahaaugu awastaja wadata iialgi. Siis on asi kuri. Mees tormab oma tarre ja kuuleb kuidas keegi wiskab vastu uft labidatäie tuliseid siisi. Hommitul leiab mees, et uksetagune hõberaha täis.

Rahad paigutati mulda või kivi alla töötustega ja needmistega. Keegi näinud, kuidas hurija eit roninud kolde juure, peitnud raha tuha alla ja öelnud ise: „Nelle käsi paneb, jelle käsi wõtab“. Nägija olnud julge mees. Wiinud eide pärast ta surma kolde juure ja kraapinud koolja käega raha välja.

Nii muinasjutud. Aga ka lood rahaaugudest polegi õieti muinasjutud, waid tõsiasjad. Iga aasta awastatakse Eesti rida rahaaufe. Majade-ehitajad, kindjad ja kraawikaewajad jääwad sageli üllatunud seisma. Labidas või adraaud puutub vastu maašse peidetud sawipotti või raudpada. Koheka seenetusega kaetud hõberahad warisewad tajase helinaga laiali: ongi awastatud rahaauf.

Sageli pakub emake maa oma põuest wäga huwitawaid asju ja esemeid, mis ewinwad ajalooliselt ääretu juure tähtsuse. Isegi mõni sawipoti kild või rauatükike võib olla ajaloolastele wäärtasjaks, seepärast ei tohi neid leiu puhul ära lõhtuda ega wifata.

Hõberahad sõduri joogipudelis.

Äsja leiti Wiljandi-maal Adawere wallas, Wuinatu külas, Riima talu maa-alalt keraamiline pudel, milles leidus 58 hõberaha. Pudel on olnud nähtawasti sõduri joogipudeliks. Rahad on Sigismund II ja Sigismund III ajastust. Nasta numbriks on 1552 ja 1598.

Läänemaal, Paadrema wallas, Mõttu asunduses, Gürma talus leiti aida ehitamisel 131 Seedu

suurwürt Sigismund-Augusti (1547—1549) hõberaha, mille kaal 150 grammi ja selles puhast hõbedat umbes 50 grammi.

Lartumaal Natre wallas leiti Tiido heinamaa kiindmisel 2 poolmarka ja 2 killingit 16. sajandi keskelt. Oja rahajid oli kokku julatatud. Wiljan-

Iga aasta awastatakse hulk muinasleide. Kõik leiud kuuluwad riigile.

dimaal, Kõo wallas, Kofawere külas, Willemi talus leiti 151 killingut ja 22 artigi 16. sajandi esimesest poolest. Rahade üldkaal 160 grammi.

Hõbeaardeid Põrkuni lossi müüris.

Põrkuni lossi kõrwal asetsewa maja murga juures leiti kiviude wähele müüritult 29 hõbeehetäsjä, mille kaal oli 12 naela 10 soltn. Põrkuni loss on ehitatud 147. aastal. Siin on mäletatawasti tegemist aadlite eheteasjadega. Teised asjad ja rahad kuuluwad aga, nagu leiukohtis võib järeldada, kõik talupoegadele. Kuna mõned aarete ja rahade kogud wõrdlemisi suured, siis võib oletada, et talupoeg orduaja lõppedes nii wäga waene ei olnudki.

Saadjärwel leiti kruusaaugust 5 tinikannu, 3 tinatabrikut, tükk raudketti, raudhaamer, piistoli-raud, ambuluff, piisirohujartw, pušnuga, piistoliluff jne.

Nagu eeltoodust näha, osutuwad muinasleitud sageli wäga mitmeladseisiks. Leitakse jälgi, preese, sõrmuseid, rinnanõelu ja muistseid relwade jäämuseid. Kõiki leide ei jõua loetella. Kindel on aga, et kui kõik see hõbe oleks näha, mida Eesti leitud, siis poleks liialdus rääkida hõbedafuormatist. Hõbedat leidub siiski meie maal.

1925. aastal pandi maksma muinuskaitsejeadus.

Muinuskaitsejeaduse asetses haridus-fothiaal-ministeeriumi juures, aga nõukogu koosolekuid peetakse harilikult Tartus, ülikooli arheologia-kabineti juures. Muinuskaitsejeaduse esimeheks on haridusministeeriumi kunsti- ja teaduse-osaonna direktor G. Neh, nõukogu liitmeiks Eesti ja põhjamaade muinasteaduste professor S. Moora; kunstiajaloo professor S. Karling; Eesti ja põhjamaade ajaloo professor S. Pruus ja E. R. Muurseumi direktor J. Leinbof.

Maksma jeaduse põhjal kõik muinasleitud kuuluwad riigile. Muinuskaitsejeaduse võib aga leidjale maksa tasu, wõttes aluseks leitud asjade puhha hõbedawäärtus, millele lisatakse 50 protfenti.

Kui nüüd keegi kodanikest awastab muistse rahaaugu, siis tuleb tal sellest teatada haridusministeeriumile.

Nagu seni awastatud leidudest näha, on suurem osa leitud hõberahadest ja aaretest pärit 16. ja 17. sajandest, mil oli juurte

sõdade ajastu. Leidude aineline wäärtus ei ole suur. Ordumeistrite ja piiskoppide rahad fikaldawad ainult 20 protfenti hõbedat. Natuske kõrgem wäärtus on Rootsi ja Wene rahadel.

2/10 1934

„Kullapalavik“ Tartu ja Virumaal.

Vanade dokumentidega varustatud ettevõtja liigub ringi ja kogub osanikke.

Tartu- ja Virumaal rändas neil päevil ringi keegi keskealine mees, kes tutvustas end endise „Peterburi mäe-
määrseid isikuid kowadel algawatele su-
rejoonelisematele kullakaewandustöödele
osanikeks. Igasuguste dokumentide ja
töendustega varustatuna, suutis ta
reale maategelastele—arstidele, walla-
sekretäridele, õpetajatele j. t. oma koma
küllalt usutawaks teha, nii et paljud
annetasid eriliste käirahana 1—5 kr.

Kullakaewuri jutu järele leiduwat
määratult arwul wana kulda Illukal,
mitmes kohas Peipsi rannal, Virumaa
metsades ja isegi Peipsi Sahmenil
(Lambajaarel), mis praegu umbes 1,5
meetri wõrra wee all. Teatawasti möö-
dunud suwel loetletud kohtades korral-

dati kaewamisi, Illukal isegi hulga töö-
liste, tuukrite ja puurmasinatega, kuid
muidugi asjatult.

„Inseneril“ kaafasolewatest doku-
mentidest aratas tähelepanu kaks per-
gamendil kohtunud kirja. Ühel leidis
Narwa ja Ingeri kindralkuberner D. W.
Terseni allkiri aastast 1701., teine ko-
mandant Harni allkiri samast aastast.
Kootsikeelseis kirjades olla mainitud mit-
mesuguseid mõõteid ja nimesid, Febe,
Chandleigh, Ahgafar, Tüürpsal j. t.
Kunduwad andmed, kuivõrd need do-
kumendid on just ehtsad. Teatakse Nar-
was kedagi isikut, kes warem säärasteid
dokumente olewat wõltsinud. Võimalik,
et seekordsedki kullakaewurid on lange-
nud pettuse ohwriks.

Wallasmuinusuwarade investee- rimise alal uus fõrd.

Haridus- ja sotsiaalministri poolt on kinnitatud ju-
hised wallasmuinusuwarade hoidmise ja inventeerimise
kohta, misuguste järgi need muinusuwarad hoitakse alal
Tartu ülikooli arheoloogia kabinetis või wastawates
muuseumides, kuna aga üldine inventariraamat nende
üle peetakse arheoloogia kabinetis. Sa näevad need
juhised ette, et kaewamisi võib toimetada ainult minis-
teeriumi loal ning kaewamisel leitud esemed kuuluvad
üleandmisele nimet. kabinetis või paigutamisele muu-
seumidesse ning kaewamiste lõpetamisel on esitada aru-
anne tulemuste kohta.

12/11/33

Zoomisel muinuskaitse inspektori amet

Waiwara kirik ja Peeterriksi kabel wõeti muin-
uskaitse alla

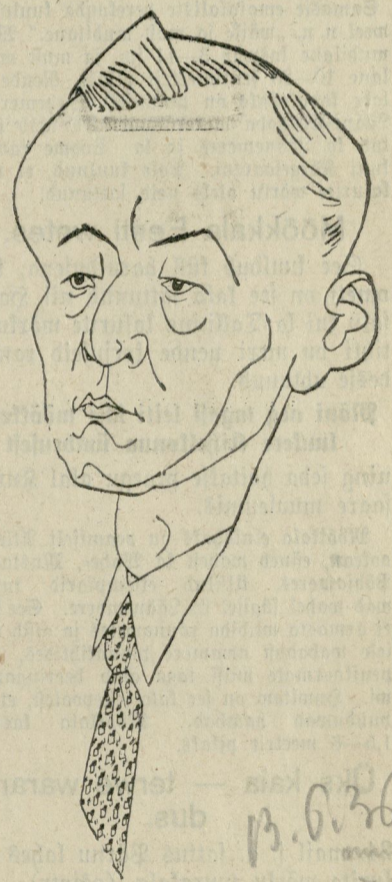
23
41
35

Laupäewal peeti Tartus muinusuõukogu koosolek,
kus peale paari jooksuwa küsimuse arutati muuseumi sea-
duse eelnõusid, mida töötatud wälja kaks, neist üks ha-
ridus-sotsiaalministeeriumi poolt ja teine Eesti Rahwa
muuseumilt. Mõlema eelnõu juures leiti mõningaid
puudusi, mispärast otsustati eelnõud anda ümberhõta-
miseks sellekohase komisjoni kätte. Komisjoni waliti
prof. H. Moora, dir. F. Linnus ja prof. Th.
Lippmaa.

Duulimaks uneks seisukohaks, mis muinusuõukogu
koosolekul awaldati, oli see, et muinuskaitse inspektori
instituti ei tuleks lahendada ega seada sisse muuseu-
miskadusega, waid muinusuwarade kaitseaduse muut-
misega. Samuti ei tuleks muuseumi allutada muinusu-
kaitse inspektorile, nagu näeb seda ette haridus-sotsiaal-
ministeeriumi poolt wälja töötatud lawa, waid wasta-
watele keskmuseumidele igas muuseumi liigis. Ins-
pektori ülesandeks jääks aga muinuskaitse teostamine
ja selle järelewalwe.

Närgnawalt offustas koosolek wõtta muinuskaitse
alla Waiwara kiriku ja samas kihelkonnas asetsewa
Peeterriksi kabeli, mis on mõlemad wanaaegsed ehitised.

See, kellest juttu GORI sharzh

Muinasteadlane mag. Erik Laid.
Nimetati muinuskaitseinspektoriks.

Mag. E. Laid muinuskaitse inspektoriks.

Haridusministri käskkirjaga määrati ha-
ridusministeeriumi teaduste ja kunsti osa-
konna juure loodud muinuskaitse inspektori
kohale, arwates 1. mail mag. Erik Laid.
E. Laid on lõpetanud Tartu ülikooli, magist-
reerides kabel alal, — nimelt etnograafia ja
arheoloogia alal. Tema hoolde jääks tule-
wikus muinuskaitse korraldamine ja selle
järelewalwe.

Lähemal päewil läheb haridusministeer-
iumist kohtuministeeriumi kodifikatsioon-
osakonnale läbiwaatamiseks muinusuwarade
kaitse seadus. Selles seaduses on lähemalt
ära määratud ka muinuskaitse inspektori
wõimupiirid.

2.8. 9.4.1938

Rõne muinuskaitsest raadios.

Muinuskaitse näbala õhtul kõneleb esmas-
päewal kell 8.05 min. õhtul raadios muinusu-
inspektor mag. Erik Laid teemal: „Miks meie
kaitseme muinusuõuniseid“.

Paal

Laiaulatuslikke arheoloogilisi kaevamisi üle maa

Pirita ja Padise kloostrid ning Põltsamaa lossi restaureerimist ja konserveerimist jätkatakse. Riik omandas endale ajaloolase A. Põrki väärtuslikud kultuurajaloolised ja etnograafilised kogud

Valgamaalt leiti 11-12 sajandist päritolevaid nõhemünte

Muinsuskaitse inspektor mag. G. Laid andis teinud päeva ajakirjanikele Tartus arheoloogiliste kaevamistest ja vanaaegsete ehitiste parandamis- ja konserveerimistest. Arheoloogilisi kaevamisi tahetakse suures määral ka edaspidi jätkata, kuna need on suures määral ka sellest, kui palju selleks rahast saadakse hankida, sest riigi eelarve kaudu selleks ettenähtud summadest, mis on üsna piiratud, ühtlasi ei piisa.

Arheoloogilisi kaevamisi tahab prof. H. Mõora ette võtta Viljandimaal, Särgwõre vallas Põhja-Särgwõre linnamäel, mida tunatakse rahvapärase

Lõõritu linnuse

nime all. Kuna eelmisel suvel seal teostatud proovikaevamisel saavutati häid tulemusi mitmesuguste leidude näol, siis tänavani tahetakse seal kaevamisi teostada suuremas ulatuses.

Mag. A. Jundriko võtab ette kaevamisi Läänemaal Särgwõre vallas algkooli ühel, kuna seal asetseb vanaaegne kalmistu, kus juba varemgi on kaevamistööd sooritatud. Et aga kool tahab endale püstitada muinsuskaitse ehitusi ja siia seada iluhoone, siis on tarvis seal kaevamistööd lõpetada. Peale selle võtab mag. Jundriko ette veel kaevamisi Kõrre-Wõnnu vallas Tartumaal ühel kiviaja asulal. Samuti teostab ta kaevamisi Kärdla vallas Saaremaal.

Arheoloogilise kabinetiga korraldusel viiakse kaevamised läbi ka Saaremaal, Laimjala vallas Nõva eelrooma- ja rauaaja asulal, kus mag. Jundriko juba varem on kaevanud.

Mag. Erna Ariste teostab kaevamisi Tartumaal, Meeri vallas Järgu talu kiviajal. Kaevamistööd seal algasid juba eelmisel suvel ja need toimuvad seal viimast korda. Ühtlasi on A. Wassaar jätkab kaevamisi Harjumaal, Kehatu vallas Jru linnamäel. Samuti teostab ta kaevamisi Antja ja Inglise vallas Harjumaal, D. Saadre kaevab samuti Harjumaal Jru linnamäel ja siis veel Virumaal Jifatu, Tudušina ja Karjati valdades, kus ta kaevab kaevata tänapäev.

Dr. A. Friedenthal teostab kaevamisi Läänemaal, Märjamaa vallas Limandu küla noorema raua- ja kiviajal ning Virumaal Wao valla Antu asunduse maal asetsenud vanaaegse rauaaja kiviajal. Peale selle tahab ta veel ette võtta muinsuskaitse kaevamisi Kõrre kihelkonnas Läänemaal.

Mag. G. Laid kaevab ise ette võtta kaevamisi ka Harjumaal Warbola või Sageris Lohu jaanilinnal. Mis puutub ajalooliste muinsusvõtte parandustöödesse ja konserveerimisse, siis kõigepealt jätkuvad need tööd Pirital. Pirital teostatakse kloostrid põhjalikult restaureerimine. Sein puhastatakse kasvatatav

põõstest ja taetakse pealt suurte paelaatidega, kuna seinapraad täidetakse tsemendiga. Need tööd toimuvad kunstiajaloolase E. Põllu järelevalvel.

Samuti jätkatakse eeloleval suvel Padise kloostrid restaureerimist. Need tööd teostatakse Padise kloostrid juures juba kolmandat aastat. Siinkohal märgitagu, et kohapeal on asutatud Padise kloostrid kaunistamise selts, mille põhikiri on fikseeritud riigisõnaraamatu registreerimisel. Selts tahab kloostrid korrahoiuks kaasa aidata, mis on väga teravtataw nähe.

Ka Põltsamaa lossi kordajad ja restaureerimistööd jätkatakse haridusministeeriumi toetusel. Juba nüüd on suur osa lossi esindusruume korda seatud, mis välisajaloolajalegi on head muljet pakkunud.

Peale nende teostatakse veel rida teisi parandusi ja konserveerimisi üle maa. Need tööd viiakse läbi suuremas või väheamas ulatuses haridusministeeriumilt selleks saadud toetusega.

Edasi märkis prof. G. Laid oma jutujamises, et riik on omandanud ajaloolase A. Põrki kultuurilooliseid ja etnograafiliseid kogud. A. Põrk, kes on tuntud meie vanema põlve amatöör-ajaloolasena, oli kogunud Eesti kuni ka Valgemaal võrdlemisi rikkalikult kultuurilooliseid kui ka etnograafiliseid kogud. Need kogud läkfid päraat tema surma pärijatele.

Üle kolme aasta kestnud läbirääkimiste tulemusena on nüüd riik omandanud need kogud hiljuti haridusministeeriumi poolt sõlmitud kirjalku lepingu põhjal. Kogud sisaldavad üle 3000 numbril ühtlasi efemeid ja selle eest maksti 25.000 krooni. Kogude hulgas leidub rida kunstiefemeid, etnograafilisi rahvatunsti, aga kõige suuremas ulatuses just rahvatunste efemeid, millest osa kuulub eesti-, via aga soomesugude rahvatunste. Eesti omadest on kogus häid rahvatunste komplekte. Kõige väärtuslikum osa neist kogudest on aga soomesugu rahvatunste püütu etnograafilise materjal ja nimelt mardwalaste ja tseremiside rõivad kui ka mitmesugused puuefemed rahvatunste alalt.

Kogude omandamisega on need päästetud teadusele. Samuti annavad nad teistest küljest väärtuslikku lisa materjali Eesti Rahwa Muuseumi soomesugu rahvatunste kogudele.

Lõppeks tutvustas muinsuskaitse inspektor ajakirjanikele Valgemaal ilusikstulnud rahvaleingu. Nimelt on Kuigatji valla Priipalu alevikus elutsen Justin Puusepp leidnud Kõrre ja Kehatu talu piirkraavi kaevamisel vanaaegseid münte, mis asetsenud maa sees 35-40 jm sügavuses. Selgub, et need on 11. või 12. sajandist päritolevad Läänemere- ja anglo-sakki ja mitmesuguste Läänemere- ja anglo-sakki linnade kuuluvad müntid. Müntid on hõbedast ja kaaluvad kokku 600 grammi. Haridusministeeriumi poolt on leidjale määratud leitudasi 90 krooni.

Märkimist väärib asjaolu, et leidja ise on teatanud ministeeriumile sellest leiust, nagu see ta kõigiti loomulik ja soovitatav on ja peaks olema. Tuleb aga siiski ette veel juhtumeid, kus inimesed ei tea, kelle poole pöörduda muinsuskaitsele ilusikstulnud rahvaleingu. Olgu tähelepanu juhitud sellele, et kõik maa sees leitud muinsusvõtte kuuluvad haridusministeeriumile, kes siis soovi korral maksab leidjale ka õiglasi leitudasi.

Muinsuskaitse revideerib lammutamisele määratud vanu ehitusi

Muinsuskaitse inspektuuri ülesandel tegi mag. G. Ränk pikema matka Lõuna-Eestisse ja Saaremaale, et vaadata üle vanu maju, mis on määratud lammutamisele. Nimelt on valdade viisi üle riigi koostatud nimekiri nende vanade ehituste kohta, milliseid kodukaunistamise aktsiooni teostamisel tahetakse lammutada. Teisest küljest ollakse jälle huvitatud, kas nende vanade ehituste hulgas pole selliseid, mis võiksid kuuluda muinsuskaitse alla.

Mag. G. Ränk on matkanud ligi 3 nädalat ja põhjalikult tutvunud lammutamisele määratud ehitustega, kuid pole leidnud selliseid, mis vajaksid muinsuskaitse alla võtmist. Seega võidakse need vanad majad nüüd lammutada.

330 Paal

Poola diplomaadid müüsid oma varandusi

Poola saatkonna liikmed saadik V. Przesmycki'ga eesotsas lahkusid Tallinnast laupäeval, et Skandinaavia riikide kaudu sõita Londoni. Enne lahkumist realiseerisid Poola diplomaadid oma valasvara, peamiselt mööbli. Pealinna asjast huvitatud ringkonnad võisid soodsa hinna eest saada häid garnituure mööblid, nende hulgas ka väärtuslikke antiik-esemeid.

Raamatuköitjalt „leiti“ väärtuslik wanade piltide kogu.

Mees ostis pildid 15 a. tagasi täiturult. 16. sajandi mündid vahetati jääraabaste vastu.

Uusi muinsusvarasid haridusministeeriumi valduses.

Wäärtusliku piltidekogu sattumiseft haridusministeeriumi valdusse in-formeerisid eile ajakirjanikke muinsuskaitse inspektor E. Laid ja linna arhiivaari abi Peets. Pildid tõenäoliselt on pärit 18. sajandi lõpust ja 19. sajandi alguseft ja kujutavad eesti maarahvast ta mitmeleheses töös ja tegewuses. Kuna sellest ajajärgust on jäänud mõrdlemisi vähe rahwa-teaduskirjandusele, siis on piltide teaduslik väärtus suur. Piltide oma-nikust oli viimaseft ajal Tallinna raamatuköitja J. Wärbu, kes need 15 aastat tagasi oli ostnud wanakraamiturult. Haridusministeerium omandas need pildid J. Wärbult.

Piltidekogusse kuulub 16 pilti, mis maalitud akvarellvärvidega ja kontuuri mõdda paberist wälja lõigatud. Niihästi piltide maalimise wiisi, nende wäljalõita-mise ja neil kujutatud esemete järgi võib oletada, et

pildid kuuluvad 18. sajandi lõppu ja 19. sajandi alguseft.

Üks piltidest kannab aastaarwu 1798. Kompositsioonilt on pildid haruldajelt head ja

kujutavad maarahvast tema mitme-leheses tegewuses.

Nii on kujutatud pulmi, pühapäemi, heil-malegu, rehepekiu, lammaspefemist, laa-ta jne. Pildid tõenäoliselt on pärit tihtalt maa-alalt, näiliseft Läänemaal, Noarootis, Lääne-Wigula või Kullamaa kihelkonnast. Kõne autorit lohta võib wõib, et see pidi hästi tundma maarahwa elu ja mõistma eesti keelt, sest

piltide allkirjad on eestikeelsed tolle-aegeft kirjawiisi.

Kunstniku nimetähtedest võib järeldada, et piltide autoriks võib pidada aadlikku Peter-Friedrich-August Uexküll, kes elas Läänemaal 1766—1838.

Need köit on oletused, mis tehtud ehtal-g-sete waatluste põhjal ja tulewitus on waja neid küsimusi põhjalikumalt uurida. Piltide koguwäärtus seisab erilises hooles ja ar-mastuses, millega need maalitud. Inimefed ja esemed on kujutatud sellise täpsusega, et näitaks

piltidel leiduwate waipade, pearättide ja naiste seelikute muftreid järgi on wõimalik neid esemeid täpselt restaureerida.

Nii terwilikult piltidekogu nii wanast ajast pole meil seni olnud. Meie rahwa-teaduslik muuseumimaterjal on pärit hili-semast ajast. Selles mõttes on see piltide-kogu eriti filmatorkama tähtsusega.

Ehtalgu on kasutus jee piltidekogu anda materjalina kawatamijeks Eesti Rahwa Muuseumile, kellel on praegu teotfil rahwa-rõiwaste albumi koostamine. Siljem pildid deponeeritakse Eesti Rahwa Muuseumi.

Teiselt insp. Laid kõneles suure-mast wene hõbemüntide leiust Petse-rimaal Wilo wallas Umkowiisa külas Mäe talu põllult. Leid sijaldab 500 grammi wene hõbemünt, millised pä-rit 16. sajandist.

Mündid leidis Mäe talu Julane Wasili Mürisepp täesolewa aasta kewadel ja leidiu registreerisid tol korral ka ajalehed. Aga al-les pärast pikki ehtirännakuid on mündid nüüd lõpuks sattunud haridusministeeriu-mi valdusse.

Ragu selgunud, hoiatanud kohalik kooli-õpetaja Müriseppa, et jee ärgu leiuga toi-migu tergemeelselt. Hoiatuseft aga ei olnud kaju ja kui haridusministeeriumi wolinik läts kohale, seletas Mürisepp, et ta mün-did tuttawale laiali jaganud. Seletus pais-tis ebanutawana ja asi anti politsei läte juurdlemiseks. Juurdlussega selgitati, et Mürisepp oli mündid kogusumas 18 krooni wäärtuses wahetanud Petseris Met-sei Hospatalomi kaupluses jääraabaste vastu. Haridusministeeriumi hinnangu järgi on müntide wäärtus umbes 35 kroo-ni. Hospatalow oli mündid omakorda wa-hetaduga edasi müünud ja lõpuks saadi mündid läte Tartust, kus nad konfiskeeriti.

Kolmandaks inspektor Laid mär-kis, et haridusministeerium on wõt-nud endu kätte hoiule mõni aasta ta-gasi surnud ajaloolase A. Põrga ta-nograafilised kogud, millised sijalda-wad üle 3600 numbri wanemaid eesti rahwarõiwaid, samuti mõrdwa-laste ja tšheremiside rahwarõiwaid. Need kogud olid seni muinsuskaitse all ja nende hooldajaks oli A. Põrga leif. Wiimase haiguse tõttu wõeti ko-gud nüüd haridusministeeriumi hoole alla. Haridusministeerium saatis ko-gud Eesti Rahwa Muuseumi.

Vanarauda — ka muuseumi.

Metallikogumise wõistlus noortele.

Allweelaewastiku sihtkapitali wana-rawa korjamise aktsiooni vastu on osu-tanud huwi ka muinsuskaitseinspek-tor, kes on arwamisel, et wanaraua hulgas wõidakse leida ka esemeid, mis omawad teatud muinsuswäärtuse. Et hoiduda muinsuswäärtusega esemete laotuminetust, on sihtkapitali walitus asunud tihedasfe koostöösfe muinsus-kaitseinspektoriga, kelle korraldusel köit wäärtuslik wanawara paiguta-takse muuseumi.

Eriti agarasti on wanaraua kogu-mise aktsioonile pannud käed külge noored koolilõpilased. Laupäewad ja pühapäewad on kujunenud noortele kodudes „kodukaunistamise tööpäewa-dets, mil kogutakse kottu köit isaija-

dest päritolew wanametall. Soowiga õhutada wanametalli korjamise akt-siooni eriti just õppimas noorsoos, on sihtkapitali juhatus töötanud wälja juhtnõõrid õpilastele koolide ja klas-side waheliseks wanametallide wõist-luskogumiseks. Nuhjindadets tahetakse panna wälja laewasõidud wälismaa-le, sõjalaewade retwade mudelid jm. Tallinnas awatakse wanaraua lae-plats tulewal nädalal, 28. stp. Hol-landi t. 5. lühes wanametallide anne-tamisega wõetakse vastu ka rahalisi annetusi, millede vastu samuti antak-se mälestusmargid. Köit annetused tulewad wastawa tabeli järgi arwes-tamisele.

Kaarli kiriku tell allweelaewastiku sihtkapitalile.

Kaarli koguduse juhatus tegi laupäewal algupärase kingituse allweelaewastiku siht-kapitalile, annetades tarwitamiskõlbmatuts muutunud ligi tonnirastuse pronksist kiriku-kella. Sellega omandas Kaarli kogudus siht-kapitalilt esimehe järgu finniswaramärgi ja rinnestantawad mälestusmargid.

Seades Kaarli koguduse eestujuts, on siht-kapital teinud algatuse, et köit walmukitud pööraldamisihele, ajudes koristama lagunenud ja kattiseid riste ja pärgi ning puhastades furnaeade ümbrus igasuguseft wanast metalliprahjst. Eriti rohkesti wanametalli loodetakse saada wanade raudadade — „lõ-wipuuide“ — koristamisest furnaeadadelt, kus need sageli on jäetud hooletusse.

Wanametalli kogumiseks on allweelaewas-tiku sihtkapitalil organiseeritud üle maa 29 toimkond ja üle 400 abitoimkonna, kes köit on asunud juba energiliseft tööle wa-nametalli kogumise alal. Wanametallide pea-laoplatz on leitud Hollandi tänawas nr. 5, kuhu wanametallide wastuwõtmine algab 25. oktoobril. Wanametalle on laoplatzile wõimalus ära saata, kuid soowi korral jaa-detakse laoft ja weoriiit wanametallile järele.

Dr. J. Mannise jõulufingitus Eesti rahwale

Mõtted pärast Eesti Rahwa Muuseumi avamist.

Eesti on saanud mälestusjamba, ei üksi isitu jaoks, nagu neid viimasel ajal palju püstitatud, vaid fogu rahwa jaoks, esivanemate jaoks. See mälestusjambas on hiljuti täielikult avatud Eesti Rahwa Muuseum. Selle ruumides Naadi lossis jalutades ja väljapanekuid vaadates telib auartus südamesse ja nagu mingisugune sisemine hääl hüüab: Kingad jalasti! Siin on püha paif! Sipelgate ujinus on aastate jookkul siia suured esivanemate warandused kokku kannud; nüüd muuseumi täieliku avamisega on nad alles tõije wäärtuse omandanud. Maapõues leidub palju kulda ja hõbedat, aga nende wäärtus jääb seni nulliks, kui neid ei ole päewalgele toodud. Seni kui muuseumi suured warandused seisis kokku kuhjatuna ladudes, oli nende wäärtus ainult nende olemasolemise teadmises, kuid nüüd direktor Mannise poolt teaduslikult korraldatud, on nad suurewäärtusrikkudeks saanud, neile on, tahaksin ütelda, hing sisse tulnud, nad kõnelewad esivanemate waewast ja tööst, mürest ja rõõmusest.

Eestis muuseumi asjatundja puudus, otstti abi Soomeist, kes Eestit abitarwituse pugul tihti ühes ehk teises suhtes lahkesti a. danud. Abi tuligi direktor dr. J. Mannise kujul, kes riieadlasena üksi olles kae pani Kalewipoja tööle farnanewale ettevõttele. Nüüd on see hiiglatöö lõpetatud ja dr. Manninen põlise mälestusjamba walmistanud, Eesti asutise unes, mille üle mitmed riigid wõiwad kadedad olla. Ja selle tähtsa loomingu on ta wõrdlemisi lühikese aja jookkul korda saatnud. Kui ta ka 5 aastat Eestis tegutsenud, on dieti

viimasel aastal etnograafilised fogud praeguse fuju saanud. Soomes näiteks on muuseumi töö palju kauemini kestnud, mitmed asjatundjad seal korraldajat toetanud, kuna meil peatöö kõil üksi direktor Mannise õlgadel lasunud, kes päewad ja isegi ööd muuseumis töötanud. Soomes on hulga tööliste peale waatamata muuseumi korraldamine kauemini kestnud. Dr. Mannise ennast arafalgaw töö aratab siigawat wõupidamist ja auartust tegija kohta. Seda tööd ongi wälismaal juba mitmes kohas wäärilisele hinnatud ja kirja ning telegraafi teel tegijale tänu awaldatud.

Rahjuks on ainele seiskord mõnigi kord dir. Mannist takistanud muuseumi wastawate nõuete järele korraldamast. Nii näiteks ei ole ifka weel saadud tellida siiberkappi, mis ligi miljon marka maksma lähaks.

E. R. Muuseumis oleme saanud Eesti onapärasemale rahwateadusele kindla aluse. Rahwa minewiku kohta puuduwad kirjalikud allikad peaaegu täiesti; wanem aeg ei paku meile Eesti kultuuri arenemise kohta kuigi palju teateid. Wida kirjalikud allikad meile ei anna, seda wõime muuseumi fogude waral enam-wähem rekonstrueerida; etnograafia ja arheoloogia täiendawad ju omalt poolt kultuurialugu. Dr. Mannise poolt teaduslikult korraldatud esemed edendawad märksalt Eesti kultuuri uurimusi. Seda on dr. Manninen muuseumi loomingu kõrwal ise juba näidanud. Ta on tähtsa teose: „Eesti rahwariiete ajalugu“ kirjutanud, mis juba „Soomes ja Saares“ suutnud kiitust ja hindamist leida.

Kui palju materjali ei anna uurijale peale

rahwariiete Naadi lossi muud fogud, kui aga rohkem uurijaid leiduks. Praegu töötab direktor J. Manninen muuseumi juhikal, mis muuseumi külastajale tahab soowitud seletust hankida.

Dr. Manninen on oma Kalewipoja tööga Eestile au teinud. Jõupingutusel töö kordasaatmisel ei ole ta oma terwisest hoolinud, waid seda filmiist jättes peawilesannet taga toreda jõulufingituse saanud, kus ta igale kümurdnud, arstide nõu järele peab ta uue aasta alul mõneks ajaks wälismaale sõitma terwist kofutama. Loodame, et lõunapolwe lahke kliima head mõju ta terwise kohta awaldab ja direktor priiskelt tagasi tuleb oma korraldatud muuseumi juhutama.

Eesti rahwas on E. R. Muuseumiga emesele toreda jõulufingituse saanud, ta igale külastajale ülewaate hangib esivanemate kultuurilise arenemisest. Meie noorus wõib sellest muuseumist lühikese aja jookkul parema pildi Eesti kultuuri omandada kui mujal nädalate ja kuude järele. Muudugi saab see teaduse edendamise tempel ifka enam koolidele ja Eesti kultuuri harrastajatele nagu mingisuguseks palwerändamise kohaks, ometi selle wahega, et nad siia kokku tulewad oma teadmisi laiendama. Muuseumi looja on oma siimapaistwa tööga fogu rahwa tõstis tänu ära teeninud, olgu ka, et igailks seda küllalt ei taipa. Eesti Rahwa Muuseum tõendab omaltki poolt, et Eestile tuleb meid ifka meelepidawatelt Soome suguwendadelt walguft.

M. J. Eisen.

Wanawara salwe suured warandused.

Päris korraldustöö alles algab. Drjarahwa pärandus wabale Eestile.

Eesti rahwa muuseumi juhatus on haridus- ja teadusministeeriumile esitanud 1927./28. teise poole ja 1928.-29. aasta kohta eelarwede ja palunud käesolewa aasta kulude katteks wabariigi walitjuse käsutada olewa kultuurkapitali õstst 278.500 marka toetuseks määrata dr. J. Hurda ja teiste fogude korraldamise kuludeks 1. oktoobrist 1927. kuni 1. aprillini 1928. a. ja rahwaluule arhiwiv kuludeks 1928.-29. aasta peale wõtta haridus- ja teadusministeeriumi eelarwesse wõimalikult terwe esitatud summa 725.000 marga suuruses.

Rahwaluule poolest kuulub Eesti kõige rikkamate rahwaste hulka ja on leidnud wastawat tähelepanu fogu maailma folkloristide poolt, mis on läinud kuni kontakti loomiseni Balkani, India ja Austraalia-ameerika teadlastega, kõnelemata ligemalt kultuurimaadest. Rahjuks ei ole Eestil seni wõimalust olnud oma suuremat ja rahwuswahelisele tähtsamale waimuwara korraldada, imber tööt ja teadusilmale katteaadawaks teha, fogu Eesti rahwas ise pole saanud seda käsutada, sest meie rahwaluule suurem ja wäärtuslikum fogu — dr. J. Hurda kuulus „wanawara“ on olnud siitamaani Soome Kirjanduse Seltsi käes hoiul. Alles möödunud suwel toodi see Eesti ja laskuleppe põhjal E. R. M.-mi, haridusministeeriumi ja Tartu ülikooli wahel ja wabariigi walitjuse otsuse põhjal moodustati iseseisew asutis Eesti wanawara fogude walitsemiseks, korraldamiseks ja trüki toimetamiseks kui ka ülikooli õpetetuse wõimaldamiseks.

Nüüd seisab arhiwiv ees paljudes aastatels hiigla töö: tuleb korraldada kõil originaalid

haridus- ja teadusministeeriumile esitatud, wõtta wõi mappidesse asetada paljud praegu weel lahtised käsikirjad ja need teaduse nõuete kohaselt aja, koha ja lähtekoha andmetega warustada. Tuleb teha rida teaduslikke katalooge ja registreerida, tuleb kopeerida kümneiduhanded leheküljed käsikirju trükiwalms, wõimaldada fogude kasutamist üliõpilastele, teadusmeestele ja muile, kusjuures tuleb eriti silmas pidada ka wälismaa teadlaste soowide rahuldami ja piisawa kontakti loomist meie lähemate naaberrahwaste wastawate asutistega.

Kuna arhiwiv siemine ja walimine tegeuus wäga komplitseeritud, siis eeldab see põhjaliku teadusliku eelharidusega juhatajat ja abiõude, kusjuures tingimata wajalikud on weel masinajirjutajad hiigla suurte käsikirjade kopeerimiseks. Masinal kopeerimisele tuleksid rahwalaulud ja jutud, kuna ebanõu, lombed, wanafõnu, mõistatusi, rahwariiete ja keeleliji andmeid kopeeritakse käsitsi kartoonfedelile ning siistematiseeritakse hiiglasti sihilist uurimiswalms. Siistematiseerimine ja katalogiseerimine eeldab hädapärast wastawaid rahwuswahelisse kirjaraamatuid, mida waja hankida kõige esimeses järjekorras ja see nõuab koos kopeerimisega küll aastate piirust, kõstisi ja asjatundlikku tööd, kui ka ainelisi kuluseid, kuid on ometi paratamatult eeldus Eesti suurema kultuurivilja walmimiseks, kuni wõiksime seda küpsena waimlikult matketa. Meie ulesandeks ongi nüüd eme kõile wäärilisele korraldada see määratu waimuwara, mille nälgitw orjarahwas ise kasuta kokku kannud ja wabale Eestile pärandanud.

Töö jaotus Tallinna ja Tartu muuseumite wahel.

Tallinnasse koondatakse kunstitööd.

Hiljuti kinnitati Tallinna Eesti muuseumi uus põhikirj. See toob senisesse muuseumi walitsemise wiisi mõnegi muudatuse. Muuseumi juhtiwaks organiks tuleb hoolikogude, mis koosneb 10 liikmest: Tallinna Eesti muuseumi juhingu juhatusel esimees, juhatusel 2 liiget ja 3 ühingu peakoosolekul walitud esitajat, peale selle 1 haridusministeeriumi, 1 Tallinna linnawalitjuse, 1 ülikooli kunstiajaloo õpetooli ja 1 riigi kunstitööstustooli esitaja. Hoolikogude ulesandeks

on muuseumi walitjeda ja selle eduka tegetuse eest hoolitseda. Muuseumi eesotsjas on peale hoolikogude weel direktor ja osakondade juhatajad ehk assistendid.

Uue põhikirja järele peetakse esimene koosolek juba homme õhtul ära.

Tallinna Eesti muuseumi tahetakse wälja arendada peaaegu täielikult kunsti-muuseumiks, loondades siia wõimalikult kõil Eesti ja Walmi kunstnikkude tööd, vähemalt 19. aastafajast alates. Tartu Eesti rahwamuuseumiga ja „Pallasega“ on juba läbirääkimisi peetud nende käes olevate piltide saamiseks Tallinna muuseumi. „Pallas“ ei ole nõus andma, kuid Tartu Eesti rahwamuuseum teeb seda wiist küll, sest et ta siit wastu saab wäärtuslikud etnograafilised esemed, millest mõndagi tal senini ei olnud. Siiphardi piltide fogu jääb aga Tartu.

Lähemal ajal tuleb uuesti walida ka Tallinna muuseumi direktor. Senini oli direktoriks härra Kuusik. Nüüd on mõnelt poolt ka teisi kandidaatideid soowitud ules seada.

Wabaõhumuuseumidest.

Mis on wabaõhumuuseum? — Nii küsib mõni, kes see on arusaadav, sest see mõiste on meil Eesti üldiselt võõras. Teiviti on asi Skandinaavia: Rootsis, Norras ja ka Soomes, kus igal maal on oma wabaõhumuuseum — üks ehk kogu niu. Wahe harilik muuseumi ja wabaõhumuuseumi wahel seisab selles, et esimene on ainult hoone, milles muuseumi objektide hoitakse ja näidatakse, kuna teine just hooned ise muuseumi objektidena esinevad. Need hooned on ühes terve sissejeadega ja vastawa ümbrusega, nii et asjad ei ole siin mitte, nagu harilikus muuseumis, ümbrusest lahutatud, kuid sellega seotud. Tähtsam wabaõhumuuseum on n. n. „Stansjen“ Stokholmi juures, ajutatud aastal 1890. Siin on üles seatud hulk wanu Rootsi talumajasid oma terve sissejeadega: mööbel, tööriistad jne., üks lasteaste asundus ja isegi puust kirik. Kõik need ehitused on oma endistest lohtadest siia üle toodud. Majades elawad muuseumi teenijad rahwaritetes, nii et muuseumis käies näeb pilti loogu aigupärasest Rootsi kultuurist. Pealegi esitatakse siin rahwataari jne. See kõik on nii omapärane ja ilus, et see alhela, kes Stansjenis käinud, unustamata meele jääb.

Wäiksem kui „Stansjen“ on Soome wabaõhumuuseum Seurajaarel Helsingi lähedal, ajutatud aastal 1905. Ka siin on niu taluehitust, kirik, kirjanik Mehis Kiwi sünnimaja, 20 meetrit pikk „kirikuvõne“ ja veel palju teisi huvitawaid asju.

Cesti wabaõhumuuseumi ajutamise mõte on wõrdlemisi wana, sest juba aastal 1809 tõsteti see küsimus üles, kuid siis oli tähtsam töö ees: Cesti Rahwa Muuseumi ajutamine ja wabaõhumuuseumi ja kõrwale.

Praegu, kus meil Cesti Rahwa Muuseum on juba hästi korraldatud ja ka Tallinna Cesti Muu-

useumi heaks kunstimuuseumis ümber korraldatakse, on wabaõhumuuseumi küsimus jälle päewakorrale tulnud. Nimelt on ajutatud „Cesti Wabaõhumuuseumi Ühing“, kelle ülesandeks on Tallinna ümbruses wabaõhumuuseumi ajutamine.

Teib küsimus, kas meil on tarwis wabaõhumuuseumi ja kas meie wäike rahwas suudab seda luua ja ülal pidada. — Arwan jaatawalt wastata wõiwat, sest esiteks ei ole Cesti Rahwa Muuseumi kui etnograafilise ilma wabaõhumuuseumi mitte täieline ja, teiseks, ei ole tarwis korraga terve muuseumi luua ja wõib juba ajakaua teha. Paarist majakesest oleks eialgu küll.

Misugune peaks siis Cesti wabaõhumuuseum olema ja mis ta peaks haldama?

Esiteks — wanad tüüpilised talumajad ühes sissejeadega ja kõrwahoonetega, nagu ait, jaun, püstitööd, turwik jne.

Teiseks — mõned ajaloolised ehitused, nagu näiteks wäike Kärde rahumajake, milles aastal 1661 Rootsi-Wene rahu alla kirjutati.

Kolmandaks — põllutööriistade ja kalapüügi riistade loogu.

Neljandaks — wäike loomaaed, nagu „Stansjenis“, kus oleksid mõned haruldased kodumaa loomad, nii hundid, põdrad, karud jne.

See kõik on muidugi tulewikumuuseum, kuid tähtis on, et otselõhe tööle ajutakse ja juba on „Wabaõhumuuseumi Ühing“ juba teinud korraldades juure Kadrioru lossis „Wabaõhumuuseumi näituse“ ja korraldades praegu loenguid, loetariid jne.

Toetagu igaküls wabaõhumuuseumi ühingu ja aidaku laaja muuseumi luua! „Cesti Wabaõhumuuseumi Ühingu“ büroo asub Kärja tän. nr. 3. Wabaõhumuuseumil on juur kultuuriline ülesanne, käed külge!

E. Ederberg.

agu koostöö ja kirjutevaheline joprus annats iga-
tahes tugewa tala juurde unistatava Soome filla
ehitamiseks. H. S.

Wanemate taluehituste uurimine käimas

muuseumi pere ja stipendiaadid etnograafilise loomas. — Kultuurkapitalistid wõimaldab jälle töötamist

muuseumi tegevusaladel, waatamata selle töö. Selle aasta kewadele ligi 10-aastast toetust etnograafiliste üles-

töötaj E. N. Muuseumi rahwateaduse-afakonna abijuhataja mag. G. N. ühes kahe joonistajaga juuni lõpust augusti alguseni Saaremaa ehituste uurimisel, kuna mag. G. L. ühe joonistajaga töötas samal ajal Setumaal piirides

ülejäänd stipendiaadid töötawad üheltpoolt töökamajanduse, naiskäsitööde ja muude tehniliste küsimuste jälgimisel, teised — wanema põllutöö, loomakaswatuse, mehinduse, jahinduse ja muu rahwapärase talunduse kirjeldamisel. Praegu on neil aladel tööl järgmised stipendiaadid-üliõpil.: Linda Eskusson — Saarde ja Pärnu kihelkonnas, Pärja Palk — Kanepis, Marta Sepp — Wiru-Jaagupis, Miida Putnis — Karstus, Adele Liibe — Setumaal Kulje wallas, Helmi Tera — Saaremaa, Weera Nuchis — Wõnnus ja Aino Fromm — Harjumaal mitmes kihelkonnas.

Peale nimetatute loogub Lätimaal, Cesti piiri lähedal Njeme wallas asuwa

Cesti Rahwamuuseum

taluehituste uurimise wiisaastalut teostamas.

Käesolewast kewadest alates alustas Cesti Rahwamuuseum wälisuurimistööd kindla 5-aastatama ulatuses. Selle tawa piirides tahetakse erist rõhku asetada ehituste uurimisele, kuna just need etnograafilised mälestused on praegusel hoogjal elumajade uuenduse ajajärgul kiiresti häwinemas.

Rahjaks on muuseum suutnud sel suwel täita ainult poole oma aastajest uurimistawast, sest juba praegu on selleks määratud kultuurkapitali summad lõppenud. Muuseum loodab kultuurkapitalistid wälisuurimistööde toetust küll ka järgijes toetuste jagamisel, aga siis, kui need toetused selgub, on aeg wälisistöödeks juba hiline. Selleaastajed ilusad järgisilmad oleksid wõimaldanud töötada wäljas veel terve septembri ja poole oktoobrit. Nii wiibiski üks muuseumi stipendiaatibest — G. Kitting — ehituste joonistamise ülesandel Kuusiku rannakülades veel käesolewa tawu esimesel poolel ja ta oleks tööd seal ilmade poolest weelgi wõinud jatkata, kui muuseumil oleks selle töö toetamiseks ainult summasid.

Ehituste uurimise huwides jaadab muuseum neil päewil oma kirjasaatjatele laiali küsimuslehe. Käesolewa talwe jooksul walmib aga täielik küsimusleht (ühes juhistega joonistajaile) Cesti wana ehituskultuuri kohta, sest senine tawa, mis on koostatud juba 1925. a., on wananenud.

Wimaseil aastail on tulnud päewawalgele palju uusi ühiskasju meie ehituskultuuris, mida uue tawa koostamisel tuleb filmas pidada.

Kõne Eesti taluelamute kultuurist

Rehetoad ei olnud hädaelamud

Opetatud Eesti Seltsi Tallinna sektiiooni ettekandekoosolek korraldati eile õhtul Kunstihoone väikeses saalis. Päewakorras oli dr. G. Rõnga kõne Eesti taluelamu (elurehe) tekkimisprobleemist.

Kõneleja tähendas, et Eesti moodustab Põhja-Euroopas elamutekultuuri suhtes erandi. Mujal ei leidu elamuid koos rehega. Lätis on neid vaid Väina jõe piirkonnas.

Muinas-Eesti elurehed pidid olema suured ja õhurikkad, mahaarvatud muidugi suits ahju kütmise ajal. Daani kuninglikus arhiivis leidub andmeid 1632. aastast, millest nähtub, et Eesti rehetoad olid 4 meetrit kõrged ja kuni 77-ruutmeetrilise pörandapinnaga. Ka hilisemal ajal oli rehetubade pörandapind 25—50 ruutmeetrit.

Enne elurehesid wõis Eestis olla kahetoalised suitsuelamuid, nagu neid näeme lähemate naabrite juureski.

Kokkuvõttes tähendas kõneleja, et elurehed ei olnud hädaelamud, vaid põllupidamisega seoses olevatest tarvidustest tingitud praktilised majad. Ei ole usutav, et talupoeg oleks asunud waesuse sunnil rehega koosolevasse majja, sest metsa oli tal külluses. Rehetare oli juba ka rehepeksmiseks tarvitusel waid lühiajaliselt. Elutuba oli ümbritsetud teiste ruumidega ja wõimaldas nii pakasega sooja kokkuhoidu. Mis puutub akendesse, siis polnud neid keskajal kuskil üleaur.

Kõne selgituseks näidati valguspilte Eesti wanaelamutest Saaremaal ja mandril.

Linnade muuseumid ellu!

Ülemaate saamiseks linnade majapidamistest ja linnade ajalooliste esemete alalhoiduks.

Linnade liidu juhatusel neljapäeval ärareetud koosolekul arutati muuseumi ja linnade muuseumide ellukutsumise küsimust, misjulgune kawa liidu büroo poolt välja töötatud.

Kawatsetavad muuseumid aitaks linnade ja alevite elanikkudele anda igal ajal erapooletult õiglast informatsiooni omavalitsuste majapidamistest, linna- ja valitsuse, tema osakondade ja ettevõtete tegemusest. See aitaks ära kaotada ühiskondlikku ja alevite elanikkude demagoogia ja valeteadete laendamise linna- ja valitsuste tegemuse vastu mitmesuguste parteide huvides.

Muuseumide avamisega sejab omavalitsustel lai kultuuriline tööpõlv ees. Muuseumid aitavad need ka jäädvustada ja alal hoida tulevastele põlvkondadele meie linnade arhitektuurilist ilmet.

Liidu juhatus kiitis muuseumide ellukutsumise mõtte heaks ja tegi liidu büroole ülesandeks selleks tarvilised juhtnõuanded välja töötada.

On kavatsetud Tallinna juba 1930 a. korraldada eestlajate linnade muuseumi, kuna siis siin ära peetakse ka Balti linnade kongressi.

Moored, võtke kodumuuseumi asutamine töötabaste!

Kuigi kodumuuseumide tähtsust on laiematele hulkadele õige sageli piiratud selgitada, tegutses meil neid vast 2—3 ja pole kuulda olnud, et lähemas tulevikus viimaste arv suureneks.

Esimese kodumuuseumi Eesti asutati olemasolevatel andmetel 1919. a. sügisel Ambla ühisrealgümnaasiumi juurde sama kooli õpetajate ja õpilaste poolt, tolleaegse koolijuhataja Jaan Ruuji (praegune Wirumaa rahvavalikooli direktor) õhutusel. Tollel muuseumil oli kaks osakonda, nimelt loodusseaduse ja ajaloo osakonnad ning sinna oli kogutud päris haruldasi esemeid, mis isegi väljastpoolt kooli eriteadlaste ringkondades suurt huvi äratasid. Muuseumi varanduste väärtust hinnati 1000 kr. peale. Kooli juhtimisega käisid 1930. a. kadus ka too ainulaadne üritus ja viimase kogud läksid Järva maavalitsuse valdusse.

Viimastel ajal on kodumuuseumi asutatud Dorise ja Pakri saarele, kuid misjulguste tagajärgedega need tegutsesvad pole teada.

Kodumuuseumide sünnimaa on Rootsi, kus viimaste arv ulatub 400 peale.

Nende ülesandeks on üleval hoida ja vahemate alade (kõhikonna, waka jne.) loodusel, ajaloolisel ja üldiselt arengust. „Maala on siin veel piiratum kui maakonna muuseumides, tööalad aga veel mitmekesisemad, sest kodumuuseumide peapüüdeks on: koguda ja esile tõsta kõike seda, mis kohapeal looduses ja kultuurivalduses on üheloomustav just kohalikele ümbrusele“, nii kirjutab J. Linnuste „Eesti Muuseumide“ kodumuuseumi ülesannetest. Sinna tuleks loondada peale muu wanaaare ka jeltide ja ühingute wanam kirjawahtetus ja protokolliraamatud, kui nende hoidmiseks endil võimalused puuduvad, samuti ka tegevusaruanded, päewapildid kohalikest tegelastest

Muuseumide seadus walmis. 27.8.30

Haridusministeeriumil on walmis muuseumide seadus, mis ehitatakse wabariigi walitsusele wastuwõtmiseks. Seadusega tunnustatakse muuseumi esemed ja kogud teaduslikult ja rahmuslikult suuretähtsuseks, mispärast nende korraldamine seadusega on wajalik. Seaduse aktimahaklamisel saab muuseumi asutada ainult sellekohasel haridusministeeriumi või wabariigi walitsuse lool, kuna seniolewad muuseumid tuleb registreerida ühe aasta wäljel.

Seaduseelnõuga jaotatakse kõik muuseumid nelja liiki: keskmuuseumid, erimuuseumid, linna- ja maakonnamuuseumid ja kodukoha muuseumid. Keskmuuseumid omawad ülemaalse tähtsuse ja määratakse sellistena wabariigi walitsuse poolt. Erimuuseumi asutatakse eritstarbeis. Linna- ja maakonnamuuseumid piirduwad kogutawate esemete poolt ainult oma linna või maakondliku tähtsusega esemetega ja kodukoha muuseumid oma lähikonna muuseumiesemetega.

Muuseumide korraldamise kohta seab eelnõu üles rida erinõudeid. Muuseumid peawad pidama neis leiduwate esemete erinimestikke. Muuseumide walitsemist teostab haridusministeeriumi muinsus- ja kunstiosakond muuseumide nõukogu kaasabil. Muuseumide juhataja ja personaali kohta on nende hariduse suhtes seatud üles ka erinõuded.

ja eluwalduisust. Moodustab ju kõik see kogu ühingute kroonika, millest tulewastel põlvkondel hiljem võimalus ülewaadet saada endistest oludest ja saawutistest.

Olgu tähendatud, et just wanema kirjawa hoiule pühendatakse meie organisatsioonides wähe tähelepanu ja waimajad häwineswad õige kergesti. Meil on maal kümneid põllum. ja kartusorganisatioone, mis asutatud juba mõõdunud sajandi lõpul, ajal mil waimilise ja kultuurilise isetegemuse võimalused olid õige piiratud. Praegustele põlvkondadele pakuks kõige huwi tolleaegseid kultuurisaawutisi jälgida, kuid see pole võimalik põhjusel, et organisatsioonide arhiivid on läinud kaduma. Edaspidi aga ei tohi meie järeast pillamist enam lubada ja nii on kodumuuseumide wõrgu organiseerimine paratamata päewaulesanne. Peamiselt ootab siin tänuväärt tööpõlv noorte töötajad käsi. Maanoorte ringid, Ü. E. M. Ü. osakonnad j. t. noorte seltskondlikud wõimised peaksid kodumuuseumi asutamisele loomisele kaesolewal ajal endi päewaforda. Selleks on praegune filmipilt eriti joodus, kuna käsil töötawade koostamine. Aljades kodumuuseumide organiseerimisele, näitaksid meie maanoored tegelikult, et omakultuur ja rahwusküsimus neile eriti püdamelähedased. E. R.

Linnade muuseumid asutamisel.

Linnade liidu juhatusel viimasel koosolekul arutati linnade majapidamise muuseumide asutamise küsimust. Wastawates ettepanekutes rõhutati, et peaks olema asutus, kuhu oleksid koondatud kõik materjalid linna majapidamise, samuti ka kunsti alalt, et jäädvustada linna arhitektuurilist ilmet. Seni on juba mitmed riiklikud kogud eraisikute kätte laialt läinud, samuti ei saa kawakindlalt elanikele ehitada andmeid linna majanduspoliitika ja saadud tulemustest, waid enne walimisi informeerib iga erakond elanikke oma wiisi. Linnadel on juba kõnesolewa muuseumi asutamiseks osalist materjale olemas, nagu pedagoogilised ja terisehoiumuuseumid. Nende materjalide hoidmiseks pole aga õiget kohtagi.

Worsti tuleb linnade liidu 10-aastane juubelpäew, seks ajaks peaks muuseum asutatud olema. See wõimaldaks meile oma ja wälismaa linnade arengust ja kommunaalpoliitika.

Liidu juhatus tegi büroole ülesandeks muuseumi asutamiseks täpsed kawad välja töötada.

Koostamisel muuseumide seaduse eelnõu.

Laupäewal peetakse Tartus muinsuskaitse nõukogu koosolekut, kus muuseumide seaduse eelnõu tuleb ka muuseumide seaduse eelnõu. Nimelt on kawatsetud lähemal ajal maksma panna muuseumide seadust.

Koosolekul tulewad arutusele kaks seaduse projekti, üks, mis koostatud haridus- ja sotsiaalministeeriumi ning teine, koostatud Eesti rahwa muuseumi ringkondade poolt.

Uus muuseumide seadus walmis

Haridusministeeriumis koostati uus muuseumide seadus, mis saadeti koostamiskomitee loomisele osakonda läbiwaatamiseks. Seaduseelnõu koosneb 34 paragrahviga. Seaduse järele uusi muuseumi asutada ja awada wad haridusministeeriumi ja wabariigi walitsuse loal. Senised muuseumid peawad end registreeruma aasta keskes.

Muuseumid jagunewad 4 liiki: kesk-, eri-, linna-, maakonna- ja kodukoha-muuseumid. Keskmuuseumid ehitawad wastawa ala kogusid ülemaalistelt. Neil on ka esemete ja kogude õstu eesõigus. Erimuuseumid sisaldawad kogusid mitmesugustel erialadel. Linna- ja maakonna-muuseumidesse kogutakse esemeid wastawa omavalitsuse piirkonnast. Samuti on kodukoha-muuseumid kogupiirkonnast leitud muinsusemete hoiu- ja korraldamisekohaks.

Kõik muuseumid on kohustatud pidama esemete ja kogude nimekirja ning hoolitsema muinsuswarade korraldamise ning säilitamise eest.

Muuseumi juhtib haridusministeeriumi teaduse- ja kunstiosakond muuseumide nõukogu abil. Nõukogu kuuluwad kõikide kesk-muuseumide juhatajad, 2 muinsusnõukogu esindajat ja nõukogu juhataja, kelle määrab haridusministeerium. Muuseumide juhatajad ja muuseumides töötaw personal, peawad saama erilise ettemalmistuse.

Muuseumide wõrk üle maa

Asutatakse keskmuuseum. Graamuuseumid riiklikule järelewalwele

Haridusministeeriumis on koostatud muuseumide-seaduse eelnõu. Teise samanimelise eelnõu koostas Eesti Rahwa Muuseum. Viimase eelnõu autoriks on dr. E. Laid.

Mõlemad eelnõud tulewad laupäewal arutusele muinsuskaitse nõukogu koosolekul Tartus.

Haridusministeeriumi eelnõus on nähtud ette: keskmuuseum, linnade- ja maakonnamuuseumid, kodukoha- ning eramuuseumid. Keskmuuseum peaks andma täieliku ülewaate Eesti muinsuswaradest. Muuseumide wõrk kutsutakse ellu kogu maal. Uute muuseumide asutamisel on waja haridusministeeriumi luba. Olemasolewad eramuuseumid peawad registreeruma seaduse kohaselt ja need kuuluwad riikliku järelewalwe alla. Ahtlasti pöördakse ka riigikodanike poole, et nad registreeriksikid olemasolewaid muinsuseesemeid, et need ei läheks kaotisi ega häwinesse ebasoodsais ruumes ja oskamata hoidmise tõttu.

Muuseumide-seadus kui niisugune on uudeks mitte ükski Eesti, waid ka teistes riikides. Seni on muuseumi korraldatud muinsuskaitse seaduse alusel. Uus seadus annaks aga muinsuswarade kogumiseks ja säilitamiseks kindlama aluse.

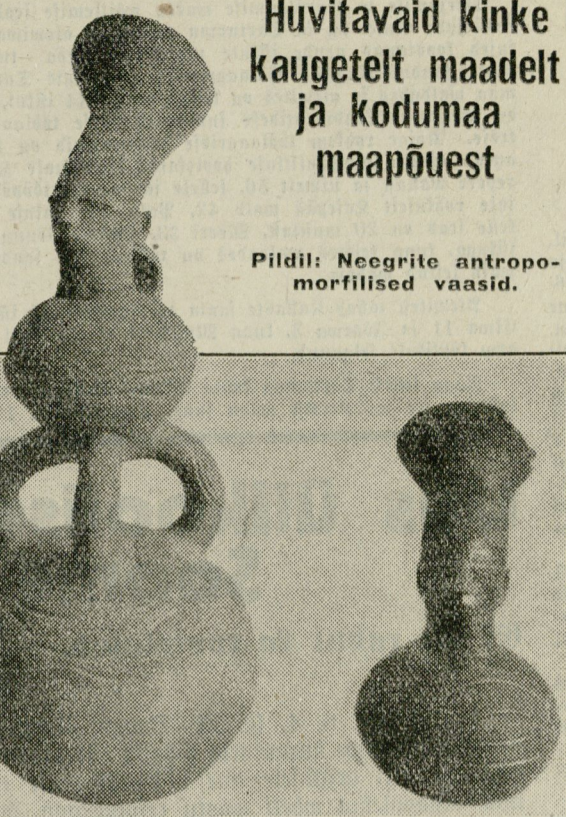
ERM sai neegrite tseraamikat ja Austraalia jahiodasid

Gesti Rahwa Muuseumi etnograafilised kogud on rikkastunud viimajal ajal mitmete väärtuslike findituste mõrra. Haruldajama finditusena on saadud hiljuti kasitähkis (kogu 26 numbrit) neegrite tseraamikat ning niid trähemaid asju tekstiilide ja puustulpsuuri alalt. Selle haruldase findituse on veinud muuseumile wenelane, omaaegne Tartu ülikooli kasvandit, dr. Dimibri S o l o m e n t s e w, kes tegutses praegu Belgia Kongoos ühe juure raudtee ahistajelstsi ülemaasina. Juba paar aastat tagasi oli dr. Solomentsew findinud muuseumile vea Aafrika asju, peamiselt Aafrika puu-jumalaid, ning niid hiljuti Gestis olles, oli ta lubanud saata muuseumile lihaats weel Aafrika asju. Niid on saabunudki need asjad kohale.

Rõige huvitava mad saadetud esemeist on neegrite waasid, mida me ka juuresoleval pildil näeme. Aafrika tseraamilised esemed on valmistatud isefugusest sõredast kiviist. Suur osa neegrite waasidest on antropomorfilised, s. t. ilustatud inimese kujudega, millega tahetakse kujutada ette jumalaid. Rõik tseraamilised esemed on valmistatud neegrite poolt käsiti.

Teise väga huvitava ja ainulaadse kogu on saanud ERM-le findituseks Austraalia eeslane Mikkel Laagu s. Kogu sisaldab 7 Austraalia jahioda ja ühe kiltkonna kilti. Kogu on edasi antud ERM-le Lavinus Antsewa J. Kooptani laudu.

Muuseumil on seni olnud küll igafuguseid sõja- ja jahiriistu Aafrika vahtraadest ja Võnamere saartelt, kuid seni ei olnud muuseumil Austraalia oda-

Huvitavaid kinke kaugetelt maadelt ja kodumaa maapõuest

Pildil: Neegrite antropomorfilised vaasid.

tüüpe. Etnoloogia seisukohalt on aga mitmesugused odatiidid väga tähtsad, kuna odad on isesebest primitiivsed esemed. Saadud Austraalia odad on valmistatud bambushiliroo traveest, millele on rihendatud otja punst tsera, mis on pistatud pilliroost trave fisse. Tera ja trave ühenduskohast on seotud niinega kiini ja kindustatud pigimastiga, mis on kas muna-, pioni- või n. e. kujukine. Punst tsera on sageli suurema trahupid-

wise saavutamiseks pealt põletatud. Saadud odatiidid olewat tarvitusele weel praegugi mõnede Austraalia metsrahvaste juures. Rõige pikem odadest on pikk 276 sm, kõige lühem 138 sm.

Rodumaalt Wana-Antsla wallast on saadud taluomanikult Johan R e e w a l d i l t 16. sajandise kullu maaleid, mis koosneb kahest wafikatlast. Itse kateldest on masjivone walatud katel kolme jalaga, teine aga wafkatelist ja needitud põhjaga. Teind on ajunud põllul, kust nad mõõdunud aastal oktoobrikuus maafinim ajal on päemawalgele kullnud. Leidude kullumist 16. sajandise aitam tõendada, rahatee, mis samalt põllult juba 1918. aastal on leitud ja mis niid ühes katelbega muuseumile üle on antud. Rahad tees kannawad daatumeid näitaks „1549“, „1561“ jne.

Peale eelnimetatute on pr. Anastasija K a n n T a l s i n n a s t annud muuseumile haruldase W u h u p i i s t w o l i, ja Wahi koolide sepp Adau A s ühe haruldase wanaaegse puulüra, mis kuulub kuppulindade tüüpi. Seni oli neid muuseumil ainult 2. Sarnaste kuppulindade jälginisele on muuseum füstemaabilistelt ajunud, kuna nende algupära selgitamine headuslikult on väga tähtis.

Wõnnust Wana-Aubja talu peremees Jaan M o o d i s on findinud oma talu inventaariist muuseumile mitmesuguseid majapidamise- ja tööriistu, kokku 36 eset.

ERM wahetab Berliini muuseumiga kogusid

Berliinis asjuv Muuseum fūr Wölkertunde on pöördunud fooriatwaidusega ERM-i poole etnograafiliste kogude wahetamisels. Saha muuseum fooritks saada kogu Gestii etnograafilist, kuna nemad omalt poolt oleksid walmis ERM-le wiimase walikul andma wastu ehhootikat (loodusrahvaste etnograafilisi esemeid). ERM on Muuseum fūr Wölkertunde jaoks juba foorstanud kogu puur- ja mehallasju. Kalkuleppe korral kogude foorseiju kohta teostatakse wahetus.

Aafrika etnograafilisi esemeid muuseumile. 27/737

Neil päewil jõudis Gesti Rahwa Muuseumile 7. kasti Berliinist... Muuseum fūr Wölkertunde'lt etnograafiliste esemetega, pärit peamiselt Võnamere saartelt ja Aafrikast. Esemed wahetati eesti etnograafiliste esemete wastu, millega Berliini muuseumis fooraldatse eesti osakond.

Wahetusettepanetuga on E. R. Muuseumi poole pöördunud ka Musee de l'homme Pariisis, misjugune muuseum lammutatud Trocadero ajemel uuesti püstitarud mood- ja hoones awatatse käesolewa aasta sügisel.

Mündikabinett
Sp. Gesti Seltsi juures.

Gesti Rahwa Muuseum deponeerib oma rahadekogu Spetatud Gesti Seltsi Mündikabinetti.

Gesti Rahwa Muuseum on asutamiseaegadest peale etnograafiliste ning kultuurlooliste esemete foorwal kogunud ka wana rahafid. Kästate jooksul on nii findituste kui ka ostuieel muuseumi numismaatilised kogud kaswanud küllaltki tähelepandawateks, tähtsades praegu ligi 25.000 numbrit müntse, medaleid, ametkandiate eraldusmärke jne. Muuseumil pole olnud seni võimalik numismaatiliselt osakonda tarwitisel määrat wälja ehitada ning fustada.

Kokkuleppel meie fahre suurema numismaatilisete kogude omaja, Gesti Rahwa Muuseumi ning Spetatud Gesti Seltsi wahel, asutati haridusministeeriumi heakskiitmisel 1935. a. Spetatud Gesti Seltsi juurde eriline Mündikabinett. Niid on Gesti Rahwa Muuseum otkustanud ka oma mündikoguga anda muuseumile hojnle. Wastutawalt deponeerib ES ERM-i kõik oma etnograafilised ning kultuurajaloolised kogud (suur osa neist on muuseumile juba hojnle antud) ning lubab omal kullal fooraldada numismaatiliselt waatekogud ERM-is laadil.

Tegelikt üleandmine sünnib juba enne 1. aprilli s. a. Endale jätab ERM oma seest nifest mündikogust 138 numbrit ohteng tarwitusele olnud wõi ehteks ümber tehtud rahafid, 35 ametkandiate eraldusmärke (wals lawanema, koftuukude j. t. ametrahafid) ning 199 numbrit mündikogus leidunud mitmesuguseid etnograafilisi ning kultuurloolisi esemeid (pitsateid, pitsatijäljendusi, ehteid j. n. e.).

Suured ümberkorraldused. — Palju uusi kunstitöid juure saadud. Tartu muuseum loobus esemete wahetusest.

Rõleri „Kristus“ hädaohus.

Tallinna Gesti muuseum oli juurekandul juhitud. Muuseumi juhataja hra Waga juhatusel algasid 1. mail ümberkorraldamistööd, et muuseumi moodustada kunstimuuseumis.

Korraldamistööd peeti juba filmas, et kõik kunstitööd oleksid esitatud kronoloogilises järjekorras ja et endistele, juhustselt saadud kunstitöödele, liigaks muretsema uusi.

Korraldamistööd kestab praegu weel, aga muuseumis ringi käies hakkab juba palju uut ja meeldiwat filma.

90 protsenti kõigist maalidest on raamitud pildi iseloomule wastawalt ja maalidekogud paigutatud tubadesse nii, et waataja huwitama ülewaaete saab kunstist, wanemaaja meistrite tödest kuni kõige moodsama kunstimooluni.

All westibiiliks terwitab muuseumi wlastajat Weizenbergi skulptuuride kogu. Siin on ümberringi üles seatud 14 kuju, 5 on ülal suures jaalis. Sein on wärvitud tumekollaselt, nii et skulptuurid eriti meeldiwalt sel tagapõhjal filma paistawad.

Uued kunstitööd muuseumis.

Muuseum on rikastunud seni järgmistest Gesti ja Balti kunstnikkude teostega: Karl Kligelgen: 4 maali — Tallinna waade. Tallinna waade Ülemiste järwe äärest. Wiimsi waade. Prof. K. A. Senff: Egiptä maastik (guasch) ja kogu graafilisi töid. K. Wenig: Keiu piimalannuga (õli-maal).

Siis järgnewad Flaami meistrid: J. Breughel — kaks pulmaksteeni (õli-maalid puu peal). Paulus Driel — kaks maali, samuti puu peal. Need on haruldased kunstiteosed, aga ennemalt halwasti hoitud, nii et neid 1. septembril Riiga restaureerimiseks tuleb saata.

Siis on weel juure saadud prof. K. T. Reiff'i kaks maali Gesti ainetel. Karl Maibach: kolm wäikest maali. August Hagen: Tallinna waade Lasnamäelt (õli-maal). P. Guérin: Meesportree. Prof. J. Rõler: Dorelei needimine munkade poolt ja neli wähemat maali. Prof. E. Dücker: Kanna-maastik (õli-maal). D. Hoffmann: Wallakohutunil (õli-maal), kolm talumeest iõrtis (akwarell). A. Laipman: Otto Hermani portree. Krütsanteemid. Dr. Raub: Egiptuse teel (maal). A. Winkler: üks õli-maal ja kaks akwarelli. P. Burman: Kuldne jägis. K. Mägi: wiis õli-maali ja kolm akwarelli. N. Triik: A. Laipmani portree (õli-maal), üks akwarell, kaks graafilist tööd ja kaks joonistust. Blumfeldt: Giffeli torn (õli-maal).

Rõleri tuba, kuhu loondatud hulk selle kunst-

nitu töid, sunnib wägiwae saumaks ajaks seisatama. Tuba on täidetud ilusa Jacob-stiilis mööbliga ja seintelt waatawad mainsekalt ülesseatud juuremeistri tööd. Tähelepanu kindub Rõleri „Kristusele“. Muuseumi juhataja räägib aga selle Kristuse kannatusest. Läänud aastal lastud nimelt selleaegne muuseumi juhatus selle pildi restaureerida, misjulgene töö anti kunstnik Greenbergi kätte. Kunstnik tarwitanud suurmaali puhastamiseks lakk, mis praegu weel kuwamata. Kui förmega katjuda, hakkab märjalt nakkudes jõrme külge. Märjas olekus on pildi külge hakanud tolmuga pruugi. Praegune muuseumi juhatus kutsus Riita kunstimuuseumi restaureerija Eugen Napasi, kes pildi läbi waatas ja tunnistas, et see juurepärane maal praeguses olekus paari aasta pärast hoopis häwineda wõib, sest märk lakk wõtab lahki ka wärwi. Paluti siis hra Napasi pildi päästmistöö enda peale wõtta, mida tähta lubas ja käesolewal kuul juba tödga algab.

Maalidegalerii.

Muuseumi juure saali korraldatakse praegu arhitekt Burmani plaani järele. Etia saab maalidegalerii. Rõleri „Dorelei needimine“, mis hõrri-jaalist ära toodi, on siin ülesseadmisel, samuti teised juuremad maalid.

Ülbe on muuseumi juure saanud 60 maali ja ligi 150 graafilist tööd. Muuseumi juhataja peab läbirääkimisi mitmete asutustega ja erasiiskutega uute kunstitööde saamiseks ja loobab sel alal häid tagajärgi saawutada.

Muuseumi kunstiosakond loodetakse 15. septembril waatamiseks awada. Etnograafilise osa ümberkorraldamine kestab kauem. Uute osakondadena tulewad juure wärpade ja ehteasjade osakonnad. Kirikukunsti ja kultuur-ajaloo osakonnad awatakse tulewal aastal, kui selleks loosi tiibhõoned kätte saadakse.

Esemete wahetamisest ei saanud asja.

Jaauarikuus jõlmiti Tartu Gesti rahwamuuseumiga leping, mille järele Tallinna muuseumi pidi Tartule üle andma kõik oma etnograafilised kogud, wälja arwatud umbes 3000 etnograafilist eset, mis kunsti seisukohalt kõige huwitawamad. Peale selle pidi Tallinn üle andma osa oma arhiiv-raamatukogust. Tartu pidi wastu andma osa Gesti ja Balti kunstnikkude töid. Esimete wahetus pidi algama mais, sel ajal teatas aga Tartu muuseum, et ta wahetusest loobub. Kõik tehtud eeltööd olid nii asjata ja esemete wahetamise kiskimus endiselt jurnud punktil.

Rahwusliku kunstimuuseumi küsimus.

Raugele ulatuvad kawatsused.

Muuseumi põhikirja peajooned.

Tallinnas on praegu ühelt suuremaks kultuuriliseks algatuseks rahwusliku kunstimuuseumi korraldamise küsimus.

Teatawasti on Kadrioru loosi tekkinud suurem kunstikogu, mis läinud aastal kunstimuuseumina awati. Ta on dieti wälja kaswanud Tallinna Gesti rahwa muuseumist, kuna wiimane omal ajal asutati Gesti rahwa muuseumi, mis Tartus asus, osakonnana, oli tal alul sama iseloom, mis Tartu muuseumil — rahwa wanawara kogumine, eriti Põhja-Gestis. Negapidi hakkas aga Tallinna muuseum suuremat rõhku panema kunstiosakonna arendamisele, ning kunstimuuseumi asutamine oli selle loom arenemine. Müüd on aga kunstimuuseumi suhtes palju kaugemale ulatuwale seisukohale asutud. Tallinnas kawatsatakse luua dieti rahwusliku kunsti ülemaaline keskoht. Kunstimuuseumi põhikiri on wälja töötatud, osa on sellest muuseumi peakoosoleku poolt juba läbi arutatud ja arutatakse tänasel koosolekul edasi. Kunstimuuseumi algustuju ja ulatuse andmisel tahetakse ühtlasi kaasaotustajaks kutsuda asjaomaseid ringkondi ja autoriteetseid tegelasi.

Olulisemaks kohaks on põhikirjas see, et kunstitöö ei wõi aset leida muuseumi kunstikogudes enne kui 5 a. peale ta walminemist wõi 3 aastat peale autori surma. Kunstimuuseumi tegewust juhib hoolekogu muuseumi ühingu, haridusministeeriumi, Tallinna linnavalitsuse ja kujukawate kunstide sihtkapitali esitajatest. Kunstimuuseumi algatajad tegelased lähewad wälja seisukohast, et 2 ühelaadilise muuseumi ülewalpidamine Tartus ja Tallinnas tähendaks asjata jõudude killustamist ja et otstarbe kohasem oleks kui Tartus oleks rahwa wanawara ülemaaline kogu, kuna Tallinnas oleks ülemaaline kunstikeskoht.

Kujukawama kunsti sihtkapitalil on kawatus olemas ruumide saamisel awada alaline kunsti näitus, kust siis paremad tööd aja jooksul muuseumi lähaks.

Muuseumi mõiste on algatajate poolt mõeldud võimalikult awaralt, nii et seal peale kunstitööde wõiks aset leida ka rahwakunst, kunstikäsitöö jne.

Harjumaal põllumeestekogude nimel kirjast lastud A. Rohanoni asemele tuleb J. Reinholm.

Tüli muuseumi pärast.

Wigane õiendus.

„Baba Maa“ r. 211 f. a. avaldatud artiklis „Wõitlus Tallinna muuseumi ümber“ ebadigete teadete õiendamiseks teatan: 1) Pole õige, et hooletogu istungil 6. sept. f. a. olawat selgunud kutselehtede faatmise walelejätmise mõnele liikmele: korraldus kutsete ja faatmises koosolekule 15. juunil oli an. üldine, ning muuseumi kantseleis on jäljed kõige 14 kutselehe faatmise kohta. Ka oli otustatud kokkukutsumise aeg eelmisel koosolekul 10. juunil. Eesti haridusministeeriumi esitaja kutsumise asjus on tehtud kindlaks, et muuseumi ametnik A. Waga on muuseumi telefoni laudu palunud teha tungiwalt ilmuda koosolekule kunstiosakonna juhataja ja direktori küsimuste lahendamiseks. 2) Hooletogu protokollid on koosolekul kõik liigetele ette loetud ja kinnitatud. Segadusi ja selgusetust ei ole keegi konstateerinud ega nõudnud masstawaib parandusi. 3) Muuseumi põhimäär. § 12 põhjal moodustatud 12-liikmelisele ostukomisjoni kuuluvad G. K. K. K. liikmeid 7, arhitektide ühinguist 1, Pallaseist 1, wäljaspool organisatsiooni 3 isikut, seega pole ainuski Eesti kunstnikkude liidu liiget, mispärast ka kahtlustamine, nagu tahaks see organisatsioon intriigide laudu pääseda lähemale muuseumi astujale, on täiesti alusetu ja ebakohane. Ka kunstiosakonna nõunikud ei pole kutsutud senini keegi Eesti kunstnikkude liidust.

L. G. M. hooletogu esimehe ülesandel

P. Sepp.

Hooletogu sekretär.

Saadest eeltoodud kirja, pöördas toimetuse muuseumi kunst- ja kultuurajaloolise osakonna juhataja A. Waga poole täiendawate andmete saamiseks, kes kirjast puudutatud asjaolude kohta järgmiselt seletas:

1) Jääd kõlaskjaks, et hooletogu liikmed G. Mey ja K. Burmann kutseid 15. juuni koosolekule ei saanud. Wõlema härra sellekohane avaldus on hr. Seppa enese poolt

hooletogu protokollide raamatusse sisse kantud. Ka ei ole muuseumi kantselei posti-raamatus, millega kõik wäljasaadetawad kirjad posti peale antakse, mingisuguseid jälgesid kutsete faatmises eelnimetatud härradele.

2) Et ole õige, et mina härra G. Mey'd telefoni teel palunud olen tungiwalt ilmuda hooletogu 15. juuni koosolekule. Palusin härra Mey'd koosolekule, mis peeti 10. juunil ja kus kõesti päewatörras seisis minu ja muuseumi direktori waheliste küsimuste arutamine. Selle asemel, et asja kohta minult wõi härra Mey't selgitust küsida, on härra Sepp siin asjata uskunud kuulujutte. Igatahes ei ole härra Mey minult mingisugust teadet saanud 15. juuni koosoleku kohta.

3) Et hooletogu 10. ja 15. juuni koosolekute protokollid on segaselt kirja pandud, seda konstateerisid hooletogu koosolekul 6. septembril mitmed hooletogu ja juhatuseliikmed.

4) Muuseumi ostukomisjon ei koosne mitte 12 liikmest, waid seitsemest. Sinna kuuluvad nimelt muuseumi direktor ja kunstiosakonna juhataja ning wiis aasta peale walitud liiget: P. Raud, A. Laipman, R. Nyman, G. Reindorf ja F. Sannamees.

5) Muuseumi kunstiosakonna nõunikud on juba ligi poolteist aastat olnud Eesti kunstnikkude liidu juhatuseliige hr. M. Lasberg.

6) On tõsiasi, et Eesti kunstnikkude liidu liigete poolt on jurewat avaldatud muuseumi täiendamise asjas kunstiteostega, seda on suurel määral teinud just härra P. Sepp, kuid ma ei leia wõimaliku olawat praegu selles asjas lähemat seletust anda. Teen seda muuseumi ühingu eeliseawal erakorralisel peakoosolekul. Peale selle ei mahta unustada, et muuseumi direktori l. t. oli kuni wiimase ajani Eesti kunstnikkude liidu esimees.

Afred Waga.

2. oktoobril 1927. a.

Muuseumihoone Loompeale? 1011 36

Cesti kunstimuuseumi hooletogu kaalub maja ehitamise küsimust.

Sihatafuisse „Cesti Kunstimuuseumi“ esmaspäewal peetud hooletogu koosolekul oli arutusel muuseumile olulisema tähtsusega küsimus, maja ehitamine muuseumi koduks ja tema rohkearwuliste kogude paigutamiseks.

Kuna koosolekust osa ei saanud wõtta hooletogu esimees, riigivanem K. Päts, arutas hooletogu küsimusi põhimõtteliselt, kuna need lõpulistult otustamiseks pidid tulema täna riigivanema osawõtul peetarwal koosolekul. Eisel koosolekul asus hooletogu põhimõtteliselt seisukohale, et kunstimuuseumil tuleb ajuda oma maja ehitamiseks. Linelistel wõimalused selleks on ka olemas, kuna selleks kogutud summa ulatab juba 30 miljonile.

Nemasolewate kalkulatatsioonide kohaselt läheks hoone ehitamine maksma 40—45 miljonit. Puuduwa summa hankimine ei tekitaks aga enam raskusi, ning selle muretsemine mõne aasta jooksul on muuseumil igati wõimalik. Koosolekul waadati läbi weel muuseumi direktoriumi ettepanek ehitatava maja koha ja ehituse tegeliku teosta-

mise suhtes. Esialgelt jäi nende küsimuste kohta lõpulist seisukoht wastu wõtmata.

Wabariigi walitsuse poolt on juba waremalt kunstimuuseumile oma maja ehitamiseks lubatud frunt Merepuiesteel asuwast Gildi aiast. Koosolekul esines maja asupaiga suhtes uue kawaga K. Maurits, soowitades seda ehitada Loompeale, kus selleks sobiwat platsi wõimalik hankida piiskopliku Loomkiriku läheduses. Hooletogu kaalus ka seda kawa, kuid mingeid otuseid selles asja ei teinud.

Muuseumi hoone kawandite saamiseks korraldati omal ajal wõistlus, millel parimaks tunnistati arh. Jacoby kawand, kuna 2. auhinna sai arh. Burmanni ning 3. auh. arh. Soansi kawandid.

Jacoby kawand tunnistati ruumide jaotuselt väga heaks, kuid hoone fassaadi juures tuleb ette wõtta muudatusi.

Hooletogu koosolekul wäljendati soowi, et maja ehitamine algaks wõimalikult peal. 1938. aastal seisab muuseumil ees 20. aastapäew. Oleks rõõmistan, kui selleks ajaks tal wõimalik oleks ajuda juba oma majja.

Meremuuseum sihtasutusena Tallinna

Wabariigi walitsus kinnitas põhikirja ja määras meremuuseumile aluswaraks 5000 fr. — Meremuuseum rajatakse weeteede walitsuse juure

Wabariigi walitsus oma kesknaabalaasel koosolekul kinnitas sihtasutuse „Meremuuseumi“ põhikirja ja määras meremuuseumi aluswaraks 5000 fr. Sihtasutuse „Meremuuseumi“ eesmärgiks on laewanduse, kalanduse ning teiste merendusalaade muinsus- ja ajaloolise wäärtusega esemete, arhimaalide, andmete ja kirjanduse kogumine, korraldamine ning hoidmine merenduse ajaloolisest ning tehnilisest arengust üleswaate saamiseks ja merendusalaade populariseerimiseks.

Osa meie rahwast on tihedalt seotud merendusega tema laiemas mõttes ja seepärast täiesti õigustatult nimetatakse Eesti sageli mereriigiks. Seetõttu on meil paratamatult merenduskuultuurilise ala edendamise asjaomaste ringkondade poolt. Ühes ajaraajaks merenduskuultuuriliseks asutuseks oleks asutada meremuuseum. Ei saa eitada rahwa kultuurilises arengus igasuguste muuseumide osatähtsust. Seda tuleb märkida ka meremuuseumi suhtes, mille kultuurilist arendamist puudutab mitte ükski kitsamaid ringkondi, kes merendusega tegelewad, waid ka omad tähtsuse ka koolinooruse arengus, aratades huwi merenduse ja sellega seotud tegelike alade vastu.

Oma eesmärgi saavutamiseks sihtasutus nõutab endale muuseumihoone, korraldab selles oma kogud, wõtab hoiule ka riigi, omanikulisete, eraasutuste ja eraisikute omanduses olewaid warasid ja esemeid

ning asutab ettemõtteid, mille abil awaneb võimalus edendada ja lewitada merenduskuultuuri. Meremuuseum asutatakse Tallinnas weeteede walitsuse juures.

Meremuuseumi juhtiwaks organiks on põhikirja järele juhatus ja nõukogu. Juhatus on sihtasutuse ametlikult esindaja ja täidesaatwaks organiks. See on 3-liikmeline. Ühe juhatusliikme walib meremuuseumi nõukogu, kuna kaks liiget nimetab weeteede walitsus, kes ühtlasi määrab juhatusliikmete hulgast ka muuseumi juhataja. Juhatusliikmete ametiaeg on 3 aastat.

Nõukogu ülesandeks on meremuuseumi eest hoolitsemine ja tema tegevuse juhtimine. Nõukogu moodustub muuseumi juhatajast ja 9 liikmest. Nõukogu ühe kolm liiget nimetab weeteede walitsus, kuna Tallinna merekool, Tallinna linnawalitsus, Eesti laewoosmanite ühisus, Eesti laewajuhate selts, Eesti kaubalaewastiku mehaanikute ühing ja Eesti jahtklubide liit määravad igaüks 1 liikme. Nõukogu liikmete ametiaeg on 5 aastat. Esindaja mitte-määramine nõukogu ühe mõne märgitud organifitsiooni või asutuse poolt või osawõtmisest loobumine ei takista nõukogu tegevust. Meremuuseumi walitawad ametid on tasuta auametid. Meremuuseumi tegevust rewideerib weeteede walitsuselt määratud komisjon.

21.11.35

Meremuuseum sihtasutuseks

Weeteede walitsuses on käimas ettevalmistused meremuuseumi awamiseks. Eeltöödega loodetakse jõuda lõpule wabariigi aastapäewaks. Praegu on käsil ülekoolimine ja wäljapanekute korraldamine.

Meremuuseumi tahetakse muuta sihtasutuseks, mille põhikirja arwatavasti juba täna saadetakse kinnitamiseks walitsusse.

31.12.35

Muutu Meremuuseum

Eile õhtul kell 8 toimus Meremuuseumi pidulik awakõne, millest wõttis osa kaitsewägede ülemjuhataja kindral Laidoner, teedeminister kol. O. Sternbeck, teedeministri abi ins. Jürgenson, weeteedewalitsuse kõrgemad ametnikud eesotsas direktor Wituga ja teised kutsutud külalised.

Kõne algas weeteedewalitsuse direktor Witu awakõnega, milles anti ühise üleswaade Meremuuseumi tegevuse kohta. Sellele järgnes wainulit talitus, mida pidasid Kaarli kog. õpetaja Pitwiste ja ülempreester M. Pats.

Pärast wainulit talitust pidas ühise kõne teedeminister O. Sternbeck, kes Meremuuseumi ametlikult kuulutas awatuks.

Järgnesid terwitused, mida telegaafi teel oli saadud üle kogu riigi. Suuõnaliselt terwitas Kaubandus-Loõstusloja, Jahklubide Liidu ja j. t. organifitsioonide ning asutuste esindajad.

Pärast ametliku osa kutwusid külalised Meremuuseumi wäljapanekuga, mida on kokku üle 900 eseme.

24.11.35

1683. aasta Tallinna mudel

Tallinna linnamuuseum rikastus uue hinnalise wäljapanekuga — Vana-Tallinna mudeli koopiaga.

Mudel on valmistatud 1683. a. ja hoiatakse Stokholmi Sõja-muuseumis. Selle mudeli koopia telliti Rootsist Tallinna Linnaarvhi juhataja ajaloolase mag. Kenkmaa ettepanekul.

Mudelil on näha Harju- ja Karjaväraw. Linna idaosas oli tookord vallikraav, mis ka mudelil on märgitud. Samuti on näha linna teine kindlustuste liin, mida Rootsi walitsus XVII sajandil kavatses ehitada. Mudel on valmistatud puust. Tema suurus — 162x100 sm. (ETA)

Kunstimuuseumi hoone „Estonia“ förwale.

Sihtkapital „Eesti kunstimuuseumi“ hoolkogu poolt moodustatud uue muuseumihoone ehituskomisjon on pidanud juba kaks koosolekut, millel arutatud ehitamise eel-tööde küsimusi. Kaalutud on ka muuseumi hoone ajupaika. Hoone ehitamiseks peale Wildi aia on võimalusi veel praegusele turuplatfile, „Estonia“ teatrimaja förwale, ehitatava uue raeoja juure. Platši saamine sinna oleneb aga linnawalitsusest ja ka wabast maaalast. Komisjon peab eel-töödega lõpule jõudma 15. mailks.

16.11.36

Arhiivitüli lätlastega.

Gesti kindralkubernereri arhiivist huvitatud.

Lätlased nõuavad omale rootsiaegset arhiivi.

Järjekorraline arhiivindukogu koosolek peeti ära 3. sept. riigikantslei ruumides riigiarhiivi direktori Rich. Swel'i juhatusel. Koosolekust võtsid osa Tartu ülikooli esitaja prof. Cederberg, keskarhiivi abijuhataja A. Silbnik, haridusministeeriumi esitaja dr. A. Ruth, sifeministeeriumi — E. Maddison, välisministeeriumi — Warma, omavalitsusafutuste arhiivide esitaja T. Laur.

Arutusele oli rida suurema ulatusega küsimusi.

Gesti-Läti arhiivaalide vahetamise konventsiiooni kawa otjustati jaata arhiivindukogu liigetele kirjaliku seisukoha esitamiseks. vastuvõtmisele tuleb konventsiiooni kawa arvatavasti lähemal koosolekul detsembris.

Teatavasti on Gesti peamiselt huvitatud kindralkubernereri arhiivist, mis asub Riias, kuna lätlased meie keskarhiivis Tartus asuvat rootsiaegset arhiivi omale tahaksid. Rootsi arhiiv on omal ajal Riias korraldatud erajelsti poolt, kuid suuremalt jaolt riigi ja rüütellonna kulus. Sõja ajal evakueeriti arhiiv Wenemaale ja rahulepingu põhjal anti see meile üle.

Wäljamaa teaduslikes ajakirjades on Läti arhiivi tegelased selles asjas sõna võtnud ja meid väga ebameeldivas walguses paista lastnud, nimetades meie teguviisi teaduse seisukohalt ebapäraseks. Olgu aga tähendatud, et Rootsi teadusmehed, kelle arvamiste selles asjas eriti autoriteetne peaks olema, leiavad rootsiaegse arhiivi praeguse asukoha teaduslikeks uurimiseks väga soodsa olewat, sest Tartus on käepärast ka wana ülikooli raamatukogu, ilma milleta rootsiaegse arhiivi teaduslik uurimine täiesti mõimata on. Pealegi ei ole lätlased ise selles mitte kaasa aidanud, et asja kokkuleppe teel lahendada. Arhiivaalide vahetamise küsimus pidi arutusele tulema segakomisjonis. Gesti poolt nimetati ka segakomisjoni

liikmed, kuid lätlased ei ole jeni omalt poolt neid mitte nimetanud.

Konventsiioon, millest eelpool jutt, näeb ette küsimuse lahendamist harilikul kokkuleppe teel rahvuswahelise õiguse alusel.

Päewakorral oli ka omawalitsusafutuste arhiivide korraldamise küsimus. See asi on wana, kuid ifka weel lõpulist lahendamata. Omawalitsusafutustes on palju tähtsaid arhiivaale ja nende säilimise küsimus on suure riiklike tähtsusega. Ühtlasi maakonna- kui ka linnawalitsused on küll eeskujulikult omad arhiivid korraldanud, kuid jeni puudub ühtlus ja üldine süsteem. Kerkis üles ka prowinttsiaal-arhiivide küsimus, kuid lõpulist otsustamisele tuleb see alles wast siis, kui omawalitsuste arhiivide esitaja T. Laur üldise kawa selles asjas arhiivindukogule esitab.

Riigiarhiivi tööga lähemalt tutvunedes otjustas arhiivindukogu wastu võtta kaoks resolutsiooni: 1) kuna suurem osa meie riiklike afutuste arhiividest alles korraldamata ja seda korraldustööd lohakaal organiseerida tuleb, leiab arhiivindukogu, et see töö terwes ulatuses riigi arhiivile praeguse tööjõudude arwu juures üle jõu käib.

2. Arwesse mõttes arhiivaalide normaalselt juurewolu riigiarhiivi, leiab arhiivindukogu, et praegused riigiarhiiviruumid nende arhiivaalide mahutamiseks liiga wäikesed on ja et mõõdapärase tarwil on wiibimata ruumide laiendamise küsimuse lahendamisele ajuda.

Praegu on riigiarhiivis waba ruumi weel 600 jookswat meetrit, tartwis oleks aga umbes 6500 j. m., sest 1. ja 2. järgu aktid peawad riigiarhiivi põhimääruse järelle kehtimiselt 15 aastat Tallinnas alal hoitama, et 1. järgu aktid siis lõpulist ajalooliselt panipaika — riiklisesse keskarhiivi Tartu jaata.

Arhiivaalide wahetamine Lätiga.

Rootsiaegne arhiiv peab jääma Tartu.

Praegused keskarhiiviruumid kitsad.

Arhiivindukogu koosolek peeti riigikantsleis neljapäewal riigiarhiivi dir. Swel'i juhatusel. Arutusele oli rida suurema ulatusega küsimusi. Gesti-Läti arhiivaalide wahetamise konventsiiooni kawa otjustati jaata arhiivindukogu liigetele kirjaliku seisukoha wõtmiseks. vastuvõtmisele tuleb kawa arvatavasti detsembri koosolekul. Teatavasti on Gesti peamiselt huvitatud kindralkubernereri arhiivist, mis asub Riias, kuna lätlased meie keskarhiivis Tartus asuvat rootsiaegset arhiivi omale tahaksid. Rootsi arhiiv on omal ajal Riias korraldatud erajelsti poolt, kuid suuremalt jaolt rüütellonna kulus. Sõja ajal evakueeriti arhiiv Wenemaale ja rahulepingu põhjal anti see meile üle. Wäljamaa teaduslikes ajakirjades on Läti arhiivitegelased selles asjas sõna võtnud ja meid väga ebameeldivas walguses paista lastnud, nimetades meie teguviisi teaduse seisukohalt ebapäraseks. Olgu aga tähendatud, et Rootsi teadusmehed, kelle arva-

mine selles asjas eriti autoriteetne peaks olema, leiavad rootsiaegse arhiivi praeguse asukoha teaduslikuks uurimiseks väga soodsa olewat, sest Tartus on käepärast ka wana ülikooli raamatukogu, ilma milleta rootsiaegse arhiivi teaduslik uurimine täiesti mõimata. Pealegi ei ole lätlased ise selles mitte kaasa aidanud, et asja kokkuleppe teel lahendada. Arhiivaalide wahetamise küsimus pidi arutusele tulema segakomisjonis. Gesti poolt walitti komisjoni liikmed, kuid Läti ei ole jeni omalt poolt neid jeni mitte nimetanud. Konventsiioon, millest eelpool jutt, näeb ette küsimuse lahendamise hariliku kokkuleppe teel rahvuswahelise õiguse alusel.

Päewakorral oli ka omawalitsuse arhiivide korraldamise küsimus. Kerkis üles ka prowinttsiaal-arhiivide küsimus, kuid lõpulist otsustamisele tuleb see siis, kui omawalitsuse arhiivide esitaja Laur üldise kawa selles asjas esitab.

Rootsiaegne arhiiv tüliõunaks.

Pätlasted nõuavad seda endale. — Kofkuleppest ei taha saada asja. Prowintssiaalarihiivid loomisel.

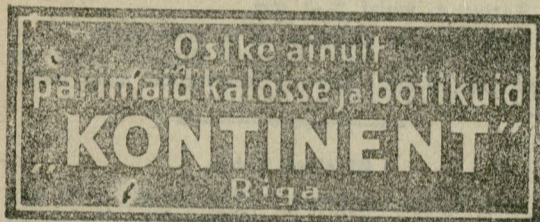
Järjekorralist arhiivnõutogu koosolekut peeti 3. sept. riigikantsilei ruumides riigiarhiivi direktori juhatusel. Koosolekust võtsid osa Tartu ülikooli, haridusministeeriumi, siseministeeriumi, välisministeeriumi ja omavalitsusasutuste arhiivide esitajad.

Arutusel oli rida suurema ulatusega küsimusi.

Cesti-Läti arhiivaalide vahetamise konventsiiooni läwa otsustati saata arhiivnõutogu liikmetele kirjaliku seisukoha esitamiseks. Wastuwõtmisele tuleb konventsiiooni läwa arwatawasti lähemal koosolekul detsembris.

Teatavasti on Cesti peamiselt huwitatud kindral-tuberneri arhiivist, mis asub Riias, kuna lätlased meie keisararhiivis Tartus asuwat rootsiaegset arhiivi endale tahaksid. Rootsi arhiiv on omal ajal Riias korraldatud eraselti poolt, kuid suuremalt jaolt riigi ja rüütelkonna külul. Sõja ajal ewakueeriti arhiiv Wenemaale ja rahulepingu põhjal anti see meile üle.

Wälismaa teaduslistes ajakirjades on Läti arhiivitegelased selles asjas sõna võtnud ja meid väga ebameeldivas walguses paista lastnud, nimetades meie teguwisil teaduse seisukohalt ebaõigeks. Olgu aga tähendatud, et Rootsi teadusemehed, selle arwamine selles asjas eriti autoriteetne peaks olema, leiawad rootsiaegse arhiivi praeguse asukoha teaduslikeks uurimiseks väga sobija olewat, sest Tartus on kääpärast ka wana ülikooli raamatutogu, ilma milleta rootsiaegse arhiivi teaduslik uurimine täiesti mõimatu. Pealegi ei ole lätlased ise selleks mitte kaaja aidanud, et asja kofkuleppe teel lahenda.

dada. Arhiivaalide vahetamise küsimus pidi arutusele tulema segakomisjonis, Cesti poolt nimetati ka segakomisjoni liikmed, kuid lätlased ei ole seni omalt poolt neid mitte nimetanud.

Konventsiioon, millest eelpool jutt, näeb ette küsimuse lahendamist harilikul kofkuleppe teel rahwuswahelise õiguse alusel.

Päewakorral oli ka omawalitsusasutuste arhiivide korraldamise küsimus. See asi on wana, kuid ikka meel lõpulikul lahendamata. Omawalitsusasutustes on palju tähtsaid arhiivaale ja nende säilimise küsimus on suure riikliku tähtsusega. Üksikud maakonna- kui ka linnawalitsused on küll eestujulikult oma arhiivid korraldanud, kuid seni puudub ühtlus ja üldine süsteem. Kerkis üles ka prowintssiaalarihiivide küsimus, kuid lõpulikule otsustamisele tuleb see alles wast siis, kui omawalitsuste arhiivide esitaja L. D a u r üldise läwa selles asjas arhiivnõutogule esitab.

Riigiarhiivi töõga lähemalt tutvunedes otsustas arhiivnõutogu wastu wõtta lats resolutsiooni:

1. Kuna suurem osa meie riikliste asutuste arhiividest alles korraldamata ja seda korraldustööd koha peal organiseerida tuleb, leiab arhiivnõutogu, et see töö termes ulatuses riigiarhiivile praeguste tööõudude arwu juures üle jõu käib.

2. Arwesse wõttes arhiivaalide normaalset juurewõulu riigiarhiivi leiab arhiivnõutogu, et praegused riigiarhiivi ruumid nende arhiivaalide mahutamiseks liig wäikesed on ja et mõõdapärase maha tarwilik on wiibimata ruumide laiendamise küsimuse lahendamisele asuda.

Praegu on riigiarhiivis waba ruumi weel 600 jookswat meetrit, tarwis oleks aga umbes 6500 j. m., sest 1. ja 2. järgu aktid peawad riigiarhiivi põhimääruse järele kestmiselt 15 aastat Tallinnas alal hoitama, et 1. järgu aktid siis lõpulikult ajaloolise panipaika — riiklisesse keisararhiivi Tartusse saata.

Tükk ajalugu tööliste keldris.

Mitmed tühtjad ajaloolised arhiivaalid. — Ordumeisteri kiri 1482. aastast.

Ruudas kirjutas Kaarel III. arh.

Wabaduspriestee ääres olewa linnamaja awarat keldriruumi kasutasid omal ajal töölisorganisatsioonid koosolekuteks ja konwentside pidamiseks. Kommunistliku kihutustöö lewides suleti politseiwõimude korraldusel tähendatud keldriruumid ja keldrist wiidi paar woado toot kihutuskirjandust häwitamiseks. Wärsst seda seis kelder wähe aega kasutamata. Wiimaks andis linnawalitsus need ruumid linna arhiivile kasutamiseks ja nüüd on juba osa arhiivaale keldrisse paigutatud. Kelder ise on puhastatud ja tulekindlad ukseid tehtud. Edaspidi tahetakse asfalteerida ka põrand.

Keldrisse paigutatud arhiivaale hääitakse linna arhiivi uuemaks osaks, sest kõige waneamad tokumendid hoitakse raekoja all olewas wanas arhiivis. Aga ka keldris wõib tutvuneda paljude väga huwitawate ajalooliste materjalidega. Nii on arhiivi juhataja kabinetis mitmed wanad tokumendid, mis pergamentile kirjutatud. Pergamente ehivad mitmesugused pitsatid. Siin on Tapa mõisast saadud arhiivis ordumeister Borecki kiri 1482. aastast. Huwitaw on waadata, millise hoolsusega ja puhtusega sel ajal selliseid tokumente kirjutati. Kõik tähed ja read on nii ühetasased ja selged, nagu

oleks siin tegemist masinkirjaga. Kõnesolew dokument on kirjutatud mingi maa-ala müügi wõ kinkimise asjus, mille kohta ordumeister oma wägewa sõna pergamentile pani.

Keldris algab riiulite rida, kuhu paigutatud kõik kohtu arhiivaalid. Waestelaste kohtu arhiivaalid täidawad ise mitu riiulit. Need on alates Rootsi aja lõpult. Samas on ka Sagadi mõisa arhiiv, mille tähendatud mõisa omanikud wabariigi algul linna arhiivile üle andsid. Enamlaste ajal hoiti see arhiiv kuskil keldris marjul.

Sagadi mõisa arhiivis leidub kirje Rootsi kuningakojust Kaarel XII allkirjadega. Rootsi kuningaga ja suure sõjamehe allkirjad tumistawad inimesest, kel polnud iialgi aega. Üks kiri on pärit just enne Põhja sõda. Kaarel XII ajalooline „Carolus“ on alka wõtatud õige pergament ja räpakast.

Edaspidi seatakse kokku nimestik arhiivis olevate materjalide kohta, siis awaneb ajaloo sõpradele võimalus uurimustöödeks keldris, kuhu tükk ajalugu kokku toodud. Osa Tallinna magistraali arhiivaale arwatakse olewat Tartus, kust need Tallinna tulla tahetakse.

Uuevi arhiivide korraldamiseks walmis

Haridusministeeriumi ja Arhiivnõutogu ülesandel töötas Riigi Keisararhiivi poolt moodustatud komisjon kooselnis direktor O. Liiv, osaljuhataja A. Perandi, Tartu linnaarhiivaar E. Tender ja Elwa Aluwalitsuse sekretär S. Toosti wälja aluwalitsuste korraldamise normaalõudorra läwa, mis tuleb arutusele Arhiivnõutogule.

Arhiivaalid wanast Rootsi ajast.

arhiiv

Neid peaks rohkem uuritama.

Oma Rootsi reisi tagajärgedest seletas riigi keskarhiivi juhataja hra A. Schildnik meie kaastöölisele:

Minu eriülesandeks oli tutvuneda arhiivaalidega, mis pärit wanast Rootsi ajast Gestic. On selge, et kuna selle aja kohta oja arhiivaale leidub meil Gestic. Riias ja teisel ei wõi need kogud Rootsis täielikud olla. Nii meil kui ka mujal on puuduwaid arhiivseeriade osasid. Sama selge on, et keelkohas, kus meie selleaegset administratiivmaja ühist ja sõjaväelist elu juhiti kuni 1710. aastani, arhiivmaterjalina väga mitmesugustelt aladelt erilaadilisi dokumente peab leiduma.

Rõige enam alalhoidunud materjalide seeriaid on keelkvalituse arhiivaalide seeriatel, kus Gesticse puutum materjal on laiali pillatud kogu Rootsi selleaegsetesse materjalidesse. Neid materjale leidub kõrgema tihviil- ja sõjaväevalituse protokollides ja teiste asutuste andmete kogudes. Kohapealsetelt asutustelt saadatud kirjakogud on hiljem osalt Wenemaale wälja antud ja sellepärast ei wõi need arhiivseeriad pretendeerida täielikkuse peale.

Üksikogudest oleks nimetada endise Tartu-Pärnu ülikooli kogu, kus leidub kuniinglikkude pergament-põhidokumentide kogu ühes muude ülikooli elusse puutuwate arhiivmaterjalidega, milledele inventuurnimesi wõimistatud. Peale selle leidub Tartu-Pärnu ülikoolisse puutuwat materjali Tartu ülikooli raamatukogus ja mitmes teises kogu.

Samasugune on lugu kuulsa De la Gardie rikkaliku arhiiviga, millest üks osa leidub Rootsi Riigiarhiivis, teine osa Tartu ülikooli raamatukogus ja osalt weel teistes kogudes.

Lähelepanemisväärt on Piimaa ülemkonfiskooriumi arhiiv 1640. kuni 1704. aastani, mis meile haridus- ja kultuurajalooliselt pakub rikkaliku uurimismaterjali. Tähtis on ka ordumeistrite

arhiiv, mis omal ajal nähtawasti peaaegjalikult Kuramaalt saadud materjalidest moodustatud.

Mõne mõrra on ka selleaegsete kohtute arhiivaale ja raamatuid Stokholmis säilinud. Korraldamata seisukorras on mõisate reduktsiooni materjalid, wakraamatud jne. ja mitmesugused majandusliste asutuste arhiivaalid. Samuti leidub Stokholmis suur hulk wanaaegseid kaarte, mis tähtsat lisa pakuvad meie keskarhiivides leiduwatele kaartide kogule. Eriti rohkesti on kaarte Tartu ja Narwa wanaade kindluste kohta. Peale selle leidub üksikuid kindralkuberneride ja kõrgemate sõjaväelaste erikirjakogusid, mis üksikute küsimuste uurimisel tähtsat osa wõiwad etendada.

Gesticse puutuwate arhiivaalide ärakasutamine on mõnesuguste raskustega seotud. Materjalid on õige mitmele poole laiali paisatud. Nii on Rootsi Riigiarhiiv — Riikarhiiv et ise juba kahelkõrre erihoonesse paigutatud. Peale selle leidub Gestic kohta rohkesti materjale teistes kogudes, nagu Upsala ülikooli raamatukogus, Sõjaarhiivis ja mujal. Mõnda arhiivi on mõdrastel juurepääs wõimaldatud ainult eriliste lubadega. Raskestamaks asjaoluks on eestlastele finsete materjalide uurimisel see, et Rootsi kuulub kõrge walutaga maade hulka, kus meie inimestel elamine üsna kulukas läheb.

Peab tõendama, et meie ajaloo Rootsi aja uurimisel tuleb möödapääsmata ka Stokholmi ja teiste Rootsis leiduwate lisamaterjalidega tutvuneda, mis wäärtuslikeks täiendawateks materjalideks Gestic leiduwatele materjalidele.

Töötasin Rootsi Riigiarhiivi — Riikarhiiv ja selle eraldi seiswates osades Riksrätkeriet ja Riikarhiiv Estermalms ning Randmeteri Strelse-arhiivis kaartide alal. Tänuga tuleb ära märkida rootslaste lahkelt wastutulelikkust. Lahtumisel annetati keskarhiivi jaoks Rootsi Riigiarhiivi ja kindralstaabi ajalugu ja mõned wähemad wäljaanded.

Mis kõnelewad Rootsi ja Daani arhiivid.

Uusi andmeid Gestic wäikelinnade kohta.

Tallinna linna arhiivari abi P. Johansen käis käesolewa aasta juulil Daanis ja Rootsis, kus töötas pikemat aega sealsetes arhiivides. Oma uurimistöö tulemusist koostas hra Johansen lühikese aruande, mille esitas linnawalitajale.

Ragu mainitud aruandest näha, leidub Daani ja Rootsi riigiarhiivides rohkesti ajaloolisi dokumente Baltimaade kohta, eriti Rootsi arhiivis. Hra Johanseni huwitas peamiselt Gestic linnade asutamise aeg ja linnade areng. Selle kohta leidis ta Rootsi arhiivis palju väga huwitawat materjali. Näiteks leidub Stokholmi arhiivis seni tundmata asutamiskiriku ärakiri Väide kohta. Mainitud kiri on pärit 30. septembrist 1291. a. Kõnesolewa kirjaga andis ordumeister Helt 1264.—1266. a. ehitatud lossi warjus tekinud alemile linna õigused.

Ka teiste Gestic wäikelinnade kohta leidub Rootsi arhiivis rikkalikult andmeid. Nii on praegune

hall alemil Vihula olnud kord tähtsaks keelkohaks Läänemaal. Ajaloolised dokumendid räägivad, et Vihulas olnud 6 kirikut, klooster, haigla ja gildimaja. Rootsi sõjaarhiivis leidus kaart, kus Vihula asutused ära näidatud. Kaart on pärit 1683. aastast ja sel ajal olnud enamik Vihula kirikutest juba waremeis. Nimelt oli praeguse Vihula kiriku asemel Elijabeti koguduse kirik, siis oli weel püha Johanneuse kirik ja püha Antoniuuse kirik, mis alemist wäljas. Edasi oli lossikirik, mis olnud Saaremaa piiskopi katedraaliks. Kuna Vihulas asus ka klooster, siis oli ka sel asutusel oma kirik.

Juba see asjaolu, et Vihulas oli gildimaja, räägib selle poolt, et siin elas rohkesti kaupmehi ja käsitöölisi.

Sõrra Johansen teostas uurimisretke oma kulul. Uurimistöist ja selle tulemusist tahab ta edaspidi awaldada üksikasjalisemaid kirjutusi.

4.9.30
Daani
E. J. J.

ark
18.6.35

Eesti saab Wenest väärtuslikke arhiivmateriale

Professor Uluots ja dr. Liiv töötasid kaks nädalat Nõuk. Liidu arhiivides. — Reewakueerimata arhiivaalid tuuakse tagasi

Haridusministeerium komandeeris äsja riigi arhiivnõukogu esindajana Nõukogude Liitu prof. Uluots ja dr. Liivi, kel oli ülesandeks selgitada kus ja kuidas leidub Wene arhiivides ajaloolisi ürikuid Eesti kohta. Professor Uluots ja dr. Liiv jõudsid nüüd kodumaale tagasi. Nad töötasid paar nädalat Wene arhiivides, pidades ühtlasi Nõukogude arhiivide tegevustuse esindajatega läbirääkimisi Eesti kohta käivate arhiivimaterjalide kasutamise ja tagastamise suhtes.

Selgus, et Wene arhiivides leidub materjali Eesti kohta juba 13. sajandist peale. Eriti rikkalikult leidub aga materjali 18. ja 20. sajandist.

Läbirääkimistel Nõukogude esindajatega saavutati rahuldavaid tulemusi. Arhiivide kasutamine on võimalik. Ka otsustati seni reewakueerimata arhiivaalide tagastamine jäädavalt. Tagastamine võib algada juba lähemal ajal.

Selgus ka, et Leningradi ja Moskva raamatukogudes leidub rohkesti trükitud materjali, mida saab kasutada trükitud duplikaatide vahetamise teel.

Mõlemad eelmainitud teadurmehed on oma mataga rahul. Wenest saadud arhiivimaterjalidega rikastub meie riigiarhiivide paljude tähtsate ajalooliste ürikutega, mida tuleb hinnata kõrgesti.

Arhiivaale Wenest tagasi.

Eesti riiklike arhiivide esindajana Nõuk. Wenesse komandeeritud Tartu ülikooli prof. J. Uluots ja riigi keskarhiivi direktor dr. D. Liiv jõudsid teisipäeval N. Wenest tagasi. Seal tutvunesid nad Moskva ja Leningradi arhiivide ja raamatukogudega ning leidsid seal rikkalikke materjale Eesti kohta, alates juba 13. sajandist. Eeäranis rikkalik materjal on aga olemas 18—20. sajandi kohta.

Läbirääkimistel leppiti N. Wenega kokku Wene arhiivides Eesti kohta leiduvate materjalide kasutamise üle. Samuti saavutati kokkulepe Eestiist sõja ajal Wenesse viidud ja seal veel olevate arhiivaalide tagastamise kohta.

Handwritten notes: 16, 35

Paevallik 20.7.35 mag. Armin Nõuvald
Sõjaväe Rootsi - m. r. ja m. a. h. h. v. v. v.
vana armu ja seltsi plaan. Ja Birgita
nõuvaldile. n. r. m. r. m. r. m. r.

Paevallik 17.7.35
Londonist on Riigi keskarhiivile
fotostaat järel jõudnud.

Rootsi riigiarhiiv saatis Gestisse kasutamiseks arhiivaale

Arhiivaalid käsitavad rootsiaegseid Eesti agrar-olusid Põhja- ja Lõuna-Eestis

Rootsi valituse nõusolekul on saanud Rootsi riigiarhiiv Tartusse Eesti riigi keskarhiivile ajutiselt kasutamiseks 4 fooliohõidet arhiivaale Põhja- ja Lõuna-Eesti rootsiaegsete agrarolude kohta. Saadetises on 1624. ja 1627. aasta maarevisjonid, kus nimeliselt ühtsate talupoegade ja talude kampa leidub teateid talumaade suurusest (adrumaade arvust), kariloomade arvust, loomade arvust jne. 1627. a. revisjonis leidub teateid eriti kirikute ja kirikumaade kohta. Põhja-Eesti kohta on saadetises 1686—1689. aasta Virumaa kroonumõistade kirjeldused ja wakuraamatud, õige ühikasjaline ja täpne materjal, mille wastel Harju-, Järva- ja Läänemaa kohta juba seni leidusid originaalidena keskarhiivis Eestimaa rootsiaegse kindralkubernerit arhiivis.

Rootsi arhiivis kasutamiseks saadud arhiivaalidest, mis kõigile uurijatele pakuvad väärtuslikku materjali agrar-ajalooliselt, majandusloolisel, rahvastatistilisel ja geneoloogilisel, valmistatakse riigi keskarhiivis fotostaat-ülekohted, mille tuludeks summad on juba waturitud. Otsustati on riigi keskarhiivil kättesaadus ta teiste, mille esmajärgulise ajaloolise väärtusega arhiivaalidest, mis asetsevad wälismaal, nurekeda fotostaat-ülekohted, millega need allikamaterjalid muutuksid kõigile uurijatele kättesaadavaks kodumaal.

Soomlased otsiwad Eesti arhiividest materjale.

Suurema tellimuse fotostaatvõtete valmistamiseks andis hiljuti Riigi keskarhiivile Soome kindralstaabi sõjaajalooline Toimkond, kes soovib saada materjale kolmekümneaastasest sõjast 1618—1648 osavõtnud Soome vägede kohta. Uurimuse teostab soome ajaloolane dotser dr. Arvi Kerkkonen.

Handwritten notes: 16, 35

Rootsi kuninga eriloal

Laenutati Eesti riigi keskarhiivile suure väärtusega arhiivmaterjali

Riigi keskarhiivile Tartus on neil päevil saanud Rootsi riigiarhiivilt fotostateerimise jaoks 1688. a. rewisjonimaterjalid Eesti- ja Liivimaal. Nimetatud föited on ajalooliselt väga suure väärtusega ja nende laenutamine toimus Rootsi valituse ja kuninga eriloal. Materjalid on riigi keskarhiivile wajakalid wälja anda kättesaadud Eesti statistis-ajalooliselt olundit 17. sajandi esimesel poolel walgustawa publikatsioonid jaoks.

Ühenduses eelnimetatud publikatsioonid wäljaandmisega on riigi keskarhiivile tellitud Rootsi riigiarhiivilt ka 1601. a. Eesti ala rewisjoni fotostaatilise koopia, mis saadub kohale samuti lähemal päewil.

Handwritten notes: 7.10.38, Paal

Eraarhiiv Gestist Rootsi

Arhiivinõukogu koosolek

peeti eile Tallinnas. Tartu ülikooli rootsi keele lektor Wiefelgren oli pöördunud ettepanekuga riigi keskarhiivile poole, et lubataks Gestist wälja wiia Rootsi Sternhjelmi eraarhiiv, mille asukoht praegu Wafula mõisas. Tähenatud eraarhiiv sisaldab mõningaid Rootsi aega käsitlewaid raamatuid ja käsikirju.

Arhiivinõukogu otsustas kõnesolewa eraarhiivi wäljawõimise jaatavalt, aga arhiivaalide wastastikku wahetamise põhimõtte alusel. Rootsi arhiiv peab andma wastutasuks seal leiduwaid Eesti olusid käsitlewaid arhiivaale.

Eraarhiivi wäljawõimise küsimuse otsustab haridusministeerium, kuhu arhiivinõukogu esitab wastawa ettepaneku.

Wakuraamatuid kesk-arhiivi.

Rõõmsõu-ministeeriumi fatastri ja maaforraalse osakonna poolt on Riigi keskarhiivile neil päewil üle antud Lõuna-Eesti (Tartu-Wõru ja Wäru-Wiljandi maak.) kohta käiwaid mõisade wakuraamatuid aastait 1815—1822 ja wasta-wäljilisi toimiluid aastait 1805—1820.

Riigi keskarhiivile materjale Watikani arhiivist

Tallinna linnaarhiiv deponeerinud rea arhiivaale keskarhiivi

Riigi keskarhiiv on oma kogudesse wiimasel ajal juure saanud rea huwitawaid arhiivaale. Riigiarhiivilt Tallinnas on saadud 230 ära kirja Watikani arhiivist Eesti keskaja kohta. Samuti on saadud eriti wäärtuslikke arhiivaale Eesti riikluse tekkimisajast 1917.—1918. a. Eestimaa kubermangu komisjari kantselei arhiivist. Tallinna linnaarhiiviga on jatkunud arhiivaalide wahetus-deponeerimine ja seni Tallinna linnaarhiivis asunud riiklikest arhiivaalidest on keskarhiiv saanud deposiidina rootsiaegsete Eestimaa wäikelinnade: Paide, Haapsalu ja Rakwere kohta käiwat materjali ja kirjawahetust a. 1623.—1704. priwileegide jne.

Kadunuks arvatud dokumendid leiti.

21.4.33.

Tubli lihand Gesti aja loo uurimismaterjalile.

Viimasel ajal on riigi keskarhiivi kogudele li-
sandunud väga mitmekesist materjali, mis suure
tähtsusega Gesti ajaloo valgustamisel.

Eriti väärtuslikuks peetakse üht keskarhiivi
kätte langenud erafogu, mis sisaldab kõiksugu üri-
kuid orduajast kuni 19. sajandini. Selles foga
leiduvad dokumendid peeti seni hoopis kadunuks.
Minult juhul aitas nad uuesti päevavalgele tuua
nende mitteeaduslikelt omanikelt.

Selle erafogu väärtuslikuma osa moodusta-
vad Palmse mõisa arhiivist päritolevad originaal-
pergamendid rippumate pitsatitega alates 15. sa-
jandist. Saadud pergamendid on esmajärgulise
tähtsusega talurahva seisukorra, mõisate ajaloo
uurimisel jne. Peale selle sisaldab see erafogu hulk
dokumente Gestimaa ülemkohtu arhiivist. Need
professi toimkond on tähtsad digusajalooliselt. Ei
puudu selles erafogus kuningate ning minewiku
suuruste kirju ja nende äratirju. Näiteks on fo-
gus terve rida originaalkirju Daani kuningailt
1561.—1645. a. perioodilt. Samuti kirju ja ära-
kirju Rootsi kindralkuberneridelt, nagu Pontus de
la Gardie'lt, Jacobus de la Gardie'lt, Andreas
Dorstenjonilt jne. Samast erafogust saadi kätte
hulk weneaegseid ürikuid. Nimelt Saaremaa ma-
janduswalitsuse arhiividest pärit olewat materjali
18. ja 19. sajandi kohta, mis annab olulisi and-
meid Saaremaa tolleaegset majanduselust. Ka

Gestimaa konfistooriumi arhiivile 19. sajandist
saadi liisa. Sellesse erafogusse oli sattunud ka
Saare- ja Gestimaa rüütelkondade arhiividest kõi-
fugu genealoogilist materjali, nagu sugukonna ta-
beleid, wappe jne. Lõpuks sisaldas see erafogu veel
hulk pitsereid ning trükitooteid.

Fogu saadud materjal on liidetud wastamate
arhiividega. Mis liita ei saadud, see on jäilitatud
eraldi „M“ koguna.

Ka Tartu maksuamet rikastas keskarhiivi
andes sinna üle weneaegsed Tartu rentei ja Sur-
feri Pihwa Panga Tartu osakonna arhiivid.

Tallinna linna arhiivilt saadi 2 kõige wana-
mat rootsiaegset kindral-kubermanguwalitsuse pro-
tokolliraamatut 17. sajandi keskpaigast.

Arhiwaalide kaitse tule wastu.

Riigi keskarhiivi kütja leiutas keemilise kaitse- wahendi.

Sagedasemaks arhiwaalide häwitajaks on
olnud tuli, olgu see siis juhusliku õnnetuse
wõi kurja käe läbi. Waailma kuulsamaid
raamatukogusid, samuti dokumentide arhiiv-
me on langenud tule ohwriks. On seepä-
rast arusaadaw, miks kõigil mail püütakse
leiutada wahendeid, mille abil wäärtus-
likke kogusid eesjuures tuleõnnetuste wastu
kindlustada. Wälismaail teotsewad arhiiv-
wide juures juba aastaid erilised labora-
tooriumid, nii Sakjamaal, Wenemaal,
Poolas sõjarahiivi juures, Austrias j. m.

Ka Gesti on viimasel ajal sel alal aju-
tud katsetama. Riigi keskarhiivi juhataja
D. Siimi seletuse järele on meil sellega
aluslanud esimesena riigi keskarhiiv. Kat-
sete tulemusist on praegu hwiitatud rida
ajutusid, nagu Tartu ülikooli raamatukogu,
riigi arhiiv Tallinnas j. t.

Tule wastu kindlustamiseks praegu te-
hakse katseid eriliste keemiliste wahendeiga,
üks neist on tellitud Sakjamaalt, kus sel-
lega juba mitme asutuse arhiivid on im-
butatud. Kuna wahend on noor, tuleb siiski
mõne aja wäljel ära wadata tema keemi-
list mõju imbutatawale ainele.

Teine keemiline wahend, millega katset
käimas, on leiutatud keskarhiivi kütja-me-
haaniku E. Riisla poolt ja see tuleb
Sakjamaa omast hoopis odawam. Riisla
on waremgi oma praktiliste leiutisiga wä-
hendanud keskarhiivi tulusid, muuseas
kombineerinud erilise õhuniisutamise pul-
werisaatori õhutorustiku jaotks.

Katsete õnnestumisel ei hakata mitte
imbutama arhiwaale endid, waid nende
patsjeid, kaase, pappkarpe, umbrikke jne.

26.4.33
M

Gestis leiutati arhiwaalide imbutusaine tulekindlaks tegemiseks.

Arhiwaalide häwinemise sagebamaks põhjusel on
tuli. Näiteks põletati Gestis 1917. a. märtsi rewolutsi-
ooni ajal palju arhiwaale. Wiini rahutuste ajal
1927. a. häwines teadusmaailmas tuntud Austria sise-
ja justiitsministeeriumi arhiiv tule läbi. Tuleb leida
abinõusid arhiwaalide alalhoidu kindlustamiseks niisuke,
liige kuuwuse, paberi lagunemise, tulehädakoju jne.
wastu.

Arhiwaalide kindlustamiseks keemiliste wahendite
leiutamise ja uurimise mõttes tegutsewad wälismaail ar-
hiivide juures aastaid erilised laboratooriumid. Katset
nõuawad palju aega. Gestis esimesi katseid arhiwaalide
kindlustamiseks tule wastu on hakanud tegema riigi
keskarhiiv Tartus. Tulemustest on eriti hwiitatud Tar-
tu ülikooli raamatukogu, riigi arhiiv Tallinnas ja teised
asutused. Katsetatud on eriliste keemiliste wahenditega,
millest üks pärit Sakjamaalt, teine Gestist.

Imbutati paberit, pappi, puud ja riidet. Wälismaa
imbutusainega on Sakjamaal hulk katseid tehtud ja im-
butatud mitne asutuse arhiivid. Kuna wahend on noor,
siis tuleb wadata ära tema mõju imbutatawale ainele.
Teine keemiline wahend, millega katset jatkunud, on
leiutatud keskarhiivi kütja-mehaaniku E. Riisla poolt.
See aine on Sakjamaa wahendist ligi 4 korda odawam.
Olgu tähendatud, et E. Riisla leiutas warem erilise
õhuniisutamise pulwerisaatori, millega keskarhiiv saatu-
tab aastast ligi 800 kr. kottuhoidu. Selle wahendiga
imbutati samu esemeid, mis wälismaa wahendiga. Kat-
sete tulemused näitawad wõrdjed olewat. Koosolekul ette-
wõetud proovijäätamised tõendasid, et nii ilhe kui teise
wahendiga imbutatud paber, papp, riie leegi juureshoid-
misel süttisid, kuid tuld edasi ei annud. Imbutatud
puu tuld üldse külge ei wõtnud.

Loomulik, et katseid ei tehta mitte arhiwaale endi-
ga, waid nende patsjenditeks tarwitatava materjaliga.

Juuru ja Rõuge kiriku- raamatuisst

Neil päewil saabus riigi keskarhiivi siseminis-
teeriumi perekonnaseisuahtide arhiivilt kaks hwiita-
wat kirikuraamatut. Nimelt Juuru kirikuraa-
mat a. 1729—1808 ning Rõuge oma a. 1710—
1742. Wõlemad sisaldawad äärmiselt hwiitawa
kroonikaosa, mis läheb tagasi Rootsi aega.

Üliõpilaste ühiselumaja ei ole sobiv Gesti maa ja rahva ajaloo varandaks

Riigi keskarhiivi ruumid on kitsad, ajakohatud ja tulekahudetavad. — Tuleks ehitada keskarhiivile uus hoone. — 4300-fr. fotostaat ülesvõtete tegemiseks. — Okupatsiooni- ja vabadusõja-aegsed arhiivmaterjalid hävimisohus

28.8.35

Hindamata väärtused, mille eest tuleb erilisel hoolt kanda

Teistpäeval andis riigi keskarhiivi direktor D. Liiv koos osakonnajuhatajate M. Loone ja A. Perandiiga ajakirjanduse esindajatele informatsiooni riigi keskarhiivi senisest tegemisest ja lähemaist tulewiku-kawatustest.

Direktor märkis kõigepealt, et riigi keskarhiiv asetatud hoones, mis oli ehitatud üliõpilaste ühiselumajaks ja seetõttu ei vasta arhiivi nõudele, kuna arhiivis loonduvad tubadesse suured raskused riulite ja paberimasside näol. Keskarhiivi hoone on koormatud üle raskustega niivõrd, et

hoonesse on tekkinud pragusid

ja on tulnud tähele panna tubasid, et pörandad jisse ei kukuks. Punduseks on ka see, et hoone ei ole ehitatud sügugi tulekindlalt, samuti on ruumide tegeliku kasutamise koefitsient väike, sest kogu hoonet läbistavad keldrikorrad kuni neljanda korrani pikad koridorid, mille olemasolu arhiivi hoiuruumides on liigne. Samuti jääb kasutamata õhuruumi riulite peale lae alla ja osalt ka vahetähtsuse, nii et kogusummas on

kasutamata õhuruumi üle 0,4 osa hoone kubatuurist.

Prægune hoone on jäänud arhiivile väga kitsaks ja hoone on arhiivaalidega sõna otseses mõttes täis kuhjatud, sisaldades üle 12.000 arhiivmeetri arhiivaale. Nüü juuretulewaid arhiivaale, mida tuleb iga aasta võtta vastu umbes 500 arhiivmeetrit, ei ole enam kuskile paigutada, ja seetõttu puudub keskarhiivil praegu ka võimalus nende vastuvõtuks. Sellega ei suuda keskarhiiv täita temale pandud ülesandeid. Tolle ebaloomuliku olukorraga on käinud kohapeal tutvumas mitmed

komisjonid riigikontrolli osavõtul ja tunnistanud uute ruumide muretsemise keskarhiivile hädavajalikeks.

Keskarhiivile

uute ruumide muretsemise

moodusena on olemas kaks võimalust: kas teha juureehitus praegusele hoonele või ehitada arhiivi jaoks täiesti uus hoone. Esimene võimalus näib ainult pealiskaubasel waatlemisel weidi odavam tulewat, kuid suure osa riigi keskarhiivi koondunud arhiivaalide hoiutingimused jätafsid sel korral ikkagi soowida, peamiselt tulekätte mõttes. Kui pidada meeles, et keskarhiivi koondatud arhiivmaterjal on rahaliselt üldse hindamatu, ei tohiks olla lubataw selle hoidmine ruumides, kus füüsi olemas tema hävimiseks võimalused. Arhiivi seisukohalt on seega ainult rahuldawaks võimaluseks riigi keskarhiivile

täiesti uue hoone ehitamine.

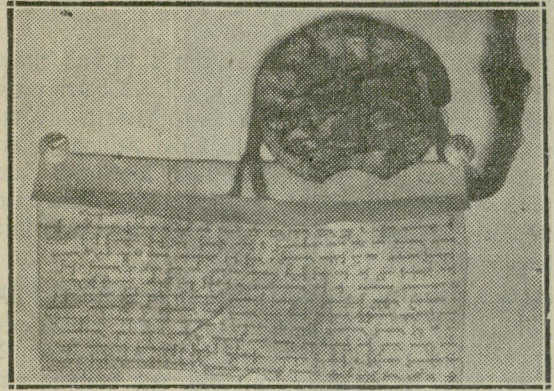
Wastasel korral aga peab paratamatult kerkima üles ka praeguse hoone täiesti tulekindlaks muutmise, mis koos juureehitusega võib isegi minna kallimaks uue hoone ehitamisest.

Järgnevalt rõhutas direktor, et uue arhiiviseaduse maksimahallamisega on märksa laienenud ka riigi keskarhiivi ülesanded.

Tähtsaimaks ülesandeks on keskarhiivil lähemal ajal uue tulekaitsekorra teostamine

ja praeguste ruumide kindlustamine tuleohu vastu. Selles unes tulekaitsekorras on nähtud ette ka arhiivmaterjali kiire ewakueerimine hädakorral praegusest hoonest. Keskarhiivil on kawatus

ehitada praegusesse hoonesse vähemalt mõned täiesti tulekindlad ruumid wäärtuslikumate

Daani kuningas Erik Udraraha 1240. a. korraldus Tallinna piiskopile künnimaksu wõtmiseks.

arhiivaalide hoiuks.

Tähtsamatest uuendustest võiks märkida keskarhiivi erilise fotostaadi-kabineti

sisseehitamist. Fotostaadiga tehakse praegu proovivõtteid, et kalkuleerida fotostaatülesvõtete omahinda. Fotostaat koos wajalike abiriistadega läks maksma 4300 krooni ümber.

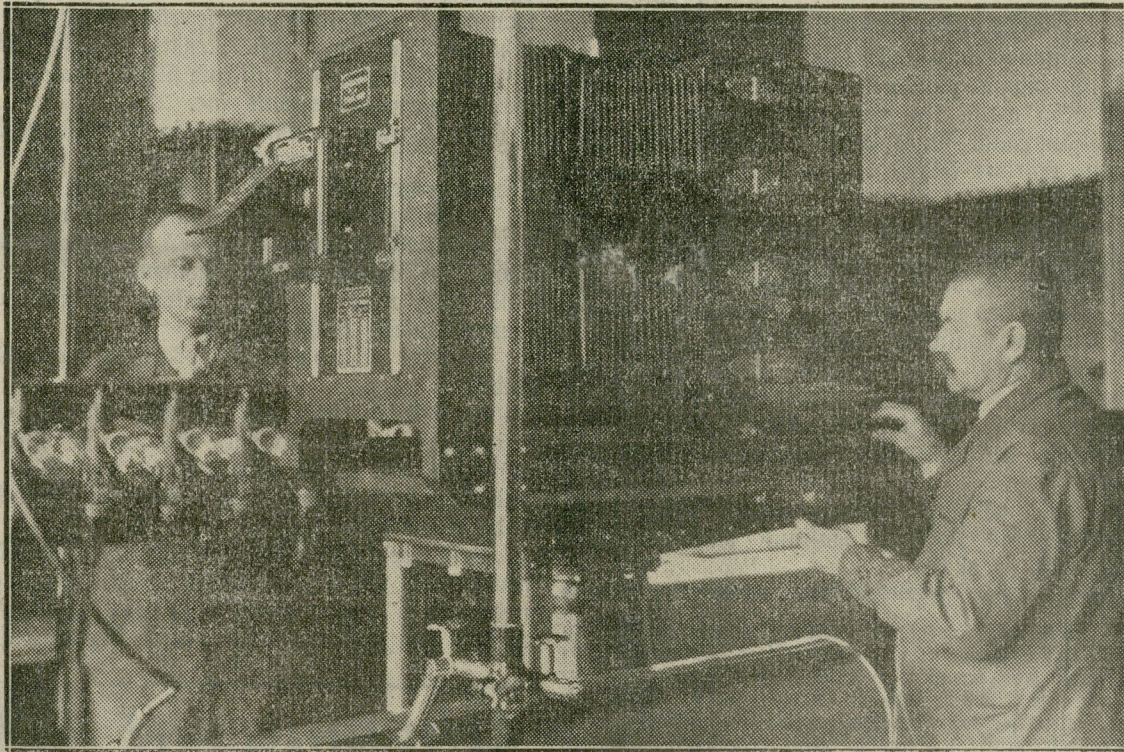
Keskarhiivil on väga palju halbu kogumisi näiteks okupatsiooni- ja wabadusõja-aegsete arhiivmaterjalidega,

mis küll erakordse tähtsusega, kuid on hävimisohus tolleaegse paberi halwa koosseisu ja halwa tindi tõttu.

Lõpetades oma juturajamise, rõhutas direktor, et riigi keskarhiiv sisaldab

hindamatuid wäärtusi Gesti maa ja rahwa ajaloo walgustamiseks

ja seepärast tuleb tema eest kanda erilist hoolt. Need pundused, mis takistawad riigi keskarhiivi tegemise täit wäljaarendamist, tuleb kõrvaldada.

Riigi keskarhiivi fotostaat. Paremal — arhiivi mehaanik E. Kiisla ja wajakul — fotomehaanik R. Hannu.

Uudismaterjale Gesti Kultuuriloolises Arhiivis

Wilmastel päewadel on Gesti Kultuurilooline Arhiiv saanud suure hulga uusi arhiivaale. Nii andis Akadeemiline Kirjandusühing üle enda korjatud materjalid, mille hulgas on sellaseid haruldusi, nagu Jaan Okja ja Ed. Bornhöhe kirjad ja käsikirjad; eriti palju on aga Aug. Kitzbergi kirju, Elise Auni, Hendrik Prantju ja Ed. Wöhrmanni kirjawara; wähemal määral Hanno Kompuse, Joh. Barbaruse, Jakob Tamme ja Aleks. Trilljärwe omad.

Gesti Kirjanduse Seltsilt saadi Willem Reimani, Fr. Kuhlbarši, P. A. Speegi ja Ferdinand Karl-

soni kirjawara, pr. L. Treumannilt koolindun'k M. Rana kaudu furnud loomaarst Madis Treumanni kirjakogu ja dr. K. A. Hermannilt lastelt nende perekonna ülesvõtteid j. m.

Gesti Kultuurilooline Arhiiv 5 aastat töötanud.

Gesti Kultuurilooline Arhiiv, mis töötab E. M. Muuseumi eriosakonnana Tactus, lõpetas oma tootenda tegevusaasta. Tähelepanud arhiivi ülesandeks on hõlpsate ja eraasutuste arhiivaalide kogumine ja sel alal on tehtud küll wiljatut tööd. On kogutud hulk tuntud tegelaste ja kirjanike käsikirju ja kirjatubetuusi. Arhiivaalide kogumistöö kõrwal jatkusid kogude korraldamis- ja inventeerimistööd. Kirjandusloo seminaride üliõpilased ja kirjandusuurijad on kasutanud arhiivi rohkesti. Arhiivi väljapanekud olid läinud aastal Tactus ja Tallinnas korraldatud Gesti ärksaaja näitustel, samuti ka waimse kultuuri päewa puhul.

arhiiv
7/11/34

RKA Arhiivid Lääne-Eestis. Riigi keskarhiivi ettekande-koosolek.

Riigi keskarhiivi ettekande-koosolekul 8. oktoobril esines esimehena hra M. Alver referaadiga:

„Arhiivide inspekteerimisest Saapsalus“.

Saapsalu linnavalitsusel on arhiiv asetatud kahte ruumi, millest üks tulekindel. Sellesse kaitstud ruumi on mahutatud wanemad ja väärtuslikumad arhiivaalid. Saapsalu arhiivis leidub linna arenemise kohta kaunis väike arhiivaalide kogu — muuseas linna wana kroonika-kaardid, kus siselaudid 18.—18. sajandini. Peale nende on säilinud veel kasaraamatud 1879. aastast järe.

Siwitaw on märkida, et linnal iseseiswat arhiivara ei ole, see kohustus on, nagu ka teistes wäikelinnades, linnasekretäri hooletus, kellel aga puudub põhjalikumalt korraldamiseks aeg.

Lääne maavalitsuse arhiivi inspekteerimisel selgus, et puuduvad wene- ja okupatsioonieegsed arhiivaalid,

Pühapäeval, kl. 5—7
Five o'clock.

olemasolewate dokumentide kogud aga asuwad põõningul, mis ei wasta ülesseatud nõuetele. Kuna ka arhiivi korraldamine on primitiivne ning pole näpunäiteid antud alluwatele ajutustele, peab inspekteerija soowitawaks, et Maamavalitsuste Liidu juhatus ergutaks Lääne maavalitsuse tööd.

Enam-wähm korraldatus wõib Saapsalus lugeda Lääne-Saare prefektuuri arhiivi, kus juhtnõuetele najal forteerimine ette wõetud.

Siwitawamaid dokumente paflus Saapsalus end. weneaegse 8. altkõrte-ringkonna walitsuse arhiivaalide kogu, mille läbiwaatamisel eraldati esmajärgulise tähtsusega arhiivaalid ja toodi riigi keskarhiivi, kuna ülejäänud tähtsuseti aja häritati.

„Saaremaa rüütelkonna arhiivi“.

Saaremaa Wene riigi kiltide kaitumise omad Saaremaa rüütelkond, senists tunduvalt enam halduse funktsioone. Rüütelkonnas kui korporatsiooni liikmete wahelisele kirjawahetusele ja wanadele privileegidele, mis algawad juba daani ajast a. 1448, suuringlikkudele, reestitioonidele tuleb wene ajal lisaks suur ulatusele, eestiraju ja korraldusi.

Agub ka, et rüütelkond on hinnanud arhiivaale, iseda s privileege ning püüdnud neid kaittamise hõlde bustamisel korraldada.

Pawatus jäi aga nähtawasti teostamata, kuna pole säilinud ainustki tunnismärki töö tulemustest.

A. 1799—1800 wõime juba märkida wähemaid tehtud töid — nagu tähtsamate arhiivaalide ja protokollide koitmine.

Praegusel kujul seati korra Saaremaa rüütelkonna arhiiv juba 1852.—1858. a., millisena ta on püüdnud rüütelkonna tegevuse lõpuni.

Wõime mainida veel, et Primi sõja ajal wiidi tähtsamad arhiivaalid Pärnu ja hiljem Wiljandi waresse.

1906. a. otjustab rüütelkond 1889. a. wene kohtu-reformi ajal Riiga loondatud Saaremaa kohtuarhiivid tagasi tuua. Seega moodustub Saaremaa maa-arhiiv. Loobud dokumentid asetati rüütelkonna maja keldrisse. 1907. a. otjustatakse nende korraldamisele afuda ning walitakse selleks komisjoni.

Walitud komisjon aga lasseb arhiivaale 4 a. rüütelkonna maja röstes keldris seista. Kui lõpuks leiti waja line tööjõud, wõis see wäita, et töö piirub peamiselt niiskusest rikutud arhiivaalide kaitwatamises, kusjuures üks osa oli paratamatult häwinud.

Maailmasõja ajal jääb nii rüütelkonna kantselei arhiiv, kui ka maa-arhiiv jaatuse hooletus. Arhiivid on paigutatud Kuresaare lossi keldrisse, kus niiskus neid äärmiselt rikkus.

Siit toodi nad 1921. ja 1924. a. keskarhiivi, ja alles 1929. a. wõidi Saaremaa rüütelkonna arhiivi inwenteerimisele afuda, milline töö warsti lõppemas. Saaremaa maa-arhiivi inwenteerimine on alles tulewiku küsimus.

Wäga suuri raskusi wõetab rüütelkonna arhiivi korraldamisele ka asjaolu, et Saaremaa maavalitsus jättis aja rüütelkonna arhiivilt enese lajutada. Nii leitud praegu Saaremaal ligi poolte — 418 — maandub nikkude kogu toimitud, hult protokolle ja kõik geaaloogi line materjal.

Korduwatest riigi keskarhiivi ja haridus-sotsiaal-ministeeriumi balwetest pole maavalitsus seni veel arhiivi üle annud.

Maastane tööbilanss riigi keskarhiivis

Arhiivaale kokku korraldatud 1211,75 arhiivi-meetrit

Riigi keskarhiivi poolt on koostatud arhiivi tegevusaruanne 1934/35. a. kohta. Aruanne heidab waligust keskarhiivi mitmevalgelisile tööaladele ja neil korraldatud töötulemusile. Esialgsel kui ka põhjalikul korraldamisel on olnud kokku 1211,75 arhiivimeetrit arhiivaale.

Ajaloolises osakonnas on olnud põhjalikult korraldamisel ja inventuurnimistutega warustamisel tähtsamait arhiivifondidest Eestimaa rootsiaegse kindralubeneri arhiiv, milline on korraldatud ja waadatud läbi lehtlehel. Lõplikult korraldatud ja nimistutega warustatud on ka Tallinna linnusekohtu arhiiv, kuna üffitassjaliselt on inwenteeritud Eestimaa kindraluperintendenti arhiiv. Selles osakonnas on kirjutatud üldse 9179 sedelit kataloogide jaoks.

Administratiiv-osakonnas on olnud korraldamisel arhiivaale 616,66 arhiivimeetrit. Neist põhjalikumalt korraldamisel on olnud Tallinnakuberneri ja Tartu ülikooli arhiivid ning toltusministeeriumi ja Saksia okupatsioonieagsete eriafutusete arhiivid: Saaremaa, Tartu ja Wõru maapealikute ning Tartu maavalitsuse arhiivid. Sedelkataloogide jaoks on walmistatud üldse 13719 sedelit ja ümberkirjutustöid kirjutusmasinal tehtud 221 lehekülge.

Kohtuteosakonnas on korraldatud lõplikult Tartu ja Pärnu maakohtute arhiivid ning esialgsel korraldustöid teiste kohtute arhiivide kohta tehtud 221,59 arhiivimeetrit.

Parandatud on aasta jooksul siidmarle, jaapanipaperi ja muu materjali abil umbes 600 arhiivaali, sealjuures 3286 üffitut lehte ja 64 maakaarti. Arhiivaale on kõidetud 129 kõidet ja wähemaid koitmistöid kokku tehtud 520 üffitust

Materjalide kirjutamise keskarhiivis on aruandeaastata jooksul tunduvalt tõusnud ja wõreldes waremat aastatega on uurimisajali ekspeditioon muutunud mitmesordiselt suuremaks. Aasta jooksul on käidud uurimas 6530 korral (kolmel eelmisel aastal kõigub uurimistõrdbade arw aga 4300 kuni 5100-ni). Arhiivaale on nõutud uurimiseks 16113 üffitust (eelmistel aastatel kõige rohkem kuni 9900). Kirjutamise mõttes kõige elawamad kuud on olnud november 1934. ja märts 1935, kõige wäiksemad on olnud juuli ja august 1934. a.

Riigi Keskarhiiv 1932—1937 ja arhiivinduslikke eriküsimusi. Eesti Riigi Keskarhiivi Toimetised nr. 5. Tartu 1937, 188 lk. Väljaanne annab eesti ja inglise keeles dr. O. Liivi sulest ülevaate R. Keskarhiivi viimase viie aasta teaduslikust tegevusest. Järgnevad arhiivi teaduslikud kirjutused dr. H. Sepalt sõjaajaloolise uurimuse üle Eestis, ajaloolaselt A. Oinalt arhiivide ja ajaloo õpetamise wahekorra üle, osakonnajuhatajalt mag. A. Perandilt Eestimaa rootsiaegse ülemmaakohtu üle 1710. a-ni; neil päevil surnud R. Keskarhiivi osakonnajuhataja, eesti andekamaid ajalooüriajaid mag. phil. Nigolas Loone avaldab siin oma viimse kirjutuse, nimelt Liivimaa rüütelkonna ja Johann Reinhold Patkuli üle.

Homme algab 1. Eesti arhiivaarid päev

Homme algab Tartus esimene Eesti arhiivaarid päev, mis toimub riigi keskarhiivi ruumes ja kestab 2 päewa. Arhiivaaride päeval kuulatakse ära rid mitmesuguseid arhiivindusse puutuwaid ettekandeid Nii refereerivad prof. J. Uluots ja dir. dr. Liiv Eesti arhiivinduse tähtsamaist päewaküsimust, kun kol. M. Kattai kõneleb meie uuema ajaloo dokumentide kogumisest ja säilitamisest. Omavalitsuse arhiividest (linnaarhiividest) refereerib Tallinna linnaarhiivaari abi mag. R. Kenkmaa, kuna kaasreferendiks on talle Eesti Maamavalitsuste Liidu nõunik A. Looerts. Kirikuloosi ja eraarhiivide küsimus käsitab Eesti Kultuuriloolise arhiivi juhataja mag. E. Blumfeldt.

Peale nende on arhiivaarid päewa kavas vedrida teisi ettekandeid. Päeval võetakse vastu ka teese.

86.32

14.5.38

Patk

arhiiv

Von der Genealogischen Ausstellung.

20/11/23. Rev. Zeit.

Von den Kräften, die auch unter den heutigen schwierigen Verhältnissen bei uns mobilisiert werden können, wenn es sich um eine gemeinnützige Sache handelt, legt diese Ausstellung ein schönes Zeugnis ab.

Das Wappenschild und Hausmarke sinngemäß als Symbole verwendende Eingangsschild eröffnet den Zugang zu den mit geringem Aufwand, aber doch anheimelnd und behaglich hergerichteten Räumen des vornehmen alten Hauses.

Als Leitmotiv der familienkundlichen Ausstellung — diese Bezeichnung hat gegenüber dem später aus praktischen Gründen gewählten „genealogische“ sachlich gewiß den Vorzug — bemerkt man in allen Zimmern Ahnen- und Stammtafeln.

Im einzelnen bietet der erste Raum, dessen besonderes Kennzeichen das Epitaph des Pastors Jsaacus Mariaestadius-Hasselblatt aus der Kirche zu Nuckö ist, eine reichhaltige Sammlung von Adelsdiplomen. In den Vitrinen sind Gegenstände der Wohnkultur untergebracht: Porzellan-Schüsseln und Teller, Schnitzereien in Eisen, Meerischaum usw., in und vor den Fenstern sind Glasmalereien, altes Silber (Porterfannen usw.) aufgestellt, an den Wänden hängen kostbare Altardecken. Eine Doppelvitrine enthält eine Sammlung sämtlicher russischer Orden, dazu einige Balken verliehene ausländische Orden. Besonders erwähnt sei die schöne Ahnentafel der Familie von Suene aus dem Jahre 1646, auf Leinwand gemalt.

Das links anstoßende Zimmer wirkt wie ein Spezialmuseum für Siegelkunde. Eine große Anzahl von Urkunden aus dem 13.—18. Jahrhundert mit hängenden Siegeln ist in zwei Vitrinen untergebracht: zugleich eine kleine Archiv-Ausstellung in sich. Dazu kommt eine Sammlung von Siegelstempeln und Pfeischaften nebst einer Siegel-

sammlung. Auch diese Abteilung ist in ihrer Geschlossenheit und ihren schönen Exemplaren eine kleine Musterkollektion.

Das diesem gegenüberliegende kleine Zimmer demonstriert „Theorie und Praxis der Hausmarke“. Hier hat Herr Dr. D. Galler, der eifrige Sammler und Kenner von Hausmarken, in großen Tafeln eine wissenschaftlich wohlbegründete Schematik der Hausmarken und der Formen ihrer Veränderungen gegeben. Eine Kollektion der Herren Maha und Peets steuert wertvolles Material zu diesem Thema bei. In einer Sonderabteilung werden Hausmarken in ihrer Verwendung im Kunstgewerbe zur Anschauung gebracht, als Kennzeichen auf Gumpen, Kannen, aber auch auf modernen Gegenständen wie Nischenbecher u. a.

Für die meisten Besucher der Ausstellung wird das nächste Zimmer den Mittelpunkt des Interesses bilden, das Porträts und Bildnisse jeder Art enthält. Auch gibt es wieder eine besonders „zentrale“ Gruppe: die der Miniaturen, die wohl auch die künstlerisch wertvollsten Objekte enthält. Hier könnte man freilich im Zweifel sein, ob die Zettel mit der Beschriftung nicht zweckmäßiger unter jedes einzelne Bild, anstatt Gruppe unter Gruppe gesetzt worden wären. Im Sinne moderner Ikonographie sind hier die außerordentlich wertvollen Sonderkollektionen von G. Adelheim, die „Prediger Estlands“, die „Ärzte Estlands“, die „Revaler Ratsherren“, die „Lehrer des alten Revaler Gouvernementsgymnasiums“, die „aus Estland hervorgegangenen Schullehrer und Gelehrten“ — Illustrationen zum Kapitel „Personen- und Familienkunde“, wie sie nicht oft in gleicher Reichhaltigkeit angetroffen werden dürften. In diesem Zimmer finden sich auch besonders viele liebevoll ausgestattete Familiengeschichten und Genealogien, darunter auch die einer estnischen Bauernfamilie. Als besonders schön durchgearbeitet seien das Ahnen-Erbuch der Familie v. Pezold bezeichnet, deren reiches Bildmaterial biologisch wichtige Hinweise gibt, und die eiaenartige Ahnentafel der Familie von Samson-Himmelstjerna,

die durch eine besondere Porträtgalerie ergänzt wird.

Das anstoßende Zimmer umfaßt genealogische Literatur. Die ältere Zeit ist durch eine nicht unbeträchtliche Kollektion von Leichenpredigten und Familienanzeigen vertreten, zu denen die Bibliothek der Estländischen Literarischen Gesellschaft einen wesentlichen Teil beigetragen hat. Die neuere genealogische Literatur ist grundsätzlich von 1914 an berücksichtigt worden und hat, mit Erfolg in Büchern, Zeitschriften und Separata eine gewisse Vollständigkeit erstrebt.

Der selbe Raum enthält auch als Wandschmuck eine Exlibris-Sammlung mit sehr schönen Exemplaren, zu denen die Pergament-Exlibris der Codices der Dominikaner-Bibliothek das älteste in Reval erhaltene Gegenstück bilden dürften.

Der letzte Raum, der, als „Schwarzenhäupter-Zimmer“ bezeichnet, besonders schöne Stücke aus dem Schwarzenhäupterhause enthält, birgt auch eine Kollektion von Stammbüchern, die in ihrem illustrativen Teil interessante Städtebilder, so eines von Riel, enthält, außerdem aber von 1596 an natürlich auch personenkundlich wertvolle Eintragungen. —

Der bleibende Eindruck, den die Ausstellung hinterläßt, ist der, daß hier eine erfreuliche Gemeinschafts-Arbeit einer großen Zahl von Kräften geleistet worden ist, die ausfindig gemacht und zum gemeinsamen Ziel geführt zu haben das Verdienst der Sektion für Genealogie der Estländischen Literarischen Gesellschaft und in erster Linie ihres Direktors G. Adelheim ist. Mit dieser Veranstaltung ist die Sektion aus dem Stadium des Materialsammelns in das des Dranges zur Öffentlichkeit, zur Darstellung mit schönem Erfolge eingetreten.

Die Ausstellung darf weitesten Kreisen dringend empfohlen werden. Der Besuch ist bis jetzt schon ein sehr reger gewesen. Gr.

Nähten
apud

Muinasaja palge ees

Koht, kus tänapäeva-inimesele vaatavad aastatuhanded. — Linnused, mis varjasid muinas-estlasi vaenlaste eest

Relvad, millega sõditi muistses vabasdusvõitluses

Astudes Muinas-Eesti näituse-ruumidesse poeglaste gümnaasiumi (end. reaalkooli) aktusesaali, haarab vististi paljusid teadlikke minevikuharrastajaid tunne, mis võis olla lahingule valmistuvate Napoleoni sõduritel Egiptuses, kui nende tõeliselt suur juht neid õhutas eelseisvale otsustavale võitlusele, lausudes, et nende kangelastegusid vaatavad pealt aastatuhanded püramiidide näol: Isegi veel enam: püramiidide iga ulatub tagasi kõigest kolmandasse aastatuhandesse enne Kristuse sündi, näitusel väljapandud vanimad leitud Kundast, mis jutustavad esimeste inimeste elust meie kodumaa pinnal, ulatuvad aga juba kuuendasse, koguni seitsmendasse aastatuhandesse e. Kr.

Nii kaua, s. t. vähemalt 8000 aastat on looduslikult ainult äärmiste pingutustega ja visa tööga elatamisvõimalusi pakkuv Eesti maa-alal olnud asupaigaks inimestele. Milliseid raskusi ja ohtusid tuli võita siis veel tundmatu igapäevase „leiva“ hankimisel praegu veel vaid spordina harrastatava jaht, samuti kalastamise, marjade seente ja juurte korjamise teel, seda ei oska meie tänapäev enam õieti kujutellagi. Seepärast on väga kiiduväärt, et nii kauge ajastu mõistmiseks, peale leidude näol esitatud mitmesuguste küttimis- ja püügiriistade, on välja pandud ka meie päevil haruldaste või hoopis väljasurnud loomade pildid.

Üldse on kõikjal nii piltide, sageli ka õhuvõtetega, plaanide, läbilõigete ja kaartide abil täpselt ning väga mitmekülgset ja põhjalikult valgustatud leiutingimused, leiud ise kui ka kinnismuistised — hauad ja muinaslinnused. Väga õpetlik ja huvitav on jälgida kõiki selleks tarvitatud tehnilisi võtteid. Täiesti õieti on talitatud ka fragmentaarsete esemete täendamisega joonistele abil ja metallist kui ka luust tööriistade ja relvade varustamisega puust vartega, mis leidude juures vististi kõikjal olid hääbunud. See loob tervikliku pildi esemetest ja laseb aimata nende kasutamiseviise.

Suur väärtus, osalt võib-olla küll ainult ajutine, on muinaslinnade rekonstruktsioonidel pildis. Kui siin uurimise praeguse seisuga juures veel palju jääb küsitavaks, eriti puuehituste täielikult hääbunud ülaosade juures, viivad puudulikkudegi andmete ja analoogiatega najal tehtud rekonstruktsioonid siiski palju edasi. Alles niiviisi kerkivad kõik probleemid ja pisiküsimusedki täie teravusega esile ja nende lahendamisel jõutakse pikkamööda tööle ikka lähemale. Seepärast saab vaid heatahtlikult suhtuda mõnede skeptilise näitusekõlastaja muigesse, et kuidas ometi need Tartu „targad“ kõiki kauge mineviku asju nii põhjalikult tunnevad.

Võib meelsasti konstateerida, et meetoodiliselt kui ka tehniliselt väärneb näitus täit tunnustust. Ainult mõni pisiasja võinuks ehk veel täielikum olla. Näiteks oleks lõuna- ja kagueestlaste meeleldi tahtnud näha oma kodukoha põllunduslikku asutamiskäiku. Vastav kaart piirdub aga ainult Põhja-

ja Lääne-Eestiga. Samuti kuuldus imetlusi tänavu Ardu külast Kose kihelkonnast leitud ja teise eelkristliku aastatuhande keskelt päritoleva inimluustiku pikkuse ja tugevuse kohta. Uudistimulikele oleks häid võrdlusvõimalusi pakkunud, kui oleks vastaval seletussedelil seisnud ka luukere pikkus.

Sisuliselt antud piiratud ruumis enam pakkuda oleks vaevalt võimalik. Samuti on täiesti õigustatud just viimaste uudisleidude ja väljakaevamisele võetud linnuste, eriti tallinlastele käe-jala juures asetseva Iru linnuse nihutamine tulipunkti. Linnuste tõstmine esiplaanile tingib omakorda suuremat tähelepanu muistsete eestlaste sõjalisele kultuurile ja relvastusele. Kes meist aga ei tahaks esijoones näha just meie esivanemate kangelaslikku vabadsusvõitlusega seotud muistiseid ja esemeid, kuidas nad end kaitsesid ülirohket vaenlaste vastu ja milliseid relvi nad seejuures kasutasid? Teise ning õnnelikuma vabadsusvõitluse kaasateinud põlvele on see otse aukohuseks.

Tähtsaid sotsiaalpedagoogilisi sihte taotleb näitusel muinsuskaitsele pühendatud osakond väljapandud mõttetult ning hoolimatult purustatud esemete ja tabavate karrrikatuuridega. Kui palju teaduslikult huvitavaid muistiseid hävitatakse või rikutakse iga aasta mõistmatute kulla- ja aarete otsijate poolt, seda ei saa keegi enam täpselt kindlaks teha. Igatähel on siin tegemist suurte kultuurivaradega, mille metalli- või muu aine väärtus on harilikult tühi- või päris null, võrreldes nende teadusliku muinsusväärtusega. Siin pöoret tuua on hädavajalik.

Näituse korraldamisega on Tartu ülikooli Arheoloogia Kabinet ja Muuseum meil algust teinud väga hinnatava üritusega. Jääme lootma, et sellele rohkem üldilmet ja esialgse tutvustamisihi omavale ettevõttele edaspidi järgneksid ka teised spetsiaalsematele teemidele pühendatud, kuna uudisleidude, kui neid rohkem on, võiks tutvustada laiemale ringkonnadele kas või iga aasta. R. Kenkmaa.

naivu avastatud palju teadusliku väärtusega materjali. Samuti muinasvarade seaduse maksimaalsusega on haridusministeeriumi käsutusse tulnud palju igasuguseid muinasleidude.

Kõik leitud esemed on saadetud Tartusse, vastavaiselt asutustele läbitöötamiseks, fatalogiseerimiseks ja säilitamiseks. Kuna aga laiemad ringkonnad nende leidudega pole saanud tutuuda, korraldatakse 1. a. oktoobri lõpul või novembri alguses muinasvarade näitus. Seal peale muu esitatakse viimaste aastate leidude kõrval ka kaevamiste plaanid ja muinaslinnade põhisavad, samuti ka ülestõtteid ja rekonstruktsioone muinaslinnadest ja muinasfaluurist üldiselt.

Näitus korraldatakse kas Bortikaalis või mõne kohaliku looli saalis.

Tuleb muinasvarade näitus

Käesoleval aastal riigi algatusel ja osalt ka seltskonna toetusel on tehtud rohkeid muinsusväljakaevamisi kui kunagi varem. Seal muu andsid palju uudismaterjali ja muinaslinnade kultuuri ülevõtteid, mis leiud käesoleval suvel muinaslinnade teostatud väljakaevamised. Ka varem alustatud väljakaevamistel, eriti Sundas, on tä-

Tähtpäeval, 17. septembril 1936

Korraldamisel muinasvarade näitus

Shukaitse staap lastis pildistada muinaslinnuseid

Käesoleva aasta suvel on riigi ja seltskonna toetusel teostatud muinsusväljakaevamisi ulatuslikumalt kui kunagi varem. Endaajastutetavalt on siis ka toodud maapõuest päevavalgele rohkesti muinasvara. Seda on saavutatud ka endistel kaevamistel, nagu Sundas ja mujal.

Kõik leitud asjad on saadetud Tartusse, kus neid vastavaiselt asutustes ümber töötatakse ja säilitatakse. Rahva laiemad ringid pole aga saanud näha ja tutvuda lähemalt leitud muinasvaradega. Et seda rahvale võimaldada, kavatakse käesoleval sügisel kas oktoobri lõpus või novembris korraldada Tallinnas muinasvarade näitus, kus oleksid välja pildistatud peale viimaste aastate muinasleidude ka kaevamiste plaanid ja ülestõtteid leidudest ning muinaslinnudest.

Näituse korraldajaks oleks ülikooli arheoloogia kabinet. Haridusministeerium on kiitnud algatuse heaks ja aitab näituse üldkorraldamisele kaasa.

Shukaitse staap lastis pildistada muinaslinnuseid. Näitustöötteid on hästi õnnestunud ja pakuvad teaduslikul uurimisel suurt abi, kuna õhuvõtteid linnuste strateegiline asend ja nende ehitus eriti selgesti edasi on artud.

Kuna paljud linnused on metsa kasvanud, siis et fca neist maalt waadates täieliselt ülevaadet. Monumendina tuleksid wanad maalinnad siis palju mõjuvamat esile, kui nende ümbrus oleks lage.

Wirumaal leiti muinasrelwi

Cestlasel kandis wikingite ajastul hõbeinstrumendi mõõdu

Wirumaal Järve mallas leiti Järve külas Raasiku talu põllult rida mõõgatarbeid ja odaotsi. Mõõgatarbide juures wäärivad erilist tähelepanu kaitserauad ja käepideme-nupud, millest palju on poleeritud või ilustatud hõbedaga. Samuti leitud käepidemeil huvitavaid geomeetrilisi mustreid, milleid pole seni nähtud.

Mõõgatarbed ja odaotsad on pärit 9. sajandist. Seljalanti hõbedaga ilustatud mõõdu. Leitud esemed saatis haridusministeeriumile Järve algkooli juhataja A. Wiilup.

Waina konstaabel A. Sammet saatis haridusministeeriumile rünnaküla, mis on pärit 7.—8. sajandist ja leitud Kolwvere kihelkonnas Kalju küla Cepa talu maalt. Mõela film on ümbritsetud hõbetaadiga.

Käesoleva aasta kewadel leiti Karulas Püütmedel 10 wene wafraha 18. ja 19. sajandist, 2 pronksist sõrme- ja üsks mitmevärwilise mustriaga willase mõõ tükil.

1936.

Laupäeval, 26. märtsil 1938

„Eesti iseseisvuse süünd dokumentides ja ülesvõtteis“

Arhivaalide näitus Tallinna Kunstihoones 23. II 9. III ja Tartu k. k. „Pallases“ 13.—20. III 1938. a.

Eesti iseseisvuse 20. aastapäeva puhul tuli toime meie suuremate riiklikkude arhiivide laiaulatuslikum kujunemise arengu. Alles möödunud sajandil võimaldati uurijail vaba pääs arhiividesse üldse; seni oli kuulunud arhiivi-mõiste juure nende kinnine salapärasus. Raamatukogude näituste eeskujul hakati arhiivideski korraldama kogusid, kuhu koondati iga arhiivi omapära: uunikumid, rariteetid, kurjoozumid. Nende sisuliselt kokkukuuluvuseta näituste mõte oli juhusliku külastaja uudishimu rahuldamine haruldamate numbrite esitamisel paraadkorras. Nüüdisaegsed arhiivinäitused sellevastu on valitud kindla teema kohaselt, üksikasjalise kava alusel koostatud.

Arhiivinäitused, demokraatliku ajastu väljendus arhiivinduse alal, on teinud läbi oma loomulikumaks kujunemise arengu. Alles möödunud sajandil võimaldati uurijail vaba pääs arhiividesse üldse; seni oli kuulunud arhiivi-mõiste juure nende kinnine salapärasus. Raamatukogude näituste eeskujul hakati arhiivideski korraldama kogusid, kuhu koondati iga arhiivi omapära: uunikumid, rariteetid, kurjoozumid. Nende sisuliselt kokkukuuluvuseta näituste mõte oli juhusliku külastaja uudishimu rahuldamine haruldamate numbrite esitamisel paraadkorras. Nüüdisaegsed arhiivinäitused sellevastu on valitud kindla teema kohaselt, üksikasjalise kava alusel koostatud.

Enne kõike võib viimasel ajal eriti märgata järjest kitsapiirilisemate ja spetsiaalsete teemade eelistamist arhiivinäituste korraldamisel. Välismaadel on levinuimad vähema-möödulised paikkondlikud näitused kõrvalisemates keskustes lokaal-patriotismi õhutamiseks. Kodukohanäitustel (kotiseutumuseo resp. Heimatsammlung) on arhiiviainesel tunnustatud koht ning tähtsad rahyuspedagoogilised ülesanded täita. Eestis on sarnaseid permanentse iseloomuga väljapanekuid ürik-materjalist koostanud Riigi Keskarhiiv ja Tallinna Linnaarhiiv.

Mõningaid kogemusi käesolevaks suurürituseks oli hangitud meie juhtivate arhiivitegelastel juba varem. Kümnekond aastat tagasi korraldas Riigi Keskarhiiv Tartu ulatusliku ürikute näituse „Rootsi aeg Eestis“. Samal suvel toimus Rootsi kuninga külastäik Eestisse, mistõttu näitusele tollel ainel lisandus ajakohasust. Sellepärast käidigi nimetatud näitust Tartu oludes suhteliselt rohkel arvul vaatamas. Hiljem korraldatuist mainitagu eriti näitust vene aja kohta (kuni raharendile siirdumiseni) ja Tallinna Linnaarhiivi näitust.

Arhiivinäitusele Eesti iseseisvuse teemal osutus ta paigutamine juubelpidustuste raamidesse kõigiti soodsaks. Esmajoones mitmekordistust seetõttu külastajate arv. Tallinnas käis näitusel ligi 6000 kodanikku, misjuures näituse vaatamine oli tasuta. Tartus käis aga nädala jooksul maksuta 5200 inimest näitusel. Kahtlemata oleks vaba sissepääs näituse Tallinnaski teinud veelgi menukamaks. Resultaat (kokku üle 10.000 külastaja) on aga üle ootuste rahuldav.

Teisest küljest täitis see näitus oma õige-aja va-

liku tõttu ta peamise ülesande — mõjuda külastajale kasvatavalt. Juubeli meeleolus pidid esitatud arhivaalid suutma vaatajais süvendada ajaloolist mõtlemisviisi, tõstma lugupidamist tehtud töö ja saavutuste vastu. Samal ajal neist võidi ammutada vaimustust tuleviku võitlusiks ning võimsaks rahvustunde kõvendamiseks.

Korraldatud arhivaalide näituse eesmärgiks oli seatud: „anda mõnevõrra süstemaatilist läbilõiget kogusünnustikast, mille sünteesiks on riikliku iseseisvuse süünd.“ (vt. Näituse Juht lk. 5). Seda oli püütud dokumentides esitada ilma „sünnuste täieliku käsitluse ja üksikasjusse tungimise taotlusita“. See sooritatigi 373-numbrilise väljapanekuga, mis haarab aastaid 1917. a. märtsist 1921. a. septembrini.

Materjali esialgse kogumise viisid läbi kutselised arhivaarid eriülesandel, mille hulgast tegi kitsama-piirilise valiku arhiivide juhatajais moodustatud korraldav komitee (koosseis: kolonel M. Kattai, dr. phil. O. Liiv ja cand. hist. G. Ney). Otsustamine selles komitees on sündinud kogujate (mag. H. Kõrge, mag. L. Mark ja major Tulnola) poolt koostatud regestide põhjal. Sellest on johtunud üksikuid juhtumeid, kus avalikkuse ette toodud dokument pole igakord ilmekaim kõigist sama sündmuse kohta käivaist dokumentidest.

Kogunenud aineistik jaotati nelja rühma Vabadsõja ajastu traditsioonilisele käsitlusele vastavalt. I kuni iseseisvuse väljakuulutamiseni — 78 numbrit, II saksa okupatsioon — 42, III Vabadussõda — 223 ja IV esimesed tähtsamad riiklikud saavutused — 29. Neis rühmades on dokumendid koondatud vastavalt peaküsimustele alarühmadesse, mis lõikavad ajaliselt üksteise piire. Sel teel võimaldub sündmuskäiku esitada ülevaatlukumalt üksikküsimuste reana. Alarühmades enam-vähem kronoloogiliselt järjestatuna olidki dokumendid asetatud vitriinidesse.

Eesti iseseisvuse süünd, esitatud idee geneetilise arengukäiguna, oli näitusel küllaladase reljeefsusega jälgitav. Seda ülevaatlukust segab küll vähe kolmanda rühma — Vabadussõda — ligine paisumine. Ebaproportsionaalselt oli ta poolteist korda suurem kui kolm ülejäänud rühma kokku. Kuigi vabadussõda moodustab rahvuse sangarliku enesekindlusega ning tegude küpsusega meie iseseisvusvõitluste tuuma, ometi muutub selle jälgimine 223 arhivaali abil üliiraskeks. Rääkimata tavalisest publikust, pidid isegi meie sõjaväe juhid väljapanekuid teiskordselt jälgima. Pärastsõja-aegsele koolinoorsoole, kes ekskursioonidena moodustas rõhuva enamuse näituse külastajais, pidi see veel kaugele raskem olema.

Samal näitusel oli saadaval trükitud „Näituse Juht“. See võinuks olla paremini toimetatud, kuigi ta nüüdki oma ülesande täitis. Sisaldades 60 lehekülge, pidanuks ta suure juubelinäituse kataloogina täitma kõiki arhiivi-väljaande teaduslikke nõudeid. Oma andmeilt pole see arhivaalide lõend täielikum, kui olid vitriinides dokumentide juure asetatud märked. Näitusel viibis pidevalt korrapidajaid arhivaare, kes olid suutelised publikut instruceerima kerki-vais eriküsimusis. Samuti oli näituse tehniline külg esinduslikult eeskujulik.

Vaatamata vihjatud märkeile oli näitus suure töö väärtuslik tulemus ning täiesti õnnestunud. Materjalid olid valitud hinnatava objektiivsusega. Esitatust võis näha kogu rahva, kui terviku, üksikute organisatsioonide ning isikute võitlust iseseisvumiseks ja Eesti Vabariigi kindlale alusele rajamiseks.

Lõpuks jääb vaid soovida, et leitaks võimalusi seda näitust kas või miniatüürselgi kujul esitada ka maakonnalinnades. Eelseisval Võidupühal, või teiste rahvuslikkude pidupäevade sisustamisel peaksid arhiivinäitused kujunema väärtuslikuks lisandiks patriootiliste tunnete süvendamisel rahvahulkades.

A. Kotkas.

Pilvelõhkujad 3000 aasta eest. Seeba kuninganna maa avastatud.

Berliin, 15. juulil Saksa maade-uuri Hans Helfritz, kes hiljuti Lõuna-Araabiast tagasi jõudnud, avastas Seeba kuninganna maaala. Wabi-Gardramautis leidis ta 3000 a. eest ehitatud pilvelõhkujad. Selle maa põhjapool liiwakõrbes, mis 2000 mtr. üle mere pinna, avastas Helfritz kõige wanema kultuuriga muinasjutuliste linnade jäljed. Arvatakse, et need on Seeba kuninganna maa linnad. Avastatud linnades leiduvad 15-kordsed majad. Wormi järgi on neil suur sarnadus Wana-Asfüüria ehitustega.

Struskide keel dešifreeriti.

Batikani ametlik häälekandja „Osservatore Romano“ toob artikli Itaalia tuntud arheoloogilt prof. Peralilt sensatsioonilise avastuse kohta, mille peenest keeleuurimise alal Perugia õpetlane prof. Francesco Pironti. Prof. Pirontil on pärast sihikindlaid uurimusi õnnestunud lõplikult dešifreerida etruski keele ja lugeda rea pealkirju ning teksti, mis seni olnud mõistatusjeks.

Etruskid, Aasiast pärit rahvas, elasid Tiberi jõe, Appeniini mägede ja Türrenni mere vahelisel maa-alal 15. sajandil enne Kristust. Neil oli kõrge kultuur, mis kaugelt ületas pärismaalaste, „italiootide“, kultuuri ja nad on jättnud järel hulka oma arhitektuuri, kunsti ja kirjanuse teostajaid. Rahjuks ei suudetud nende dešifreerida kuni tänaseni. Arheoloogid eritlesid ainult mõned nende kirjatähed (mis nad nähtavasti laenanud fooniiklastelt).

Prof. Pironti leidis etruskide keele mõtme seega, et võrdles Wana-Greeka ja etruski keelte mõningaid pealkirju. Nii seadis ta kofu mitte üksnes etruskide tähestiku, vaid ka esimese etruskide keelse sõnastiku. Selle abil Perugia õpetlane luges kõik seni leitud etruskidekeelsed pealkirjad hajuasammastel, kiristudel, templeitel, vaasidel jne. Saadud andmete põhjal tuleb rewideerida terwet seniit siigawa wana-aja ajalugu.

Kaewamised Wana-Jeeriko kohal.

Jeruuja Lemm, 23. aprillil.

Sir-Charles-Marstoni nimelise kapitali toetusel ettemõetud arheoloogiline ekspeditsioon, prof. Garstangi juhitud, on peetud mäelinnal, kus wanasti asus Jeeriko linn, wäärtuslikke leide. Wäljakaewamistel leiti siin põletamata sawist ülemaalitud pea, mis kuulunud nähtavasti inimese peale, filmade kohta on asetatud konnatarbid. Kuju peade ajetes rikkalikult ilustatud bronsplaadi all, kivistunud puupalkidel, mis arwatawasti moodustasid mõne igiwana hoone püramida. Palkide asendi ja teiste jäämuste järgi on nüüd võimalik rekonstrueerida Wana-Jeeriko tänawate ja majade ürgset ehituswiisi.

Leiud paigutatata Briti muuseumisse.

25.4.39

Wanade roomlaste lilleaiad.

Hertulaanum — wulkaani tuha alla maetud „surnutalinn“ on nüüd uue mate wäljakaewamiste tõttu jälle äriganud ja ilu kaewamiste ehitatud aiad, kus sulistid wanagi ilu kaewu ja õitseid leinamata lilled, kerkimad meie silma ette üles jälle nii, nagu nad olid katsuhat aastat tagasi. Nende jalaleseadmine umbes nii nagu kirjeldab neid Plinius, ühes kõigi nende mitmekesis te lilledega, ei ole arwesse wõttes wiimase aja leitud kuldseid, enam nii wäga raste ülesanne. On leitud palju

šeks muutunud puutüvesid ja pöösaid, mis praegu veel selgelt äratuntavad ja aeda wõib restaureerida, istutades neid puud ja pöösaid uuesti. Et saada selgust teiste, aias leiduwate wähe mate leigete kohta, walatakse nende juureaugud täis medelat kipsi. Nii saabub korralik taimejuurte kütutus, ja me wõime öelda, milline wõi mislaadiline taim seal kaswanud. On puud ja pöösaid õieti kohale istutatud, jääb veel üle sealkamas korda seada wanaaegset ilu kaewu, ning sellega on täies õige ette wõtmine antiiksete toredatest lille aadest.

Suurim ehitus.

Nüüd üks ebatavaliselt suur ja wähe mürri oli Chin, ja ta tõb — Hiina müür. Chin ise nimetas end „esimeseks teisriks“ ja „Wineesimekse.“

Hiina müür ehitati jess, et maad kaitsta sõjatate mongoolide kallal tungi eest; ta näitab, misjugu hüglatõbb wõib torba taata kalljundla taitmiste ja geniaalsete korralduswõime juures. Kollase mere juurest jookseb see müür it-sat joonena keelwaia kõrwetesje, alles ligi 2500 kilomeetri pikk.

Müür on kestmiselt 22 jalga lai ja 25 jalga kõrge. Sellega alusel asuwad tornid, mille kõrgus ulatab 35 jala peale. Müüri küljes on määratumatelt graaniidipakidest,

Kõmuline muinasavastus 1-tonnine kullast sarkofaag

Kairo, 20. 3. (ETA) (Reuter) Prantsuse professor Montet on avastanud Tanise lähedal vaarao Pejsennesi hauakambri. See kuningas kuulub 22. dünastiase. Hauakambri on puhtast kullast sarkofaag lubjakivist altaril ja selle kõrval kaks skofaletti. Hauakambri kullast ehitatud kalliskividega. Hauakambri varandused on peagu nisama suured ja wäärtuslikud kui need, mis leiti Tutankhamoni hauakambri. Teatakse, et kullast sarkofaag üksi kaalub üks tonn.

Faruk avas aastatuhandeid vana sarkofaagi

Kairo, 20. 3. (ETA) (Reuter) Kuningas Faruk avas esmaspäeval isiklikult Tanise lähedast hauakambri leitud kuldse sarkofaagi, milles leidis teine wäiksem hõbedane sarkofaag. Esmakordselt pärast tuhandeid aastaid tuli nähtavale kuningas Shishaki kalliskividega ehitatud muumia. See kuningas on tuntud ka piiblist. Nimelt selgur kuldsele sarkofaagil leiduwast hieroglüüfidest, et sarkofaagis asub Shishaki muumia, kuigi hauakamber kuulub Peusennesile. Kohe pärast kuningas Faruki saabumist avati hauakamber täielikult, kusjuures avastati veel teine hauakamber, kus leidus veel üks täiesti puutumatu kuninglik sarkofaag.

Rooma kiriku varemed Väljakaewamised Armeenias

Viimastel aastatel on Nõukogude Armeenia territooriumil wälja kaewatud palju antiikse kultuuri mälestusmärke. Mõõdu nud suvel kaewati mõnikümme kilomeetri Erevanist eemal Wälja Armeenia wanaaegse pealinna varemed. Seal avastati wäwärgitorusid, kaewusid jm.

Suurt huvi pakuvad rooma kindluse varemed, missugune kindlus oli asutatud meie ajastu I ja II sajandil. Siin oli aset võtnud ka väike rooma garnison ja kindlus oli lühikest aega residentsiks Ponti tsaarile Mitridatesele, kes lõpetas oma elu enesetapuga. Seda jutustab Tacitus, II sajandi ajaloolane.

Eriti tähendusrikkaks mälestusmärgiks on II s. ehitatud rooma kiriku varemed. Kuni 1909. a. olid varemed varjatud mulla kihiga. Siis algasid kaewamised akadeemikutel N. Marri ja J. Smirnovi juhatusel. Need on ainukesed rooma kiriku varemed N. Liidus, mis on tervikuna säilinud tänapäevani. See kirik on ehitatud basaldist (tume peneterane pürsketiivim, esineb soontena, katteina ja kupelina Islandil, Färöl, Hebriididel ja Lääne-Šotis). Väga peene töötusega on kapiitlid, raamistikud ja laeplaadid. Kapiitlile ornamentides ja faasadil on märgata nii ornamadi kui ka armeenia kunsti sugemeid.

Väga huvitav on veel teine ajalooline mälestusmärk Armeenias, see on Etshmiadzini kirik. Arvatakse, et see on ehitatud a. 303. Kirik on mitu korda ümber ehitatud, mis on korduvalt muutnud selle esialgset ilmet. Praegu wõib vanimaid hoonosi tundma õppida ainult sentsihtehituse ja osaliselt säilinud karniiside tähelepaneliku uurimisega. Nendel antiiksetel ehitiseosadel on säilinud oma töötuse ja poolest järeledad, kuid ajalooliselt ja kultuuriliselt wäga huvitavad reljeefid.

Etshmiadzini kirikus on haruldane warakamber, milles hoitakse wäga kaunist würost Proshjani hõbelaegast, pärit 18. saj., kaht oivalist hindu-pärsia käsitõõd (wäljaõmblust) siidil, mis pärit 16. saj. Siin hoitakse ka haruldast kristallristi, mille üksikosi kinnitavad hõbedast wõõkesed slaavikeelsete tähtedega. Akadeemik Smirnovi arvates kuulus see kristallrist kunagi Kiievi würostile Vladimir Olgerdovitshile. See on ka wäga tõenäoline, sest 12. saj. oli Kiiewis Armeenia-nimeline tänaw ja ka armeenia kirik. On teada ka, et Kiievi würostide wägede hulka kuulsid armeenia palgalised ratsawäeosad ja lõpeks veel see, et Vladimir Monomahhi ihu-arstiks oli armeenlane.

Rootsi sõjatrofeed.

Rootsile kuulub maailma rikkaim sõjatrofeede kogus, kirjutab „Dagens Nyheter“. Riiklikus trofeede kogus on 1291 jalaväelippu, 385 wart lipujäänustega, 382 standarti ja draguni lippu, 202 wart nende jäänustega, 280 paljast lipuwart, 1405 piigilippu, 153 kindluse lipu, 8 trompetlippu, 40 kimpu kindluste võtmeid, 46 trummi, 38 marsipäsunat ja 4000 mitmesugust teist trofeed. Lippudest on juur hull hävinenud kohase muuseumihoone puudumisel. Trofeesid hoiti pikemat aega Stokholmi Riddarsholmi kirikus, kus neid hävitati koid ja rottid. Nüüd jagatakse trofeed armee ja mereväe muuseumi vahel.

On kavatsatud trofeedele ehitada oma hoone — „Palais de Gloire“, kuid ehituse tululuse pärast on sent tulnud mõttest loobuda.

14.31

Kuidas kirjutas „Rootsi Raudpea“.

Siluti oli „Päevalehes“ kõne ühest Rootsi kuningas Karl XII kirjast, kusjuures öeldi, et see olnud kirjutatud „nagu mehel, kessel kunagi aega pole“ — nimelt suletööks mitte.

Sama tundemärk on täielikult olemas kõigil juure „sõjakuninga“ kirjutustel. Mitmed nendest on nähtaval Stokholmi „kuningliku raamatukogu“ ühes saalis — klaasi alla paigutatult, nagu paljude muude Rootsi tähtsamate isikute käekirja näited. Kõigist muudest erineb tunduvalt Karl XII oma enda „täissõjalise“ laadiga. Võib esimese pilguga näha, et käsi, mis nõnda kirjutatud, võis küll tulistest mõõgaga talitada, aga sule vedamine ei õnnestunud tal kuidagi. On waadata „Raudpea“ kirjad

Calypso, Augu
Kael

mitmest ajajärgust, muuseas ka üks, mis kirjutatud ta Gestis oleku ajal Narva lahingu järele. Laiuse lossis 1701. a. märtsikuu, siis üks Sürgis maapaos olles, ning ka ta kõige viimane „suletöö“, tehtud detsembri algul 1718. a. Norra sõjakäigul Fredinkshalli kindluse piiramisel — kümme päeva enne surma seal ses kaewikus, juhitud oma demehale Hoffsteini hertsogile.

Sellejuures leidub ka joonis kindluse wallidest, nagu ta kotkafilmi neid tähele pannud. Aga käsi pole sugugi sammu pidada suutnud filma teravusega, vaid joonise kriipsud on nõnda algelised, tõmmatud risti-rästi, et sellest küll waevalt mingit selgust võis saada kindluse olu kohta. Ka kirjutuste lugemine pidi olema nende saajatele küll keerdulesanne. Täie õigusega võis juur Rootsi väejuht seda oma kirja saajatele samu sõnu, kui tuttav Preisi kindral, kes kurtmise peale, ta kirju ei saavat lugeda, paludes, et ta need ise ette loeks, üleolevalt lausus: „No, pagana pihta — miks te siis minult seda nõudate, egas ma pole endale kirjutatud, waid teile“.

Kümne aasta eest mainitud raamatukogus töötades tundsin erilist huvi Karl XII kohta ja käisin mitmel puhul ta kirju vaatamas, samuti ta tüsedat mälestuskuju, kus waatab kiviiseltki tultpilgul idasse, jurutud mõõka hoides oma „murdja“ poole, — mõlgutades mõtteid, kuidas oleks küll olnud ajaloo käik, ka meie rahwa saatus, kui Raudpead poleks olnud terasest taotud tšaar Peetri wastaseks! Et niiisugusest käest, kui Karl XII oma, ilukirja ei võinud tulla, on kõigiti arusaadav. Teatavasti oli „Suure Peetri“ käekiri küll tüse, aga õige raskelt loetav.

S. P.

ВСКРЫТА ГРОБНИЦА ТИМУРА

САМАРКАНД, 19 июня. (Корр. «Правды»). Сегодня рано утром с гробницы Тимура была снята надгробная мраморная плита весом более 200 пудов.

Тимур умер 18 февраля 1405 года. Тело его было покрыто камфарой, ароматными травами, разными благовониями.

Вначале предполагалось, что Тимур похоронен в родном городе Шахрисабзе, но это его пожелание выполнено не было. Он был похоронен в мавзолее, выстроенном им для внука Мухаммед-султана.

В дни похорон на надгробный камень были положены олежы Тимура, стены мавзолея украшены оружием, дорогими вещами, с потолка спускались серебряные и золотые люстры.

Через несколько лет в Самарканд приехал младший сын Тимура — Шахрух, ставший правителем. Он приказал снять все эти вещи и слать их в казну.

Когда с гробницы Тимура был снят надгробный камень, под ним оказались пять известняковых необработанных плит.

Очищены плиты. Наступил самый интересный момент. Взоры присутствующих устремились на гробницу.

Там оказался деревянный гроб, обтянутый во многих местах еще сохранившейся пестреннейшей парчей с чудесной орнаментной и надписями.

Начался замер саркофага, подготовительные работы к разбору гроба и исследованию останков Тимура.

Сегодня, в 7.30 вечера по местному времени, осторожно снимается ткань парчи с гроба Тимура. На обратной стороне парчи ясно видны отпечатки фрагментов надписей, а парча заткана золотыми и серебряными нитками.

Начался погем крышки гроба.

Историк XV века Ибн-Араб-Шах провел много дней с Тимуром. Вот как он описывает его в своей книге «Чудеса в дельнях Тимура»:

— Тимур был высокого роста, могучий, белый по цвету кожи, отглававший в красноту, рыжеватый, с широкими плечами, длинными ногами, мощными ланями, превосходного телосложения, длинной бородой, стройными могучими руками, хромой на правую ногу, с глазами, похожими на свечи, но без блеска, с могучим голосом; он не боялся смерти, был крепок в мысли и крепок в теле, мужественен и бесстрашен, как твердая скала. Он не был мрачен в несчастье и не был весел в случае успеха.

В гробу обнаружен скелет, по которому было установлено, что одна нога погребенного короче, нижняя чашечка правой ноги срослась с нижней эпифизом бедра.

Сегодня вечером экспедиция продолжает работу над останками Тимура.

21.6.4 Avati Timuri haud

Samarkand, 19. 6. (TASS) Juba on avatud Timuri poegade Miransahi ja Sahruhi ning kuulsa maadevallutaja pojapoja Ulug-beki hauad. Suurima ettevaatusega võtsid arheoloogid, ajaloolased ja antropoloogid möödunud ööl Ulug-beki jäänused välja marmorsarkofaagist.

Ajaloolased dešifreerivad hoolikalt kirjutisi Ulug-beki haua kivist plaadil.

Täna algab Gur-Emiri mausoleumi keskmise haua avamine. Siia on maetud Timur. Vaikselt tõuseb õhku ja nihkub kõrvale massiivne kivist hauaplaat.

Timuri hauaplaadi all avastavad õpetlased pakku alabastri kivi. Olles eemaldanud selle ettevaatlikult, paljastavad arheoloogid veel viis kõrvuti asetatud kiviplaati. Lõppeks on plaadid ära võetud. Marmorsarkofaagis asetseb puusärk, mis on kaetud tiheda riide jäänustega, mis on õmmeldud kuld- ja hõbeniitidega. Selle riide mõnedel tükkidel on selgesti näha kirju. Puusärk on tehtud väga tugevast ja hästi säilinud puust. Terveks on jäänud laud ja vaiad, mis kinnitatisid puusärki.

Kui tõsteti üles puusärgi kaas, avastati luukere, mille järgi tehti kindlaks, et maetu üks jalg on lühem, parema jala põlvekeder oli kokku kasvanud raieluu alumise epifüüsiga.

Timuri pealuu on säilinud halvasti. Selle põhjuseks oli vee leidumine sarkofaagis.

Reimsi katedraal restau-reeritud.

Sõja hävitustöö lõrvaldamine.

Reims, 19. okt.

(EIA). Tähtsate ametifandjate ja hiigel-suure rahvahulga juuresolekul toimus siin eile Reimsi katedraali õnnistamine. Katedraal on nüüd täielikult restaureeritud. Oma kõnes kardinal Suhart avaldas tänu suuremeelsetele annetajatele, teiste hulgas Taani ja Norra valitsustele, Rodeseller juuniorile ja teistele, kes oma annetustega on aidanud kaasa katedraali restaureerimisele. Samuti ta avaldas tänu kunstnikele, kes on aidanud kaasa katedraali kaunistamisele ja wanade maalide restaureerimisele. Tseremoonia lõppes pühalikul rongkäiguga. Eile õhtul katedraal oli illumineeritud. Katedraali pühalik avamine toimub 3. juulil 1938. aastal.

Teatavasti Reimsi katedraal purustati jalka juurtükiväe maailmasõja ajal.

Pr. v. Kurjelli Kunstifalongi's

(Laijal tänaval)

on praegu avatud väikene, hiisuti Düsseldorfis surnud suurmeisteri Ed. v. Gebhardti mälestamisnäitus. See on muudugi piiratud eeskätt nende töödega, mis temast juhtusid siin ta kodumaal omaste või tuttavate juures olema ta nooremast, koguni ta lapsepõlve loomingu-est; jest kõik tema parastised, wist lugematud tööd, kus ta juba wäljamaal ajumas oli, on ka sinna saanud muuseumidesse või eroomandusse kogutud, meile nähtavamale kohale jättes ainult paar altaripilti (üks Tallinnas Toompael, teine Narwas). Kuid ka needki wähesed, mis praegu pr. v. Kurjelli falongi kogutud, on ülluhwitavad waadata iseäranis neile, kes kadunud suurmeisteri noorena teosed seni wähe juhtunud nägema (näitusel on üks joonistus koguni ta 7-st elwaastast), millest juba selgelt tulewase suurmeisteri idu tunda ja näha on. Hiilgawa täpsuse ja delikaatsema wormitunde ja ilme ning hinge aistmise ning ardmitega on ta pliiatsijoonistusportreed, millised ta nähtawasti oma õppereisidel Alpdemaal on teinud, neist on ta laia kübaraga tiroollase portree küll kõige wäärtuslikum — minu meelest isegi kogu praeguses näituse wäljavalikus. Oma maalidest oleks tähele panna ta wanemate, siis ema ja wenna, pärastise Järwa-Jaani pastori, portreed ja eriti weel ühe walgepeaga poisskese pea (a. 1860), kes nii elawalt, teraselt ilma waatab. Need kõik on weel temaaegse kooli stiilis maalitud — wanade meistrite wiisi. Rahju, et ühtki originalmaali tema küpsimast (omapärasemast) ajast siin ei ole. Tohiks siiski ju mõnd niisugusest mõnes Saksa perekonnas leida, olen kord juhtunud üht nägema, kuid ei mäleta enam seda „koju ajada“, aga niisugustega wõib praesikaudselt ka mõnegagi ta rikkast töökogust reproduktsioonide kaudu tutvuneda, millised pr. v. Kurjelli hool siia küll üksikute wärwitrikkidena, küll päerapiltlike üleswõtetena kohale on muretsenud.

Eduard von Gebhardt sündis teadupärast Järwamaal Järwa-Jaani kirikumõisas kirikuõpetaja pojana 1838, käis koolis kodus, siis Tallinnas rüüteli- ja toomkoolis, kust pea Peterburi kunstideakadeemiasse läks, wäljamaalt warsti üle Saksamaale Düsseldorfis akadeemiasse, kuhu, kui wahewal wähe aega Karlsruhe oli tegutsenud, oma elulõpuni peatuma jäi sealse akadeemia õppejõuna-professorina. Ta suri alles paar aastat tagasi. Meile Saksa okupatsioonijärgsest ajast üldiselt tuttawaks saanud Olewiste õpetaja Hahni pilt, mis ka näitusel esineb, on tema wiimaste eluaastate töö. See on nii ütelda juhustine teos: Hahn tegi Saksas wäikeses suurmeisterile wistiski oma wiisidi, mil puhul siis Gebhardt teda (õieti) skitseeris. Selles teoses näeme juba teist pintsliõmmet, kui ta teistes näitusel olewates piltides, aga see on ka juba weidi teinegi, mis Gebhardt'il paarkümmend aastat tagasi oli. Siiski, kui elawalt-elusalt on ta suutnud tuntud preestri ja tegelase Hahni nägu, juud ja filmi anda.

Üks lugu Gebhardt'ist. Kord kui ta wälismaalt kodus wiibinud, olnud ta isamajas mõni isa ametwend. Neist aratanud Gebhardt'is huwi kellegi praost R. nägu ja ta palunud meest omale weidike „istuda“. Kui ta näitusel olewa „Piha õhtusöömaaja“ reproduktsiooni waadelda, siis tahetawat sell: Suidases nimet. praostihärrat ära tunda.

A. L.—pu.

Tallinn võtab osa hansanäitusest

Antwerpenis

Antwerpenis korraldatakse täna 30. juunist kuni 2. juulini hanjalinnade-päew ja hansanäitus, millest Antwerpeni ülemlinnapea kutsub osa võtma ka Tallinnat kui wana hansalinna.

Linnawälitus küsimust igakülgset laaludes, leidis, et esindajate kaudu isiklik osawõtt hanjapäewadest pole võimalik. Küll aga otsustati võtta osa näitusest, kus esitatakse kümme foto-waadet wana Tallinnast: üleswõtteid „Kustust Margareetist“ ja rannawärawadest, raekojast, Muusikaade klubi hoonest. Rief in de Rijk'i tornist, waadeteid linnamüüridest, Piha Germani tornist, Suur-Gildi hoone pilt (1410. a.), waade Rikalt tänavalt ja üleswõtte ühest gooti-stiilsest portaalist. Lisaks üleswõtetele jaadetakse näitusele rida wana arhiwaale.

Kunstinäitus „Wanaaegne Cesti“

Laijal tänaval nr. 19, endises Kurjelli kunstifalongis, kestab juba teist nädalat kunstinäitus „Wanaaegne Cesti“. Wälja on seal pandud atwarelle ja joonistusi Charlotte Hoepenerilt (1863—1934), Magda Dutcherilt ja Ebba Weisfilit, peamiselt wana Tallinna huvitava arhitektuuri ja Tallinna ümbruse kohta. Näitus lõpeb esmaspäewal.

Looduskaitse uus korraldus

Sinimägede lood ei saa enam korduda. — Looduskaitse inspektor ja usaldusmehed ametisse

23.
12.
35

Üldiselt ilusate maakohtade kõrval võime leida kodumaal laialtpillatuna pea igal sammul ühki-kuid kauneid maastikuosi, maapinnavorme ja ka omaette ühki-templare elusast ja elustist loodusest. Just need walitsewast, jageli igawast ümbrusest eralduwad moodustised aitawad mitmekesistada meie maastikku. Samedal pinnal võib tihtigi meid üllatada looduse wallatu kapriisi läbi tekkinud kummaliste wormidega, järju nõlwafuga kõrge kint, kus tingimata sootuks ijesuguselt kaswanud männid, kadakad või kuused. Teisjal satute ootamatult oja-orgu, mille taimestiku lopsakus või kallaste kivistil walmistab filmale suurt rõõmu.

Meie metsades leidub haruldasi puuefemplare. Lapjepõlwest tuleb meelde Peipsi rannikul, Emajõe suu lähedal madalmaal, Zuhari Liivi ühel wimajel peatuspaigal, tihhe üheförgune kuusemets, mis eraldas tehwa rannarahwa sisetama jõukamate kohtadest. Selles metsamüüris korraga kerksid kolm tippu, teadmata millistel põhjustel eriti arenenud kolm kolmandiku wõrra üle teiste ulatuwat kuuske, kohapeal kuulsad Ellusaare kuused. Suured ja wõimsad olid nad lähedalt. Neid imetles kogu ümbrus kaugele. — Kuudas kohalikud tuulikut omanikud ihusid neile hammast: neist oleks saanud juurepärased westi-wõllid.

Kodawere lähedal oli wana „Kanna tamm“, mitu meetrit ümbermöödus, jeeft küll õones, wajanud weidi wilku, aga siiski kogu ümbruskonna lemmik. Kaugele käis inimesi silmitjemas jeda haruldust. Oli püha puu.

Õites Riia maanteed Tartust Elwa, oli (wõib-olla on praegugi) Elwa endise postijaama eeljel kolmenurgelisel platsil, Kanna poole pöörduma tee ääres kolm kummalist mändi: madalad, pool või alla jedagi tavalisest mändidest, kuid jelle eest ajanud laiali oma krooni nagu tammed. Kaugele waadates, nad näisidki tammedena. Suwitajad käisid wanasti neid meeleldi waatamas. Nende wõimast ja tihhe ofastik oli nii riski-rästi kaswanud, et imestad, kuidas tuule käes õõstjades puu ise enese ofi ei jaaginud.

Gesti loodusteadlaste kuukirjast meie leiame wahetpidamata uusi uurimusi ja awastusi meie looduse rikkusest, millel nii teaduslik kui esteetiline tähtsus. Kuid sent meie looduswarad olid jäetud omaette. Nad wõisid olla riigi, omawalitjuse või eraisikute walduses, igauks neist wõis toimida waradega oma heaksarwamise järgi, ilma et keegi oleks tohtinud astuda wahel looduskaitse huwides. Tõsi, metfaseadus, kalapüügi seadus ja mõned teised eriseadused, korraldasid looduswäärtuste ekspluateerimist, kuid need taotlesid ainult tulunduslikke sihte. Esteetilised ja teaduslikud sihid jäid hoopis kõrwale.

Selle tagajärjel wõisid leida aset niisugune nähe, nagu Wainwara Sinimägedel ajetsewa metsa maharaiumine. Wainwara ja kogu Wirumaa looduslikuks ühki-templaks Keeruti mägede kõrwal (wäljarwatud Toilas Pihajõe suu ühes Oru lossi ümbrusega) olid just Sinimäed. Wõib-olla metjanduse

seisukohalt wõis pidada lubatawaks Sinimägede laastamist puudest, kuid meie põhjaranniku üldise maastikulise kauniduse ijeloomustawamate objektide hulka kuulujid ometi need mäed ja on waid kahju, et nende metjastiku ajemel wahib ajalijelt meile praegu wastu ainult kinnustik.

Uga mitte ainult Sinimägedel pole tulnud toime barbaarne laastamine. Kõrwuti loodusjõulijelt tekkinud kaunite kohtadega on meil küllalt neid, mille tekkimisel aidanud inimene teadlikult ja tahtlikult kaasa. Siin on hetid, pargid, tiigid, kanalid ja igajugu nuud ürikujed, mille sihiks tõsta looduse ilu. Kuna need toimunud rahwarikkamates kohtades, eriti endistes mõijades, mis jagatud kümnieteks üksusteks, siis laastamistöö nende kultuuriliste ürituste alal on weel põhjalikum. Sellest seisukohalt on teineford walus matkata meie maal.

Nüüd on riigiwanema dekreediga 11. detsembrijst k. a. pandud alus uuele looduskaitse korraldusele, mis taotleb kõigi, meil looduses esinewate wäärtuste kaitset. Dekreedi esimene paragrahw ütteleb, et „looduskaitse otstarbeks on looduse ijeloomustawate moodustiste, olgu need maastikuosad, maapinnavormid, taim- või loomariigi esindajad või eluru looduse esemed, alalhoid ja kaitse.“ — Seks luuakse erilooduskaitse-register, kuhu kantakse kõik, mis meie looduses wahegi tähelepanu wäärawat. Registris olewaid objekte wõib ekspluateerida või uurida ainult looduskaitse uue aparadi loal ja järewalwe all.

Meie looduskaitse korraldus koosneb kolmest astmest: riigiparkide walitus ühes looduskaitse nõukoguga moodustawad kõrgema instantsi, mis peawad looduskaitse registrit, annawad üldiseid juhtnõure ja walwawad looduskaitse tegewuse järele. Täitwateks ja kohapeal kontrolliwateks instantsideks on ülerriklik looduskaitse inspektor, kes kuulub riigiparkide walitjuse koosseisu ja alub riigiparkide walitjuse direktorile, ning looduskaitse usaldusmehed, kes tegutsewad auametnikena ja tasuta ja kelle ülesandeks on teatada looduskaitseinspektorile uutest haruldaste looduse esemete leidudest, walwata oma piirkonnas looduskaitse teostamise üle ning teatada looduskaitseinspektorile ja muudele wõimudele looduskaitse eeskirjade rikkumisest.

Seega rajatakse meie looduskaitse jeltskondliku ijetegewuse alusele. Kõik, kel on huwi looduse wastu, tõnumataks kaasa meie looduswarade säilitamise ülesande teostamisele.

Ühtaegu on uue looduskaitse korralduse ülesandeks ka looduskaitse propageerimine. Just see wõimane on wahest kõige tähtsam. Ei suuda riik uialgi oma fundmääruste ja bürokraatliku aparadi kaudu meie maa loodusliku kaunistamise ja looduse warade säilitamise alal jeda ära teha, mis oleks wõimalik siis, kui jellele ülesandele rakenduks kogu rahwas. Looduskaitse usaldusmeeeste wõrk aitab kahtlemata kaasa looduskaitse propa-ganda siivenemisele meie rahwa keskel.

Puid, kive, maid kaitse alla.

Hakkab ilmuma looduskaitse ajakiri. — Hakatakse jagama looduskaitsemärke.

Puud.

Sarjumaal: 1. Raikküla Keskjalgu tamm, ümbermõõt 4,73 m. Omanit Anderson.

Läänemaal: 1. Suur tamm „Põlma pea“ Masju wallas, Woose aj. Kopli talu krundil, ümbermõõt 4,5 m. Omanit K. Korju. 2. Kijuaia niinepuu Masju wallas Kause külas, ümbermõõt 2,75 m. Omanit J. Weilens. 3. Kõpetutt, 21 tasta Emmaste wallas Balgu külas Lusti talu krundil. Omanit K. Põld.

Järvemaal: 1. Raudemetša määnd Kirna wallas Palu külas, ümbermõõt 3,66 m. Omanit J. Kallaspoolit. 2. Saare-Indreli kadakas Kirna wallas Pala-Saare külas Indreli talu krundil. Lähimõõt 30 cm. Omanit J. Salumets.

Saaremaal: 1. Raugu tänava tamm Maafi wallas Rauga talu krundil. Ümbermõõt 4,35 m. Omanit L. Proofes. 2. Kõgi-Jaani tamm Maafi wallas Kawandi külas Kõgiwälja krundil. Ümbermõõt 4,90 m. Omanit M. Ujas. 3. Dõbita kadakas Maafi wallas Hindu küla Dõbita krundil. Ümbermõõt 1,40 m. Omanit M. Waga. 4. Dõbita luetõa kadakas jama, luetõa krundil. Ümbermõõt 0,80 m. Omanit A. Rand. 5. Kopli jalakas Kawandi küla Kopli talu krundil. Ümbermõõt 4,90 m. Omanit A. Masi.

Wiljandimaal: 1. Ristimäänd Suure-Kõpu wallas Wana-Wainristi talu maal. Ümbermõõt 2,25 m, vanus umbes 400 aastat. Omanit J. Getbaum. 2. „Mõrsma tuust“ Suure-Kõpu wallas Kõpu metsandikus. Ümbermõõt 2,62 m, kõrgus 33 m. Omanit Cesti wabariit.

Tartumaal: 1. Härmamärdi metsadunapuu Piltuse walla Härmamärdi talu krundil. Ümbermõõt 1,60 m. Omanit G. Miljan. 2. Põline saar Kallaste alewis nr. 56 krundil. Ümbermõõt 3,31 m. Omanit T. Storožodow.

Pärnumaal: 1. Püünlatuust Tori wallas Puusaare talu krundil. Ümbermõõt umbes 2 m. Omanit M. Bunt.

Wõrumaal: 1. Wastje-Meose kadakas Waabina wallas Wastje-Meose (Talwe) talu krundil. Wõra lähimõõt 3—4 m. Omanit D. Hiop. 2. Koonusetooline pihlakas jama talu maal. Suwitaw oma kaswulaadilt.

Rändrahnud.

Sarjumaal: 1. Kirgoja tiwi Põllküla walla Maafi talu krundil. Omanit A. Laur. 2. Sõerukiwi Põllküla wallas Siimu talu krundil. Omanit J. Siimert. 3. Uuesoo tiwi jama walla Uueba talu krundil. Omanit J. Uuesoo.

Läänemaal: 1. Kuka tiwi Pühalepa walla Kuka küla Kurisoo talu krundil. Omanit R. Pilsat. 2. Silmatiwi jama walla Hiiejaare küla Peedu talu krundil. Omanit W. Tõtte. 3. Kehetalu tiwi Welka wallas Paimre külas Kehe talu põllul. Omanit J. Paltson. 4. Suurkiwi Masju walla Masju aj. Piibu talu krundil. Omanit G. Schurikow.

Järvemaal: 1. Tooma Suurkiwi Wao walla Tooma talu krundil. Omanit A. Poom. 2. Paemurru Suurkiwi Nõmtüla walla Paemurru talu krundil. Omanit A. Hanjon.

Wirumaal: 1. Chalkiwi Kunda-Malla wallas Letipää küla kohal meres. Omanit Cesti wabariit. 2. Ojajuurkiwi Palmse walla Sagadi metsonnas. Omanit Cesti wabariit. 3. Suur rändrahn Püksi wallas Sirtsi raudteejaama juures raudteewalitsuse ja Naerismaa talu piiril. Omanit: Cesti wabariit ja E. Normak.

Saaremaal: 1. Rautsiwi Maafi walla Suure-Pahila küla Tiibu-Jaani talu krundil. Omanit J. Tiitma.

Wiljandimaal: 1. Suur rändrahn Kaba-la walla Kurka küla Maafita talu ja Jmawere walla Anni ja Koidu talude piiril. Omanit: M. Hirwe, J. Kanger, P. Alit.

Wõrumaal: 1. Suur rändrahn Wastjeltina walla Nokra talu krundil. Omanit Mari Nokra.

Maa-alad.

Puhtu laid. Läänemaal Masju wallas olew Puhtu poolsaare (Puhtu laid) krundid nr. nr. A-31 ja A-78 ühes sellele kuulwate Abra laidudega wõetakse looduskaitse alla reserveeribina.

Tiirukari. Wirumaal, Palmse wallas, Saartneemest põhja pool olew mäite saar Tiirukari wõetakse looduskaitse alla lindude ja taimeistiku kaitsealana.

Sala saar. Wirumaal, Kunda-Malla wallas Uhtju saarte rühmas olew Sala saar pindalaga umbes 0,2 ha wõetakse looduskaitse alla lindude ja taimeistiku kaitsealana.

Looduskaitse tegewuse kohta informatsiooni andmiseks looduskaitse usaldusmeestele ja awalikkusele otustati asutada ajakiri „Cesti looduskaitse“, mille peatoimetajaks riigipartidewalitsuse direktor P. Pätz, tegewaks ja wastutawaks toimetajaks looduskaitseinspektor dr. G. Wilbaste. Ajakiri ilmub umbes 4 korda aastas, 1—2 trükitipoozna suuruses.

Looduskaitse alal tegutsewale iistule hoolja ja tulemusriika tegewuse eest annetatatakse erilisi looduskaitse märke, mille statuut lõplikul kujul wastu wõeti.

Lähemal ajal ilmub looduskaitse aasta-raamat „Looduskaitse“ 1., milles ilmub üldisi ja teaduslikke kirjutusi Cesti looduskaitse kohta, samuti ka tegewuse aruanne.

Maa-alasid ja weekogu looduskaitse alla.

4/1937
WdL
Laid
Kaitse

Milgijõetretäri ettepanekul wabariigi walitsus otustas wõtta looduskaitse alla ja fanda looduskaitseregistratsioone Kuresaare linna omawalitsuse päralt olew „Wälle laht“ ja selle ümbrus ning Abrika saare riigimetsa kwartaal nr. 80 terwes ulatuses lehtmetsa kaitsealana. Wiimajel maa-alal, peale mõnebe erandite, on keelatud igasugused metsamajanduslikud tööd, laskjatamine, taimeede kogumine ja loomade ning lindude püüdmine.

Edasi otustati wõtta looduskaitse alla Wirumaal Narwa wallas asuw Põllküla bachi asunduse tegawaramaatükk „Põllküla saar“ ja Rapla kihelkonnas Kuusiku metskonnas kwartaal nr. 54, nimega „Põstunõmm“.